

**STRATEGIJA RURALNOG RAZVOJA OPŠTINE / OPĆINE
GLAMOČ**

2023-2027

A) Tim za izradu Strategije ruralnoga razvoja opštine/općine Glamoč

1. Slobodan Paštar, koordinator
2. Bojana Bikić Vuleta, član,
3. Boris Lukajić, član,
4. Neven Paštar, član,
5. Almedin Smajić, član,
6. Dejan Stoisavljević, član.

B) Konsultanti ispred projekta

Prof.dr.sc. Marko Ivanković
Dr.sc. Omer Kurtović

C) Voditelj projekta ANC:

Dr. sc. Suzana Madžarić CIHEAM (Centre International de Hautes Etudes Agronomiques Méditerranéenne), Mediterranean Agronomic Institute of Bari, Italy

ZAHVALE

- CIHEAM – Biagio Terlizzi, Suzana Madžarić,
- NAČELNIK OPŠTINE/OPĆINE GLAMOČ Nebojša Radivojša
- TIM OPŠTINE/OPĆINE GLAMOČ
- Kolege konsultanti: Marko Ivanković, Omer Kurtović

Sadržaj:

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Situaciona analiza	3
2.1. Institucionaln i političko djelovanje	3
2.2. Geografski položaj i agroekološke karakteristike	9
2.3. Prirodni i ljudski resursi ruralnog područja	10
2.4. Stepen razvoja poljoprivrede	13
2.5. Biodiverzitet i zaštita prirode	18
2.6. Privredne i uslužne djelatnosti	20
2.7. Kvalitet života u ruralnom području	22
2.8. SWOTanaliza i strateško fokusiranje	31
2.9. Presjek potreba	32
3. Vizija razvoja i strateški ciljevi, sa indikatorima	34
4. Strateški ciljevi ruralnog razvoja Opštine	35
5. Prioriteti i mjere.....	39
5.1. Mjere u području ruralnog razvoja	52
5.2. Indikativni finansijski okvir	54
6. Ključni strateški projekti	73
7. Opis unutrašnje i međusobne usklađenosti strateškog dokumenta	74
8. Okvirni finansijski plan i izvori financiranja (višegodišnji finansijski okvir- VFO)	74
9. Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i vrednovanje strateškog dokumenta	76

STRATEGIJA RURALNOG RAZVOJA OPŠTINE / OPĆINE GLAMOČ

1. Uvod

Strategija ruralnog razvoja opštine Glamoč za period 2023.–2027. godine (u daljnjem tekstu: Strategija) je sveobuhvatan programski dokument koji će usmjeravati ruralni razvoj opštine u predstojećem razdoblju. Kao takav, dokument će predstavljati osnovu za maksimalno racionalno upravljanje resursima i potencijalima, te donošenje odluka o razvoju ovog sektora na kojima počiva održivi razvoj.

Kroz proces strateškog planiranja, a na osnovu analize stanja identifikovane su ključne snage i slabosti, te prijetnje i prilike na osnovu kojih je postavljena vizija i ciljevi za ostvarivanje, te mjere kroz koje će se dostići definisani ciljevi ruralnog razvoja za razdoblje 2023. do 2027. godine.

Strategija je izrađena na načelima participatornog pristupa, partnerstva i saradnje između javnog, privatnog i civilnog sektora, pod čime se podrazumijeva saradnja između opštine, privrednih subjekata i ostalih partnera.

Pravni osnov za donošenje Strategije određen je odredbama Zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 49/06 i 51/09) i odredbama Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/17), te odredbama Statuta Opštine Glamoč („Narodne novine opštine Glamoč“, broj: 1/15), a dokument je usklađen sa evropskom praksom i dinamikom strateškog planiranja.

2. Situaciona analiza

2.1. Institucionalno i političko djelovanje

2.1.1. Istorija i kulturna baština

Prema jednoj od teorija o nastanku imena Glamoč, ovaj kraj je naseljavalo Ilirsko pleme Dalmati, kao i širi prostor Balkanskog poluostrva, a naročito pojas dinarsko-dalmatinske zone. Ovo pleme je uglavnom zavisilo od ovaca kao pokretne imovine, lako prilagodljive za tadašnji način života. Prema imenici delma (u značenju ovca) pleme je nazvano Delmatima, a regija u kojoj su živjeli Delmatia, što odgovara današnjem nazivu Dalmacija. Dakle, po delmi, naseobina je prvo dobila naziv Delmoč, zatim Dlamoč, da bi danas nosila naziv Glamoč. Prema tome, ova riječ bi označavala kraj pastira-ovčara.

Kada je Rimski imperij počela osvajati prostore zapadnog Balkana, zatekla je ilirska plemena Delmata. Kasnije dolaskom Slavena oni su asimilovani. Glamoč se prema nekim izvorima prvi put spominje 1078. godine, kao granična župa Splitske nadbiskupije, ali se pretpostavlja da je mjesto starijeg perioda nastanka.

Kulturnu baštinu Glamoča iz perioda Ilira, Rimljana i Slovena čini Lapidarij - izložbeni prostor kamenih skulptura. U njemu se nalaze nekoliko stećaka, u vidu ploča, sarkofaga, poklopaca i ornamenata iz pomenutog perioda. Iz perioda Vizantijskog carstva u naselju Vrba i danas stoje ostaci bazilike iz vremena cara Justinijana (VI vijek). Iz perioda srednjovjekovne Bosanske države, (XV vijek), iznad centra Glamoča, u dijelu koji nosi ime Stari grad, vidljivi su ostaci tvrđave. Nosi ime Tabija (tur. tvrđava), a pripadala je bosanskom kralju Ostoji. Graditeljska cjelina Stari grad u Glamoču proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika 2005. godine. Danas je u dosta trošnom stanju.

Dolaskom Turaka, Glamoč gubi svoje nekadašnje značenje i postaje samo mala kasaba na rubu Turske carevine. Ipak, iz ovog perioda ostao je do danas najmonumentalniji i najviši muslimanski nadgrobni spomenik u Bosni i Hercegovini - Bašića mašat. Nadgrobniak je podignut 1798. u čast upokojenom Omer – agi Bašiću. Nalazi se u selu Jakir kraj magistralne ceste M – 15, Livno – Glamoč, na 2 km od grada. Spomenik je ukrašen topuzom i interesantnom orijentalnom ornamentikom u kamenorezu.

2.1.2. Struktura lokalne samouprave

Organizacija opštine

U opštinskom jedinstvenom organu uprave rukovodi Opštinski načelnik čija su ovlaštenja u rukovođenju definisana zakonom, statutom opštine Glamoč i drugim propisima. Poslove i zadatke lokalne samouprave iz izvorne nadležnosti opštine, kao i upravne poslove koji su federalnim i kantonalnim zakonom stavljene u nadležnost opštine vrši Jedinstveni organ uprave, putem slijedećih službi za upravu i to:

1. Kabinet opštinskog načelnika (3 zaposleno 1-VSS, 2-SSS)
2. Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove (10 zaposlenih, od čega 7-VSS, 2-VŠS, 1-SSS),
3. Služba za stambeno-komunalne poslove, obnovu i razvoj, geodetske, imovinsko-pravne poslove i katastar nekretnina (8 zaposlenih, od čega 6 sa VSS i 2 sa SSS),
4. Služba za opštu upravu, društvene djelatnosti, stručne i zajedničke poslove (5 zaposlenih, od čega 2 sa VSS i 3 sa SSS),
5. Služba civilne zaštite i vatrogastva (3 zaposlenih, od čega 2 sa VSS i 1 sa SSS)

Prema kvalifikacijama stručne spreme u opštinskim službama je zaposleno 18 osoba sa VSS što je 67%, 2 osobe sa VŠS što je 7% i 7 osoba s SSS što je 26% , od čega je 45% žena i 55% muškaraca.

Opštinske službe za upravu su osnovne organizacione jedinice Jedinstvenog opštinskog organa uprave i njihov djelokrug rada je definisan Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji službi za upravu u Jedinstvenom opštinskom organu uprave opštine Glamoč. Opštinskim službama rukovode pomoćnici načelnika. Ukupan broj zaposlenih je 32, od čega 16 državnih službenika i 16 namještenika. Broj zaposlenih se tokom godina nije bitnije mijenjao. U važećem Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji nije predviđena jedinica za upravljanje razvojem (JURA), što bi u narednom periodu trebalo postaviti kao jedan od prioritarnih zadataka. Ista bi se mogla formirati iz reda postojećih službenika ili kao posebna organizaciona jedinica.

Stanje pružanja usluga se iz godine u godinu poboljšava što se ogleda u visokom stepenu riješenih predmeta, prvenstveno zahvaljujući osavremenjavanju opreme i sistema za pružanje usluga, a što uključuje baze podataka kao što su RPG i RK (Registar poljoprivrednih gazdinstava i registar klijenata), CMR FBiH (Centralni matični registar FBiH), KAT.BA (Elektronski katastar), uvođenjem i funkcionisanjem interneta u svim kancelarijama, svaki zaposleni ima računar sa potrebnom opremom, itd. Ipak, i dalje treba raditi na unaprjeđenju kapaciteta kako ljudskih tako i materijalnih unutar organa uprave, te početi pratiti i mjeriti njenu efikasnost u radu, jer do sada to nije bila praksa.

Pored svega ovoga velike su poteškoće u radu. Veliki problem predstavlja nedostatak šalter sale, čime bi se građanima omogućilo da na jednom mjestu, uz minimalni vremenski i novčani trošak riješe svoje zahtjeve, a zaposlenima bolji uslovi za rad. Međutim, objekat opštinske zgrade je građevinski takav da je

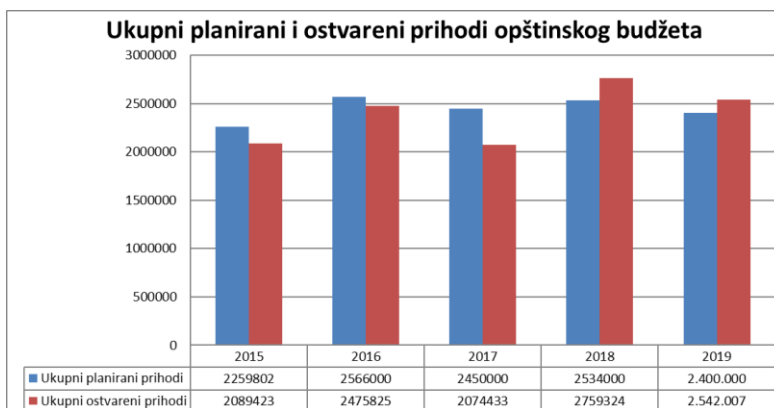
teško podijeliti sektore koji ne rade sa strankama od onih koji rade, te se poslovanja isprepliću. Ipak, ovaj problem trebao bi biti prevaziđen preseljenjem u novu zgradu Opštine u toku 2023. godine.

Mjesne zajednice

Lokalna samouprava je organizovana u 6 mjesnih zajednica. Problem predstavlja što nikada nije izvršeno formiranje savjeta mjesnih zajednica tako da ove najniže jedinice lokalne samouprave već godinama nisu funkcionalne i postoje samo administrativno.

Budzet Opštine

U periodu od 2015-2019. godine došlo je do značajnog povećanja prihoda i grantova u 2018. i 2019. godini. Povećanje je rezultat prvenstveno povećanog priliva nakande za korištenje šuma, povećanja prihoda od komunalnih taksa i nakanda u 2018. i 2019. godini i povećanja prihoda od PDV-a u 2019. godini.

Slika 1. - Planirani i ostvareni prihodi (Izvor: Opština Glamoč)

Prihodi budžeta i grantovi u 2018. godini ostvareni su u najvećem iznosu i porasli su za 33 % u odnosu na 2017. godinu, dok su u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu smanjeni za 9 %.

Strukturu ukupnih prihoda budžeta Opštine Glamoč čine porezni i neporezni prihodi, grantovi od viših nivoa vlasti (Federacija BiH, Republika Srpska i Kanton 10). U periodu od 2015-2019. godine učešće poreznih, neporeznih prihoda i grantova u ukupnom budžetu različito je po godinama. Međutim, u prosjeku porezni prihodi čine oko 41 %, neporezni oko 53 % i grantovi oko 6 %.

Tabela 1. - Učešće ukupnih poreznih, neporeznih prihoda i grantova u ukupom budžetu za period od 2016. do 2019. godine (Izvor: Opština Glamoč)

GODINA	POREZNI PRIHODI		NEPOREZNI PRIHODI		GRANTOVI		UKUPNO
	KM	%	KM	%	KM	%	
2015	973.804	43	1.183.445	52	101.353	4	2.259.802
2016	1.000.190	40	1.302.857	53	172.778	7	2.475.825
2017	963.331	46	1.031.772	50	79.330	4	2.074.433
2018	1.012.703	37	1.478.952	54	267.669	9	2.759.324
2019	1.087.755	43	1.404.038	55	50.194	2	2.542.007

Kretanje poreznih i neporeznih prihoda

Strukturu prihoda od poreza čine porez na plate i druga lična primanja, porez na imovinu, porez na prodaju dobara i usluga, porez na dohodak, prihodi od indirektnog oporezivanja i ostali porezi.

Najznačajniju stavku ovih prihoda čine prihodi od indirektnog oporezivanja, koji zavise od ukupne bruto naplate i koeficijenta raspodjele na niže nivoe vlasti. U proteklih pet godina ostvareni su najveći prihodi od indirektnog oporezivanja u iznosu od 945.951 KM u 2019. godini, tj. 37% od ukupno ostvarenih poreznih i neporeznih prihoda. Prihod od poreza su prihodi koji dolaze sa viših nivoa vlasti na koje službe organa uprave ne mogu da utiču.

Strukturu neporeznih prihoda čine prihodi od nefinansijskih javnih preduzeća, ostali prihodi od imovine, opštinske administrativne takse, opštinske komunalne naknade, budžetske naknade i takse, posebne naknade i takse, neplanirane uplate/prihodi.

Najznačajniju stavku ovih prihoda čine budžetske naknade i takse tj. nakande za korištenje državnih šuma.

Neporezni prihodi zavise od odluka koje donosi Opštinsko vijeće (ostali prihod od imovine) i angažovanosti službi organa uprave na naplati taksa i naknada. U 2018. godini ostvareni su najveći neporezni prihodi zbog naplaćenih većih prihoda od iznajmljivanja poljoprivrednog zemljišta, ostalih prihoda od imovine i većih naknada za korištenje državnih šuma.

Grantovi

Grantovi predstavljaju doznačena sredstva sa viših nivoa vlasti (Federalnih, Kantonalnih i Republike Srpske) i važan su izvor finansiranja razvojnih projekata. Primljeni grantovi najvećim dijelom zavise od odobrenih projekata na koje je Opština aplicirala, kao i raspoloživih sredstava u budžetima viših nivoa vlasti. Po osnovu grantova Opštini je najviše doznačeno sredstava u 2016. (249.384,00 KM) i 2018. godini (234.410,00KM).

Struktura rashoda prema ekonomskoj i funkcionalnoj klasifikaciji

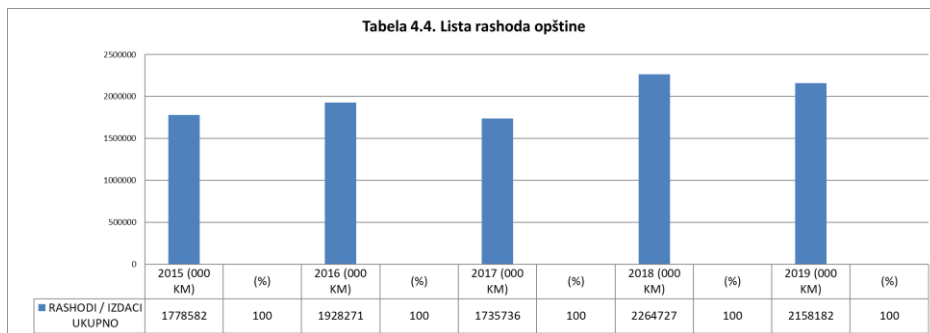
U periodu od 2015-2019. godine došlo je do znatnog povećanja rashoda i to sa 1.928.271 KM u 2016. god. na 2.264.727 KM u 2018. godini. U 2017. godini ostvareni su najmanji rashodi. U periodu od 2015. do 2019. godine rashodi i izdaci bili su najveći u 2018. godini.

U opštini Glamoč dominiraju tekući rashodi u odnosu na kapitalne rashode. Plate i nakande zaposlenih u 2019. godini u odnosu na 2015. godinu povećane su za 23 % zbog povećanja broja radnika. U prosjeku plate i naknade zaposlenih čine oko 46 % ukupnog budžeta.

Materijalni izdaci i usluge u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu povećane su za 28%. Ovi rashodi u prosjeku čine oko 26% ukupnih rashoda budžeta. U 2019. godini došlo je do značajnog smanjenja materijalnih izdataka u odnosu na 2018. godinu i to za 35% što je prvenstveno posljedica implementacije manjeg broja infrastrukturnih projekata.

Tekući grantovi, takođe, najviše su ostvareni u 2019. godini zbog većih isplata budžetskim korisnicima, zbog njihovih nagomilanih dugovanja iz prethodnih godina. U prosjeku tekući grantovi čine oko 20% ukupnog budžeta.

U periodu od 2015. do 2018. godine najviše su ostvareni kapitalni izdaci u 2016. godini i odnose se na rekonstrukcije puteva i rekonstrukciju vodovodne mreže. U 2017. godini, takođe, je bilo izdvajanja za kapitalne izdatke (izgradnja elektro mreže, rekonstrukcija puteva, izgradnja vodovodne mreže) ali ne tako značajno u ukupnom iznosu. U 2018. godini kapitalni izdaci odnose se na nabavku motornog vozila za prevoz đaka, rekonstrukciju vodovodne i kanalizacione mreže, rekonstrukciju zgrada. U 2019. kapitalni izdaci odnose se na rekonstrukciju puteva i nabavku baze podataka za katastar i manji su u odnosu na 2018. godinu za 33 %. Kapitalni izdaci čine u prosjeku oko 10% ukupnih rashoda budžeta za period 2015-2019. godine. Izdvajanja za kapitalne izdatke u velikoj mjeri zavise od dobijenih grantova. Najmanji iznos grantovskih sredstava Opština Glamoč dobija od Vlade Kantona 10, a najviše uprihoduje od naknada za korištenje šuma.

Slika 2.- Ukupni rashodi u opštini (Izvor: Opština Glamoč)

Kreditna zaduženost i kreditni potencijal

Zaduženje Opštine Glamoč vrši se u skladu sa zakonom o dugu, zaduživanju i garancijama Federacije Bosne i Hercegovine. Budžetski korisnik se može zadužiti pod uslovom da u vrijeme zaduženja iznos servisiranja duga koji dopjeva u svakoj narednoj godini, uključujući i servisiranje za produženo novo zaduženje, ne prelazi 10% prihoda ostvarenih u prethodnoj fiskalnoj godini. Opština Glamoč se na osnovu prethodno spomenutih parametara može zadužiti dugoročno na godišnjem nivou kako slijedi:

1. Ostvareni prihod u 2018. godini je 2.750.000,00 KM
2. Mogući godišnji limit je 10% od 275.000,00 KM
3. Postojeće zaduženje na godišnjem nivou je 61.052,00 KM

Na osnovu navedenih parametara Opština Glamoč se može dugoročno zadužiti na godišnjem nivou do 213.948,00 KM.

Opština Glamoč je 2005. godine sklopila supsidijarni finansijski sporazum sa Vladom Federacije Bosne i Hercegovine u cilju implementacije „Projekta urbane infrastrukture i pružanje usluga“, odnosno kreditor je Međunarodna asocijacija za razvoj (IDA), broj 9354 BOSS, u iznosu od 72.464 SDR, specijalna prava vučenja, odnosno 79.224,69 evra ili 154.950,25 KM. Na osnovu usvojenog otplatnog plana, servisiranje kredita je započeto u 2013. godini po jednakim polugodišnjim anuitetima od 3.019,33 DR što na godišnjem nivou iznosi, sa pripadajućom kamatom (EUBOR) 16.175,00KM. Otplata će trajati do kraja 2024. godine i Opština Glamoč je uspješno ispoštovala postojeći otplatni plan tako da je preostao dug po navedenom kreditu u iznosu od 72.466,00 KM.

Drugi kreditni aranžman Opština je potpisala sa Federalnim ministarstvom finansija kao posrednik za povlačenje kredita u iznosu od 768.000 evra od Evropske investicione banke (EIB) za projekat rekonstrukcije i proširenja sistema vodosnabdijevanja opštine Glamoč. Navedeni projekat je realizovan u 2016. godini, a u tu svrhu povučeno je 420.325 evra, dok je iznos od 347.675 evra ostao za realizaciju navedenog projekta. Po otplatnom planu godišnja obaveza u dvije tranše je 44.877 KM sa pripadajućom kamatom. Početak otplate je 2018. godina, a zadnja tranša je 2037. godine.

Kada je riječ o finansijskom stanju Opštine Glamoč, akumulirane obaveze na dan 01.01.2020. godine **iznose 1.520.000 KM**. Za servisiranje kreditnih obaveza u narednih 7 godina će biti potrebno godišnje izdvajati oko 50.000 KM. U pogledu ostalih mogućih finansijskih obaveza koje mogu uticati na mogućnosti finansiranja strategije razvoja ove opštine najviši rizik se odnosi na priliv novca od strane šumskog doprinosa.

U periodu prethodnih 5 godina (2015.-2019. godine), prosječni godišnji prihodi su iznosili oko 2,5 miliona KM od čega se za implementaciju razvojnih prioriteta i kapitalnih/infrastrukturnih investicija ukupno izdvojilo 2.600.000 KM iz budžetskih i eksternih izvora, i to prosječno 520.000,00 KM godišnje. Iz budžeta je izdvojeno ukupno 520.000,00 KM, godišnje u prosjeku 104.000,00 KM, iz eksternih izvora 2.080.000,00 KM, godišnje u prosjeku 416.000/hiljada.

Izvori finansiranja strategije razvoja JLS	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO (u KM)
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
Iz budžeta JLS (u KM)	100.000,00	110.000,00	120.000,00	140.000,00	160.000,00	170.000,00	183.000,00	983.000,00
Iz eksternih izvora (<i>kredit, entiteti, kantoni, država, javna preduzeća i privatni izvori</i>) (u KM)	160.000,00	180.000,00	190.000,00	230.000,00	240.000,00	270.000,00	300.000,00	1.570.000,00
Iz eksternih izvora (<i>IPA, donatori i ostalo</i>) (u KM)	170.000,00	190.000,00	210.000,00	240.000,00	260.000,00	290.000,00	317.000,00	1.677.000,00
UKUPNO (u KM)	430.000,00	480.000,00	520.000,00	610.000,00	660.000,00	730.000,00	800.000,00	4.230.000,00

U sljedećem sedmogodišnjem razdoblju procjenjuje se da će opština za financiranje strategije moći osigurati **4.230.000,00 KM** od čega se očekuje 23,27% sredstava iz vlastitog budžeta, 76,73% iz eksternih izvora, odnosno kredita, entiteta, države, javnih preduzeća i privatnih izvora, te iz IPA programa i drugih donatorskih izvora.

Tabela 2. - Pregled finansijske procjene po glavnim izvorima finansiranja za period **2023.-2027. godine**

U pogledu raspodjele očekivanih izvora financiranja po sektorima iz Tabele 17. je vidljivo kako je indikativno najviše sredstava planirano u razvoj okoliša i njegovu zaštitu 47,75%, dok je 30,61% sredstava planirano za razvoj ekonomskog sektora i 20,92% sredstava za društveni razvoj.

Ekonomski razvoj	Društveni razvoj	Razvoj okoliša / zaštite životne sredine	Ukupno
1.325.000 KM	885.000 KM	2.020.000 KM	4.230.000KM

Budžetska podrška poljoprivredi i ruralnom razvoju

Budžetska podrška poljoprivredi i ruralnom razvoju od strane Opštine Glamoč iznosi skromnih 15.000 KM za 2023. godinu. Toliki iznos je u prosjeku planiran i ranijih godina. U budžetu nisu predviđena sredstva za izdvajanje za podsticaje u poljoprivredi zbog nedovoljnog i skromnog priliva sredstava.

Poljoprivredni proizvođači imaju pravo prijave za federalne i kantonalne novčane podrške za podsticanje proizvodnje.

2.2. Geografski položaj i agroekološke karakteristike

Položaj opštine Glamoč u BiH

Površina Opštine Glamoč obuhvata 1033 km² (prije Dejtonskog mirovnog sporazuma iznosila je 1096 km²) koju, prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine (BiH), a po preliminarnim rezultatima popisa iz 2013. godine, naseljava 4.038 stanovnika.

Slika 3 – Geografska pozicija opštine Glamoč

Opština Glamoč se naslanja teritorijalno na rubove opština: Kupres, Šipovo, Mrkonjić Grad, Ribnik, Drvar, Grahovo i Livno. Sa opštinama Livno (33 km) i Mrkonjić grad (72 km) povezana je magistralnim putem M-15. Sa opštinom Drvar (62 km) Glamoč je vezan regionalnim putem R-1001, s tim da je na području opštine ova trasa makadamskog tipa (18 km). Geoprometni položaj nije povoljan, a udaljenost od većih centara je 124 km do Banja Luke, 217 km do Sarajeva ili 152 km do Mostara.

Teritorija opštine Glamoč se nalazi iznad 900 m/nad morske visine, u prostoru Dinarske karbonatne platforme (Vanjski Dinaridi), kao paleografska strukturalna jedinica u kojoj su zastupljeni tipični kraški fenomeni. Najveći dio terena izgrađuju jurske i donjokredne naslage. To je tipičan predjel karsta, morfološki vrlo razvijen sa specifičnim hidrografskim i morfološkim karakteristikama.

Opština je smještena u centralnom dijelu Glamočkog polja omeđenog planinskim vrhovima čija visina se kreće od 1765 m.n.v (Slovinj) do 2006. m.n.v (Cincar).

Prikaz naseljenih mjesta

Opština Glamoč se sastoji od 44 naseljena mjesta koja su podijeljena u 6 mjesnih zajednica, a to su: Glamoč 1, Glamoč 2, Glamoč 3, Vrba, Odžak i Rore. Do 1991. godine opština Glamoč je brojala 54 naseljena mjesta (od čega jedno urbano naselje – opštinsko središte – Glamoč), od kojih je sada 10 nenaseljeno, a 14 naselja u ruralnom području je sa manje od 10 stanovnika („patuljasta naselja“), te se nalaze u procesu gašenja. U nekim selima ima povremenih stanovnika („sezonaca“ ili tzv. „vikendaša“) koji dolaze u obilazak zavičaja u vrijeme godišnjih odmora.

Prema Federalnom zavodu za statistiku Opština ima 54 naseljenih mjesta, a to su: Babića Brdo, Biličić, Crni vrh, Ćirići, Ćoslije, Dolac, Dragnjić, Dubrave, Đuličan, Glamoč, Glavica, Halapić, Hasanbegovci, Hasići, Hotkovci, Hoziči, Hrbine, Isakovci, Jakir, Kamen, Karajzovci, Karlovac, Kopic, Kovačevci, Krasinac, Malkočevci, Malo selo, Maslina strana, Mladeškovci, Odžak, Opačić, Perduhovo selo, Petrovo vrelo, Podglavica, Podgradina, Podgreda, Podkraj, Popovići, Pribelja, Prijani, Radaslije, Rajičke, Reljino selo, Rore, Rudine, Skucani, Staro selo, Stekerovci, Šumnjaci, Vagan, Vidimlije, Vrba, Zaglavica, Zajaruga.

2.3. Prirodni i ljudski resursi ruralnog područja

2.3.1. Zemljišni resursi

Opština Glamoč ima ukupnu površinu poljoprivrednog zemljišta 60.769 ha, od čega obradivo zemljište čini 42%, dok su pašnjaci u udjelu od 57% ili 35.226 ha. U obradivom zemljištu, najviše je livada (17.806 ha), pa 7.806 ha oranica (30,5% u obradivom zemljištu). U ostatak površina spadaju močvare i ostalo (Tabela 3).

Ukupno	Obradiva površina (ha)					Pašnjaci	Ribnjaci	Trstici i bare
	SVEGA	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinogradi	Livade			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
60.769	25.533	7.685	42	0	17.806	35.226	0	10

Treba istaći da pod kategorijom ostalo poljoprivredno zemljište spada i zemljište koje se ne obrađuje duže ili kraće vrijeme (2 do 4 godine), sa obzirom da je bilo izloženo ratnim dešavanjima. Takođe jedan od problema je što je oko 30% površine poljoprivrednog zemljišta izloženo plavljenju u rano proljeće i jedini način da to zemljište bude u funkciji jeste da se izvedu meliorativne mjere sistemom odvodnih kanala. Opština posjeduje velike površine livada i pašnjaka što stvara dobar osnov za razvoj stočarstva i pčelarstva. Sredinom 80-tih godina prošlog vijeka rađen je projekat melioracije glamočkog polja, ali na žalost Opština Glamoč nema podataka gdje se isti nalazi.

2.3.2. Šumski resursi

Prema Ekološko-vegetacijskouj rejonizaciji BiH područje se nalazi u Oblasti unutrašnjih Dinarida, Zapadnobosanskom krečnjačko-dolomitnom području, Glamočko-kupreški rejon. Područje pod šumskim površinama nalazi se do visina preko 2000 metara i nije kompaktno, ima mnogo livada, pašnjaka i poljanica.

Najšire rasprostranjenje imaju šume bukve i jele sa smrčom, unutar kojih su interpolirane veće ili manje površine mrazišnih šuma smrče, šuma jele i smrče. Manje površine zauzimaju sekundarne šume bukve. Samo u krajnjem jugozapadnom dijelu iznad Glamočkog polja pojavljuju se šume bukve i jele bez smrče koja izostaje zbog prodora mediteranskih klimatskih utjecaja.

U subalpskoj zoni zastupljene su šume subalpinske bukve, sa manjim površinama šuma subalpinske smrče, na hladnijim položajima. Najviše predjele, ovog pojasa, zauzima klekovina bora. Na jugozapadnim padinama i na južnom obodu Glamočkog polja zastupljene su termofilne fitocenoze hrastova i crnog graba, bijelog graba, bukve i javora gluhača, mjestimično i šume crnog bora.

2.3.3. Vodni resursi

Prostor se generalno smatra bezvodnim, jer u odnosu na veličinu ukupne teritorije ima vrlo malo površinskih hidrografskih objekata. Ipak, iako bezvodan raspolaže sa oko 300 izvora čiji kapaciteti i izdašnost nisu ispitivani. Nekoliko izvorišta i vrela je kaptirano i koristi se za vodosnabdijevanje, a to su: Vrba, Suvalj, Balaklagija i Ajazma. Vrelo koje predstavlja potencijal i koje zahtjeva dodatna istraživanja izdašnosti je Široko vrelo. Detaljna istraživanja u cilju sagledavanja mogućnosti korištenja voda za potrebe vodosnabdijevanja, a posebno podzemnih voda do sada nisu vršena. Tako je opravdano pristupiti istražnim radovima koji bi pokazali mogućnosti zahvatanja podzemnih voda, naročito u periodu minimuma izdašnosti (ljetno) kada Glamoč ima problem sa vodosnabdijevanjem. Prostor Opštine nalazi se u zoni dejstava seizmičnosti između 6° i 7° po MCS skali.

2.3.4. Klimatski uslovi

Glamočko polje predstavlja zatvorenu kotlinu gdje, se sučeljavaju mediteranska i kontinentalna klima. Visoke planine na jugu i jugozapadu pružaju se tako da spriječavaju jači temperaturni uticaj mediterana. Za opis klime korišteni su podatci meteorološke stanice Glamoč (N = 44°03'; E= 16°52'; Hs= 1031 m/nv), za period od 1960-1991 godine. Prema Koppenovoj klimatskoj klasifikaciji Glamoč spada u tip kontinentalne klime sa karakteristikama planinske klime.

Temperatura za razliku od padavina koje su posljedica mediteranske klime, je indikator kontinentalne klime. Prosječna godišnja temperatura vazduha iznosi 7,3°C a u vegetacionom periodu 13,3°C. Najtopliji mjesec je jul 16,8°C, najhladniji januar -3°C. Zbog temperaturne inverzije u polju dolazi do pojave, kasnih proljetnih i ranih jesenjih mrazeva u vegetacionom periodu. Godišnja suma padavina iznosi 1362 mm. Maksimum se javlja u hladnijem dijelu godine, a najizraženiji je u periodu mjeseca novembra 178mm a minimum u ljetnim mjesecima, jul 66 mm. Za vegetaciju padavine su neravnomjerno raspoređene, tako da za IV-IX mjeseca padne svega 540 mm (39,7%) a za period najintenzivnijeg vegetacionog djelovanja od V-VIII, mjeseca samo 330 mm ili 24,2% od ukupne sume.

Snijeg se dugo zadržava tj. prosječne negativne temperature su prisutne od decembra (ponekad i novembra) pa do februara (ponekad i marta) pa se snijeg može očekivati od X-V mjeseca sa maksimalnom visinom u januaru 100 cm. Srednja relativna vlažnost vazduha je 74% za I, IV, V, VI, VII i VIII mjesec pripada kategoriji suvog vazduha to jest ispod 74%, prema bioklimatskoj klasifikaciji.

Dva su glavna pravca duvanja vjetra i to iz sjevernog pravca, bura koja je hladan i suv vjetar, preko koga dolazi kontinentalni uticaj a javlja se tokom cijele godine. Maksimalnu brzinu dostiže u zimskim

mjesecima, isušuje tlo i nepovoljno djeluje na vegetaciju. Vjetar južnog i jugozapadnog pravca, jugo koji je vlažan i topliji a nosilac je djelomično izmjenjene klime mediterana tako što donosi padavine a povećava zračnu vlagu. Srednja brzina vjetra iznosi 2,5 m/s a učestalost tišina čini 20,8%.

2.3.5. Ljudski resursi

Broj stanovnika prema popisu iz 2013

Sve do popisa stanovništva u 2013. godini nije se znao tačan broj stanovnika u opštini Glamoč, kao, ni u cijeloj državi. Tako se, prema zvaničnim podacima Federalnog zavoda za statistiku evidentiralo 4.489. stanovnika, međutim, popisom stanovništva iz 2013. godine utvrđeno je da opština Glamoč broji 4.038 stanovnika po preliminarnim rezultatima iz 2014. godine, a po konačnim rezultatima iz 2017. godine 3.860 stanovnika. U odnosu na 1991. godinu, kada je opština Glamoč imala 12.593 stanovnika, broj stanovnika se do 2018. godine smanjio za 9.505 (72%), a za to su razlozi ponajviše migracije usljed ratnih dejstava-ratni egzodusi. Međutim, u posmatranom periodu, od 2015. do 2018. godine, također, je evidentan kontinuirani pad broja stanovnika te je u 2018. u odnosu na 2015. godinu zabilježen pad za 19% što predstavlja ozbiljan problem za budući razvoj opštine.

Taj trend može se objasniti lošom ekonomskom i nestabilnom političkom situacijom, niskom stopom nataliteta, slabom pronatalitetnom politikom, negativnim prirodnim priraštajem, visokom stopom mortaliteta zbog biološke starosti stanovništva, problemom nezaposlenosti, slabim investicijama u razvoj i generalno niskim standardom života u Glamoču.

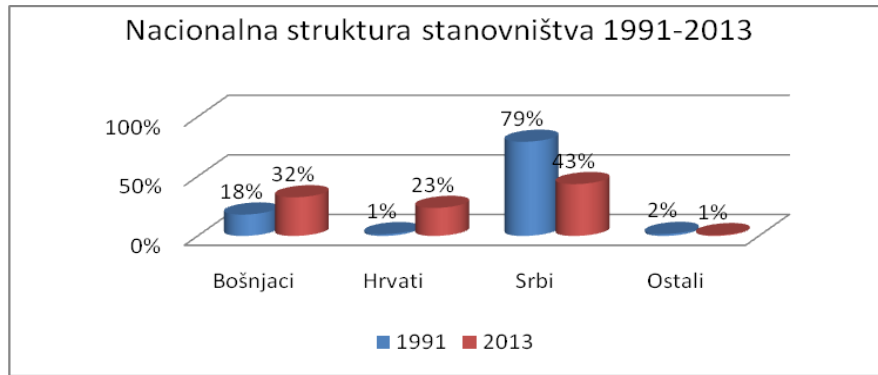
Struktura stanovništva

Starosna struktura stanovništva u opštini Glamoč, takođe, je nepovoljna. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj radnoaktivnog stanovništva se u 2018. godini u odnosu na 2015. godinu smanjio za 18% dok se broj stanovnika iznad 65 godina starosti u 2018. godini u odnosu na 2016. godinu povećao za 5%. Kada se uspoređi struktura stanovništva u Glamoču u odnosu na Federaciju BiH može se vidjeti kako je starosna struktura znatno nepovoljnija u Glamoču nego na nivou Federacije BiH. Naime, udio stanovnika u dobi do 14 godina je manji u Glamoču kao i udio radnoaktivnog stanovništva, dok je udio starije populacije od 65 godina veći u Glamoču nego na nivou Federacije BiH.

Prema UN kriterijumima, opština ima staru populaciju (naselja sa više od 7% starijih od 65 godina svrstavaju se u red naselja sa starom populacijom). Prosječna starost stanovništva prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS) za 2017. godinu u ruralnom prostoru je 47,5, a u urbanom 43,9 godina, što je više od državnog prosjeka za FBiH (39 godina).

Prema polnoj strukturi stanovništva većinu čine muškarci od oko 51%, a žene 49%. Ovo su podaci Federalnog zavoda za statistiku za 2017. i 2016. godinu dok podataka za stanovništvo za 2018. godinu po polnoj strukturi nema.

Kada analiziramo nacionalnu strukturu stanovništva opština Glamoč prema popisu stanovnika iz 1991. godine imala je 12.593 stanovnika od čega: Srba 9.951 (79,04%), Muslimana 2.257 (18,10%), Hrvata 184 (1,50%), Ostali 201 (1,60%). Prema popisu stanovništva iz 2013. godine vidljivo je da se nacionalna struktura stanovništva znatno izmijenila.

Slika 4 - Nacionalna struktura stanovništva (poređenje 1991-2013) (Izvor: FZS)

Vidljivo je da je prije rato dominiralo srpsko stanovništvo (79%), dok se prema popisu stanovništva iz 2013. godine povećao udio Hrvata (23%) i Bošnjaka (32%).

Prirodni priraštaj

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku prirodni priraštaj u opštini Glamoč je negativan. Iako se broj umrlih smanjuje, u isto se vrijeme smanjuje i broj rođenih a što je svakako rezultat smanjenja ukupnog broja stanovnika.

Neki od razloga koji su doveli do negativnog prirodnog priraštaja su trend kontinuiranog pada broja stanovništva u dobi od 19-65 godina i loša ekonomska situacija koja se očituje u opadajućem trendu broja zaposlenih.

Migracije stanovništva

Već nekoliko godina opština Glamoč ima negativan trend migracija, tj. veći je broj onih koji su napustili opštinu nego onih koji se doseljavaju. Uzroci negativnog trenda migracija se vežu za ekonomske razloge (nezaposlenost), ali isto tako i nedostatak obrazovnih institucija, kulturnih sadržaja i socijalnih programa za samozapošljavanje, koji bi doprinjeli ostanku stanovništva u Glamoču.

2.3.6. Prirodna ograničenja za poljoprivrednu proizvodnju

Glamočko polje se nalazi na prosječnoj nadmorskoj visini od 900 metara što predstavlja jedan vid ograničenja za poljoprivrednu proizvodnju. S obzirom da je Glamočko polje kraško, to podrazumjeva ne postojanje rijeka. Potoka ima u jako malom broju, a karakteriše ih to da se u toku jeseni, zime i proljeca izlijevaju u polje, a u toku ljeta poniru i presušuju. Dalje, toku ljetnih mjeseci dolazi do velikih suša koje otežavaju poljoprivrednu proizvodnju. Takođe, kasni proljetni i rani jesenji mrazovi predstavljaju vid ograničenja. Određeni dio polja bude poplavljen veći dio godine i nije pogodan za obradu.

2.4. Stepen razvoja poljoprivrede

2.4.1. Broj i struktura poljoprivrednih proizvoda

Zastupljeni poljoprivredni proizvodi na području naše opštine su sledeći: strna žita (pšenica, ječam, raž, tritikale), prosolike žitarice (heljda), krmno bilje (silažni kukuruz, uljana repica), povrće (nadaleko poznati glamočki krompir-čeka zaštitu geografskog porijekla, crni i bijeli luk, mrkva, cvekla).

2.4.1.1. Registrovana poljoprivredna gazdinstva

Na području opštine Glamoč registrovana su ukupno 394 poljoprivredna gazdinstava. Od toga su tri farme muznih krava i jedna farma za tov junadi. Registrovano je 31 gazdinstavo koje ima obrtničku djelatnost, a ostalo su porodična poljoprivredna gazdinstva. Od ukupnog broja registrovanih poljoprivrednih gazdinstava njih oko 60% se aktivno bavi poljoprivrednom proizvodnjom, stočarskom i biljnom.

2.4.1.2. Veličina poljoprivrednih gazdinstava

Većina poljoprivrednih gazdinstava ima usitnjene posjede zbog nerješениh imovinsko-pravnih odnosa. Oko 50% gazdinstava je manje od 3ha obradive površine. Njih 30% je do 10 ha, a ostatak je preko 10ha.

2.4.1.3. Opremljenost poljoprivrednom mehanizacijom (procjena)

Opština Glamoč ne posjeduje prave informacije u vezi sa poljoprivrednom mehanizacijom. Uglavnom se radi o starijoj opremi, traktorima koji datiraju još od prije rata, mada postoji i dosta gazdinstava koji su obnovili mehanizaciju. Možemo slobodno reći da većina poljoprivrednih gazdinstava posjeduje po 1 traktor a neki i po 2. Ipak, posljednjih godina se ulaže dosta više sredstava pogotovo od kad i resorno ministarstvo pomaže prilikom kupovine nove mehanizacije.

2.4.2. Biljna proizvodnja

Biljna proizvodnja je zasnovana na oko 1800 ha državnog poljoprivrednog zemljišta, kao i cca 1000ha na privatnom poljoprivrednom zemljištu. Dominiraju žitarice pšenica, ječam, heljda, na površinama oko 2300 ha i krompir oko 300 ha. Zastupljene su i kulture silažni kukuruz, raž, tritikale kao i povrće mrkva i luk u znatno manjoj mjeri.

2.4.2.1. Ratarstvo i povrtarstvo

Na području opštine Glamoč postoje idealni uslovi za proizvodnju strnjih žita (pšenica, ječam, zob, raž), heljde i povrtarskih vrsta (krompir, grašak, mrkva, cvekla, luk, kupus). Tako je od sredine 70-ih godina i počela intenzivna proizvodnja, naročito, krompira, ječma i pšenice.

U današnje vrijeme površine pod usjevima na području opštine Glamoč su značajno povećane od 2012. godine kada je poljoprivredno zemljište u državnom vlasništvu stavljeno u funkciju, te se danas radi o oko 5.000 ha pod usjevima. Detaljnim podacima o površinama pod usjevima po godinama opština ne raspolaže.

Problem je predstavljao nekorektan odnos kantonalne vlade, konkretno Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Kantona 10, koje godinama osporava stavljanje poljoprivrednog zemljišta u funkciju na način da Kanton ne daje saglasnost na Program korištenja poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države na području opštine Glamoč bez koje Opština nema mogućnost da raspiše javni konkurs za zakup poljoprivrednog zemljišta na period od 10 godina u skladu sa Zakonom U toku 2020. Opština Glamoč je dobila dugo očekivanu saglasnost. Godišnje se izdaje pod zakup cca 2.500 ha, od čega Opština ima prihode od oko 185.000,00 KM, koji bi zasigurno bili i veći da ne postoje gore spomenuti nekorektan odnos viših vlasti prema lokalnoj zajednici.

U Tabeli 4. prikazana je količina proizvodnje poljoprivrednih kultura. Iz prikazanih podataka može se vidjeti kako količina proizvodnje raste u svim kulturama što pokazuje trend rasta poljoprivredne proizvodnje u Opštini Glamoč što opet govori u prilog da poljoprivredna proizvodnja predstavlja još uvijek neiskorišten potencijal, na kojem je neophodno raditi i unaprjeđivati ga, i to prije svega organizovati proizvođače u neki vid zadruga ili udruženja, što bi sigurno dalo bolje rezultate u prodaji, za razliku od trenutno postojećeg individualnog pristupa prodaji.

Tabela 4. – Biljna proizvodnja (Izvor: Opština Glamoč)

Vrsta proizvodnje	2017		2018		2019	
	količina (u tonama)	ukupna tržišna cijena (u KM)	količina (u tonama)	ukupna tržišna cijena (u KM)	količina (u tonama)	ukupna tržišna cijena (u KM)
Pšenica	2832	849600	2975	833000	3480	939600
Ječam	2250	900000	2280	912000	2677	1070800
Raž	200	80000	315	126000	332	132800
Kukuruz	675	168750	725	217500	750	225000
Ostalo...(Tritikale, zob)	192	67200	205	71750	190	66500
Povrće na otvorenom (pojedinačno navest vrste) luk (crni)	22	11000	24	12000	28	19600
Mrkva	15	12000	25	20000	27	18900
Krompir	4600	2300000	5180	2849000	5500	3025000

2.4.2.2. Proizvodnja krmnog bilja

Na području opštine Glamoč postoji proizvodnja krmnog bilja, to su uglavnom silažni kukuruz za potrebe proizvođača koji imaju muzne krave i tov junadi, kao i proizvodnja uljane repice koja je zastupljena kod jednog proizvođača. Te površine se kreću oko 500 ha.

2.4.2.3. Voćarstvo i vinogradarstvo

Voćarstvo je veoma malo zastupljeno na području opštine Glamoč, to su uglavnom individualni voćnjaci koji se nalaze uz porodične kuće, nemamo ni jednog registrovanog voćara.

2.4.2.4. Ljekovito bilje

Što se tiče ljekovitog bilja Glamoč ima uslove za tu vrstu proizvodnje, ali s obzirom na strukturu gazdinstava i tradicionalan način bavljenja poljoprivredno nemamo registrovanih proizvođača ljekovitog bilja.

2.4.3. Stočarska proizvodnja

Poljoprivreda i stočarstvo u Glamoču ima dugu tradiciju, ali se još uvijek odlikuje nedovoljnom razvijenošću i ekstenzivnošću. Ipak, značajni pomaci su učinjeni u oblasti stočarske proizvodnje zahvaljujući donacijama i naporima samih poljoprivrednih proizvođača.

2.4.3.1. Govedarstvo

U Glamoču je izgrađeno 5 stočarskih farmi koje uglavnom uzgajaju goveda.

Proizvodnja goveđeg mesa u posljednje tri godine, odnosno od 2017. do 2019. godine bilježi trend rasta. U 2019. godini je proizvodnja mesa porasla za 10% u odnosu na 2017. godinu.

Tabela 5. – Proizvodnja goveđeg mesa (Izvor: Opština Glamoč)

Vrsta proizvodnje	2017		2018		2019	
	količina (u tonama)	ukupna tržišna cijena (u KM)	količina (u tonama)	ukupna tržišna cijena (u KM)	količina (u tonama)	ukupna tržišna cijena (u KM)
Proizvodnja goveđeg mesa	126	882.000,00	135	945.000,00	139,5	976.500,00

Na području Glamoča u otkupu su zastupljene dvije mljekare: „Meggle“ Bihać, i „Mljekara“ Livno. Ovdje treba istaći da u Glamoču postoji određen broj individualnih poljoprivrednih proizvođača koji se bave proizvodnjom tvrdog punomasnog sira i kajmaka, ali nisu registrovani kao takvi. Opština ne raspolaže podacima o godišnjoj proizvodnji mlijeka i mliječnih proizvoda. Terenskim obilaskom tri farme na prostoru Glamoča u 2019. godini (Dolac, Dragnić i Potkraj), utvrđeno je da ove tri farme ukupno imaju oko 2.180 ovaca i oko 30 krava, proizvode oko 9 tona sira godišnje (Travničkog i Livanjskog) te se vidi očigledan potencijal za daljnji razvoj. Međutim, nijedna od tri navedene farme nema odgovarajući prostor ni opremu za povećanje proizvodnje sira i svoj sir uglavnom plasiraju po vrlo nepovoljnim prodajnim cijenama koje se kreću do 15KM/kg sira i niže. Jedna od njih nema ni struju na farmi (Dolac), a vodom se sve snabdijevaju iz prirodnih izvora i sve se proizvodi u krugu porodice, na vrlo tradicionalan način. Ove tri farme su registrovane kao poljoprivredna gazdinstva. Što se tiče stočarske proizvodnje najzastupljenija je proizvodnja mlijeka, Poslije proizvodnje mlijeka u velikoj mjeri tu su prisutni tov junadi i proizvodnja rasplodnih ovaca. Prema podacima iz Registra poljoprivrednih gazdinstava za 2022.godinu broj goveda iznosi 4880 od toga je oko 900 muznih krava, a ostalo su rasplodne junice i tov junadi.

2.4.3.2. Svinjogojstvo

Što se tiče svinjogojstva, u manjoj mjeri je zastupljena proizvodnja svinja uglavnom za potrebe poljoprivrednih gazdinstava i taj broj se kreće oko 500 grla.

2.4.3.3. Ovčarstvo i kozarstvo

Glamoč je poznat po ovčarstvu još od davnina a to govore i ove brojke o brojnom stanju ovaca i jagnjadi na području opštine Glamoč Rasplodnih ovaca ima 20826 grla od čega su 50% ovce a 50% jagnjad do 6 mjeseci i ovnovi. Koza ima 163 grla od čega su 50% koze a 50% jarad.

2.4.3.4. Živinarstvo

Živinarstvo, kao i svinjarstvo se svodi na porodična poljoprivredna gazdinstva koja se bave ovom granom za svoje potrebe. Na području Glamoča ima oko 3000 kokošiju.

2.4.3.5. Pčelarstvo

Na području Opštine Glamoč pčelarstvo, takođe, ima dugu tradiciju. Jedno od najmedonosnijih područja u BiH je područje sela Rore, koje se nalazi na sjeverozapadnom dijelu opštine. Velike površine livada i pašnjaka predstavljaju idealno stanište za razvoj pčelarstva na području naše opštine. Broj košnica u zadnje tri godine iznosio je 487 košnica i ukupna proizvodnja meda je 2.932 kg godišnje. Jedan od problema pčelarstva je nepostojanje aktivnih udruženja pčelara, te neovlašteno dovoženje pčelinjih društava pčelara iz drugih opština.

2.4.4. Organska i integralna proizvodnja

Postoje dobri uslovi za organsku i integralnu proizvodnju na području opštine Glamoč što se tiče I klimatskih I zemljišnih resursa. S obzirom na uslove koji trebaju biti zadovoljeni za ovu proizvodnju ne postoji još nijedno poljoprivredno gazdinstvo da se bavi istom.

2.4.5. Usluge od značaja za poljoprivredu

2.4.5.1. Poljoprivredno savjetodavstvo

Na području opštine Glamoč ne postoji savjetodavna služba. Uglavnom su tu zaposleni u opštini Glamoč koji rade na poslovima poljoprivrede i koji pričaju pomoć proizvođačima koliko je njihova mogućnost.

2.4.5.2. Veterinarske usluge

Na području opštine Glamoč veterinarske usluge vrši Veterinarska stanica Glamoč koja broji 6 (šest) zaposlenika od kojih su dva veterinara.

2.4.5.3. Otkup poljoprivrednih proizvoda

Na žalost ne postoji organizovan otkup poljoprivrednih proizvoda u Glamoču. Uglavnom se proizvođači snalaze individualno.

2.4.5.4. Protivgradna zaštita

Na području opštine Glamoč ne postoji protivgradna zaštita.

2.4.5.5. Kreditiranje poljoprivrede

Što se tiče kreditiranja poljoprivrede, ovdje je postojala jedna Banka koja je od kraja 2022 godine zatvorena, tako da proizvođači imaju najbliže banke u Livnu udaljenom 36 kilometara od Glamoča, a tamo postoje I mikrokreditne organizacije gdje određeni procenat gazdinstava traži finansijski oblik pomoći.

2.4.5.6. Poljoprivredno osiguranje

Najbliže osiguravajuće kuće se nalaze u Livnu. Opština ne posjeduje podatke o osiguravanju usjeva, ali po procjeni mislimo da nema čak ni jedan poljoprivredni proizvođač koji je do sada osiguravao svoje usjeve.

2.4.6. Stepen organizacije poljoprivrednih proizvođača i ruralnog stanovništva

Poljoprivredni klasteri

Klasteri ne postoje na području opštine Glamoč.

Poljoprivredne zadruge

Ne postoji nijedna aktivna poljoprivredna zadruga na području opštine Glamoč.

Udruženja poljoprivrednih proizvođača

U Glamoču postoji jedno aktivno udruženje poljoprivrednih proizvođača: „Udruženje poljoprivrednika Glamočko polje”.

Udruženja žena

Na području opštine Glamoč je aktivno jedno udruženje žena: Udruženje žena „Žad”.

Udruženja mladih

Nema aktivnih udruženja mladih.

2.5. Biodiverzitet i zaštita prirode

2.5.1. Zaštićena područja i zaštićene biljne i životinjske vrste

U Glamoču ne postoje zaštićena područja i zaštićene biljne i životinjske vrste.

2.5.2. Upravljanje otpadnim vodama

Postojeći sistem odvođenja otpadnih voda u Glamoču je ograničen na središnji dio grada. Sistem je kombinovani i služi za otpadne i oborinske vode. Ukupna dužina kanalizacionog sistema je 2.272 m, prema podacima tehničkog osoblja iz Opštine i javnog komunalnog preduzeća. Radi se o mješovitim kolektorima sa prirodnim padom profila od 40-50cm, dok je glavni kolektor profila 50/70 do 80/120cm na zadnjoj dionici prema ispustu. Kao recipijent služi prirodna depresija Rivine gdje se ispuštaju otpadne vode zajedno sa oborinskim. Ukupna dužina postojećih primarnih kolektora je 4.610 m. Postoji 399 priključaka na kanalizacionu mrežu, što odgovara 1.119 stanovnika, a ostalih 381 korisnika (registrovanih na vodovod) koristi septičke jame. Podaci o količinama otpadne vode ne postoje, a kontrola kvaliteta otpadne vode se ne vrši.

Nema postrojenja za preradu otpadnih voda u Glamoču. Iz odvodne mreže otpadne vode ispuštaju se bez prethodnog tretmana direktno u polje (lokva sjeveroistočno od Hasića), a na krajnjoj tački odvodnog kolektora je izgrađena taložnica. Terenskim obilaskom primjećuje se da se mjesto ispuštanja otpadnih voda pretvorilo u malu močvaru, a razgradnja otpadnih materija odvija se prirodnim putem.

U ostalim mjestima pitanje odvođenja otpadnih voda se rješava alternativnim, okolišno neprimjerenim načinima poput direktnog ispuštanja u vodotoke, septičke jame itd. Bitno je napomenuti da je produkcija industrijskih otpadnih voda smanjena, jer ni jedan od prijeratnih industrijskih kapaciteta nije u funkciji. Ovakvo stanje direktno ugrožava podzemne vode u polju, ali i kvalitet voda izvorišta rijeke Sane i Plive te vrela u Livanjskom polju.

U narednom periodu planirana je rekonstrukcija kanalizacione mreže. Trenutni radovi na kanalizacionoj mreži su uglavnom usmjereni na sanaciju postojećih rešetki na saobraćajnicama preko kojih se površinska voda upušta u kolektore (najčešći uzrok oštećenja su bujice, koje donesu veću količinu šljunka i otpada, što zbog oštećenja rešetki ulazi direktno u sistem). U sklopu ovog projekta planira se rekonstrukcija dijela glavnog kolektora koji je oštećen na dužini 50m te ga je potrebno zamjeniti. Takođe je predviđeno snimanje i čišćenje glavnog kolektora. U prvoj fazi je potrebno izvršiti detaljnu analizu postojećeg stanja na osnovu čega će se izraditi studija izvodljivosti. Za realizaciju ove faze projekta je potrebno obezbjediti oko 100.000 KM iz eksternih izvora finansiranja.

Broj kilometara kanalizacijske mreže na području opštine iznosi cca 7 do 8 km. Investicija u izgradnju ili rekonstrukciju kanalizacijske mreže u periodu od 2015. godine do 2019. godine nije bilo. Što se tiče uloženi sredstava za održavanje kanalizacijske infrastrukture za period od 2015. godine do 2019. godine kretala su se od 640 KM do 1.873 KM godišnje.

Broj domaćinstava koji su priključeni na kanalizacionu mrežu je godinama konstantan i za 2019. godinu iznosi 315, dok broj domaćinstava koji nisu priključeni na kanalizacionu mrežu iznosi 789 za 2019. godinu. Prosječna cijena m³ otpadne vode iznosi 0,4 KM jednako za period od 2015. do 2019. godine, a postotak naplate usluga za period 2015. do 2019. godine iznosi između 60-65%.

2.5.3. Upravljanje čvrstim otpadom

Sistem upravljanja čvrstim otpadom na području opštine Glamoč zasniva se na aktivnostima prikupljanja, odvoza i deponovanja čvrstog otpada od strane JP "Komunalac" Glamoč d.o.o. koje ne posjeduje dovoljno mehanizacije za kvalitetno upravljanje otpadom, osim jednog kamiona za odvoz smeća, te je u tom smislu neophodno jačanje materijalnih kapaciteta ovog preduzeća.

Komunalno poduzeće ne vrši prikupljanje podataka, mjerenje količina, niti analizu proizvedenog otpada od strane stanovništva ili privrednih subjekata, odnosno ustanova zbog čega preciznih podataka nema. Prema procjeni iz JKP "Komunalac", sedmično se odveze cca 35 kontejnera otpada volumena 5m³, što iznosi cca 1.400 tona godišnje.

Komunalnim uslugama sakupljanja i odvoza otpada pokriveno je samo gradsko područje, odnosno 30% opštine, dok je u ruralnim dijelovima opštine ova usluga uglavnom izostavljena. Prikupi se 435 tona godišnje dok preostali procijenjeni dio od cca 1.010 t završava na divljim deponijama, što znači da se prikupi samo 30% od ukupne procijenjene količine otpada. Nema podataka o broju divljih deponija.

Oprema za privremeni prihvata komunalnog otpada sastoji se od 32 kontejnera postavljena u gradskom području. Kontejneri su metalni, otvorenog tipa i u dosta lošem stanju, kapaciteta 5 m³. Neki kontejneri se odvoze jednom sedmično, dok se u užem gradskom dijelu odvoz nekih kontejnera vrši i dva do tri puta sedmično.

Odlaganje otpada vrši se istresanjem na površinu predviđenu za privremeno odlaganje i povremeno se prekriva tanjim slojem zemlje. Na teritoriji opštine Glamoč ne postoji zvanična opštinska deponija. Odlučeno je da se koristi deponija Suhopolje gdje u prostornom obuhvatu od 18 ha se vršiti dovoz i odlaganje otpada. Ovaj lokalitet nalazi se pored puta M-15 Banja Luka-Glamoč (Suhopolje) ispod sela Halapić i ne zadovoljava uslove sanitarnog odlaganja.

Selektivno odvajanje otpada od strane korisnika se ne primjenjuje, ne postoji reciklažno dvorište niti sanitarno odlagalište.

U cilju rješavanja problema upravljanja otpadom na području opštine Glamoč, a u konceptu sistema uspostavljanja regionalnih deponija, osnovana je zajednička firma između Opština Glamoč, Livno i Bosansko Grahovo putem preduzeća LI Čistoća d.o.o. Livno, na lokaciji „Korićina“ u opštini Glamoč. Regionalna deponija je dobila upotrebnu dozvolu, te se u narednom periodu očekuje njeno puštanje u rad.

2.6. Privredne i uslužne djelatnosti

Veći dio privrede opštine Glamoč je uništen ratnom destrukcijom i neuspjelim privatizacijama. Nakon izvršene privatizacije gotovo da nijedan privredni subjekt nije pokrenuo proizvodnju. Slabe investicije u razvoj su posljedica nepovoljne poslovne klime, restitucije državne imovine, privatizacije, te nestabilne političko-ekonomske situacije u cijeloj zemlji.

Prostor Glamoča prije rata je definisan kao šumsko-pašnjačko područje, tako da se i privreda bazirala na drvnjoj industriji, stočarstvu i biljnoj proizvodnji. Stočarstvo u Glamoču ima dugu tradiciju, a uslijed ratnih dešavanja stočni fond je devastiran i nalazi se u deficitu. Prijeratna privreda Glamoča se zasnivala na drvnoopredivačkoj, tekstilnoj, i prehrambenoj industriji. Od prijeratnih preduzeća nijedno nije pokrenulo proizvodnju, izuzev pilane „Finvest“ u kojoj se nalazila nekada mehanička prerada drveta.

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja za 2018. godinu Opština Glamoč se ubraja u skupinu izrazito nerazvijenih opština, tj. nalazi se na 68. mjestu od 79 jedinica lokalne samouprave na rang listi nivoa razvijenosti jedinica lokalne samouprave u Federaciji BiH.

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja poreski prihodi u opštini Glamoč u 2018. godini iznosili su 302.814,00 KM ili 85,00 KM po glavi stanovnika i bilježi se pad poreskih prihoda u odnosu na prethodne godine. U odnosu na 2017. godinu prihodi po glavi stanovnika su pali za 4%, dok su u odnosu na 2016. godinu pali za 29%.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u Opštini Glamoč je u 2018. godini registrovano 164 pravna lica te 55 preduzeća u sastavu pravnih lica. Međutim, prema podacima baze podataka Bisnode samo su 51 poslovni subjekt predali završne finansijske račune za 2018. godinu iz Opštine Glamoč od čega su 3 poslovna subjekta iz javnog sektora (JP Komunalac, JP Veterinarska stanica i Dom zdravlja). Ovo nas navodi na zaključak kako je samo 48 aktivnih poduzeća u Opštini Glamoč dok se ostali vode samo statistički. Ovih 48 poduzeća zapošljavaju 235 lica, što je 50% od ukupnog broja zaposlenih u Opštini Glamoč.

Ukupan broj aktivnih poslovnih subjekata iz Opštine Glamoč sudjeluje sa 7,7% u ukupnom broju poslovnih subjekata u Kantonu 10 koji su predali završne finansijske izvještaje za 2018. godinu.

Kada promatramo razdoblje od 2016. do 2018. godine bilježi se rast broja aktivnih poslovnih subjekata, a kao rezultat i povećanje broja zaposlenih lica. U promatranom razdoblju od tri godine zabilježeno je povećanje broja zaposlenih za 45 osoba više. Najviše novih radnih mjesta u promatrane tri godine otvoreno je u sektoru smještaja i ugostiteljstva i to 14 novih radnih mjesta te je povećanje radnih mjesta

zabilježeno i u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, a da se nije povećao broj novih subjekata. Međutim, u prerađivačkom sektoru je povećan broj poduzeća za 2, ali je došlo do smanjenja broja radnih mjesta i to za 4. Od 51 poslovnog subjekta koji su predali završne račune za 2018. godinu, 7 ih je blokirano dok su 2 poslovna subjekta u likvidaciji.

U strukturi privrede (poslovni subjekti koji su predali završne račune za 2018. godinu) najzastupljenije su djelatnosti poljoprivreda (biljna i stočarska proizvodnja) i šumarstvo sa 27,45% udjela i prerađivačka industrija (proizvodnja drva i proizvoda od drveta, te tekstilna industrija i proizvodnja hrane) sa 27,45%. Na trećem mjestu je trgovina sa 15,69%. U prerađivačkoj industriji je zaposleno 76 lica dok je u poljoprivrednoj djelatnosti zaposleno 74 lica. Prerađivačka industrija zasniva se na sekundarnoj preradi drvnog sortimenta – polufabrikata (greda, letva, daska), tako da nema proizvoda višeg stepena finalizacije.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u 2018. godini u strukturi obrta najzastupljenija je poljoprivreda s udjelom od 48%.

U sklopu pravnih subjekata registrovane su 4 farme, tri farme muznih krava i jedna farma za tov junadi. Trgovine na veliko i malo čini 16 pravnih subjekata, od čega 3 marketa mješovite robe i 2 poljoprivredne apoteke. Prerađivačku industriju čini 7 privatnih pilana kao pravni subjekti. Uglavnom su to mikro preduzeća do 10 radnika, a samo jedna pilana se svrstava u preduzeće srednje veličine sa 40 zaposlenih. U smislu eksploatacije ruda i korisnih mineralnih sirovina opština Glamoč nema nikakvu primarnu industriju zasnovanu na eksploataciji rudno-mineralnih sirovina. Utvrđene su geološke rezerve građevinskog kamena krečnjaka na planini Korićina, a u mjestu Esići postoji lokalno pozajmište pijeska koji se koristi kao tampon za nasipanje puteva.

2.6.1. Turizam

Glamoč ima izvanredne pretpostavke za razvoj turizma. Prostor Glamoča pripada planinsko-kraškom klimatu, te ga odlikuju hladne zime sa velikim snježnim padavinama i kratka i prohladna ljeta. Visoke planine do 2006 m visine, šumsko-pašnjački kompleksi, planinska jezera, bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta, proizvodnja organske hrane, domaća gastroponuda tradicionalnih jela, ambijentalne ljepote i prirodne vizure planinskog predjela te karstni oblici reljefa (pećine i jame) nude brojne mogućnosti. Perspektive turizma u Glamoču se mogu zasnivati na: planinskom turizmu, izletničkom i biciklističkom turizmu, moto- kros turizmu, planinarenju, lovnom turizmu, seoskom turizmu, arheološkom turizmu i manifestacionom turizmu.

Pod zaštitom države nalaze se dva geomorfološka objekta kao spomenici prirode. Ponor Bezdan u Borovom polju na Šator planini. Predstavlja naročito interesantnost ovog kraja. Dubok je cca 30 m a na jugozapadu se produžava u veću vrtaču, u koju se, za vrijeme kiša sakupi velika količina vode. Vrtača je obrasla mnoštvom zeljastog bilja. Međugorska pećina na Šator planini. Prvi dio pećine predstavlja široki nadsvod, zatim se ulazi u manje prostorije, gdje se vrši lomljenje i otkidanje kamena. Ukrasa u pećini nema, ali je ista značajna za buduća speleološka istraživanja.

Glamoč je bogat kulturno-istorijskim naslijeđem (nekropole stećaka, antički spomenici, rimski putevi, crkve, džamije, srednjovjekovna utvrđenja, ranohrišćanske crkve), ali ništa se ne radi na očuvanju tih spomenika kulture, te su prepušteni devastaciji. Dva arheološka nalazišta su stavljena na listu nacionalnih spomenika od strane Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, a to su: graditeljska cjelina „Tabija“ i ostaci kasnoantičke bazilike u selu Vrba. Iz novije istorije NOB-a Jugoslavije ovdje se nalazi i spomen-kompleks „Ivo Lola Ribar“ koji je u devastiranom stanju.

Planinski, biciklistički i moto-kros turizam su u fazi napretka, jer se sezonski organizuju turističke rute. Iz godine u godinu planinski turizam prerasta u tradiciju manifestacija „Dani planinara“ u organizaciji PD „Busija“ koja se održava krajem mjeseca jula, na kojoj se okupi više desetina planinara. Planinarsko društvo je markiralo oko 30 km planinarskih staza, dok još uvijek nema izgrađene ostale turističke infrastrukture za ovaj vid turizma (domovi, biciklističke rute i sl.). Biciklistički turizam je na samom početku, staze još uvijek nisu markirane, te se još uvijek ne vrše neke organizovane posjete.

Na jezerima Hrast i Busija postoji mogućnost ribolova, kupanja i izleta. Bogatstvo lovnog fonda je pretpostavka razvoju ovog vida turizma. Od divljači zastupljena je visoka divljač (divokoza na Šator planini, srneća divljač, gorski jelen, divlja svinja, vuk, lisica, kuna...). Glamočko polje je stjecište ptica močvarica jer ovdje im je glavni migratorni put selidbe u tropske krajeve. Za zaljubljenike ptica postoji mogućnost za foto lov. Seoski ili etno turizam je u fazi razvoja i ima dobre pretpostavke.

Otežavajuće okolnosti su što se nimalo ne ulaže u turističku privredu, ništa se ne radi po pitanju promocije turističkih vrijednosti, a veliki problem su ograničene mogućnosti smještajnih kapaciteta. Također, u Opštini Glamoč nema niti jedne organizacije koja se bavi razvojem turizma, a nema niti turističke zajednice.

Značajnu atrakciju u turizmu predstavlja „Rok Fest Busija“ koji se već 5 godina održava u neposrednoj blizini grada pri izletištu „Busija“. Dvodnevnu manifestaciju posjeti više hiljada ljubitelja Bluz i rok muzike.

Od smještajnih kapaciteta u opštini Glamoč ima hotel „Split“ (42 kreveta), te 14 bungalova na jezeru „Hrast“ (po 2 kreveta), kao i Etno selo „Nenadići“ (10 kreveta) u mjestu Ćirići koje nije registrovano, ali pruža mogućnosti višednevnog odmora i prenoćišta sa kuhinjom na bazi domaće gastroponude. Nažalost, evidencija o broju gostiju, odnosno o broju noćenja ne postoji na opštinskom nivou.

Od registrovanih poslovnih subjekata u turizmu (djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane - hoteljerstvo i ugostiteljstvo), u 2018. godini ukupno je prema podacima Federalnog zavoda za statistiku i baze podataka Bisnode Intelligence bilo registrovano 19 poslovnih subjekata od čega 2 pravne osobe i 17 obrta.

2.6.2. Finansijske usluge

Na području opštine Glamoč do 2023. godine egzistirala je Intesa San Paolo Banka, ali od pomenute godine na usluzi ima samo bankomat pomenute banke. Najbliža banka nalazi se na 36 km od grada Glamoča, u Livnu. MKO ne postoje na području naše opštine.

2.7. Kvalitet života u ruralnom poručju

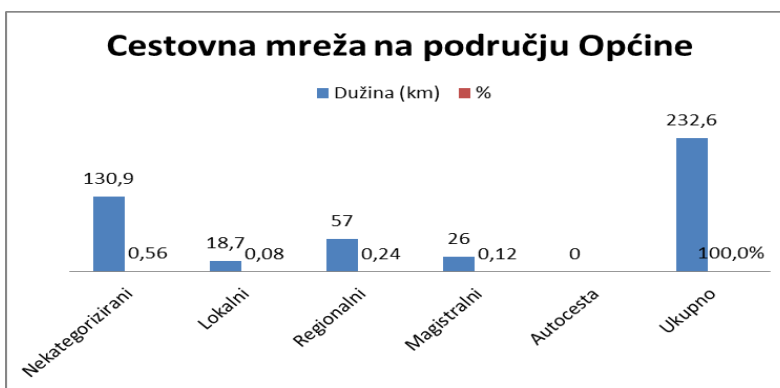
2.7.1. Stanje ruralne fizičke infrastrukture u opštini

2.7.1.1. Putna infrastruktura

Kroz urbano područje naselja Glamoč prolazi magistralni pravac M-15-2 Livno-Glamoč-Mrkonjić Grad povezujući ga sa širim okruženjem. S obzirom na kvalitet i značaj ovog magistralnog pravca, te nemodernizovanost regionalnih pravaca koji se na prostoru opštine odvajaju od istog, naselje Glamoč nema povoljan geosobraćajni položaj.

Naslijeđena mreža saobraćajnica iz prošlosti, kao i topografsko-terenski uslovi uticali su na približno longitudinalni razvoj grada. Okosnicu ovakvog modela čine ulice Junuza Duruta i Ive Lole Ribara na koje se vežu naseljske ulice koje prije svega služe za direktan pristup do objekata. Glavni nedostatak ovakve putne mreže ogleda se u uskosti profila saobraćajnica što je veoma bitan nedostatak sa tačke gledišta savremenog saobraćaja. Ukupna površina ulica iznosi cca 59.300 m².

Lokalni putevi na području opštine Glamoč su u jako lošem stanju, što se posebno odnosi na lokalne makadamske putne pravce, i njihovo održavanje iziskuje velika finansijska sredstva. Ukupna dužina lokalnih nekategorisanih puteva na području opštine je 130,9 km, od čega je tek 35,4 km ili 27,04 % asfaltirano. U nastavku je dat tabelarni prikaz lokalnih puteva na teritoriji opštine sa udaljenostima, samo za puteve prioritetne za mjesne zajednice.

Slika 5. – Cestovna mreža u Opštini Glamoč (Izvor: Opština)

U svojoj nadležnosti Opština održava 149,6 km lokalnih puteva i ulica, za koje se izdvaja oko 100.000,00 KM za redovno godišnje ljetnje i zimsko održavanje, što je nedovoljno za potpuno i kvalitetno održavanje. Dužina regionalnih puteva na području opštine je prema podacima Federalnog zavoda za statistiku 57 km i budući da su u cijelosti makadamski i bez kvalitetnog redovnog održavanja u jako su lošem stanju. Dužina magistralnih puteva je 26 km prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (dionica magistralnog puta M15).

2.7.1.2. Vodovod i kanalizacija

Vodovod

Klimatski i hidrogeološki uslovi svrstavaju Glamoč u područja deficitarna vodom u ljetnim mjesecima kada je ona najpotrebnija. Ponekad, posebno u sušnim, ljetnim periodima dolazi do prekida kontinuiranog vodosnabdijevanja. Nekoliko izvorišta i vrela je kaptirano i koristi se za vodosnabdijevanje. Na širem prostoru urbanog dijela Glamoča izgrađena su tri odvojena vodovodna sistema, koji imaju karakter javnog snabdijevanja vodom. To su sistem Glamoč, sa tri podsistema: Gonište, Busija i Ajazma. Druga dva sistema su Radaslije i Rudići. Sistem Glamoč se napaja iz pet izvorišta vode: Vrba, Balaklagija, Suvalj, Busija i Ajazma, a centralni objekat je rezervoar Gonište. Iako su zahvati međusobno povezani gradskom vodovodnom mrežom, isti su zasunima razdvojeni u tri iznad navedena podsistema. Manji lokalni vodovod snabdijeva vodom naselja Kamen i Podgradina, drugi sistemi nisu razvijeni ili su oštećeni u tolikoj mjeri da nisu upotrebljivi, a ostatak stanovništva, ruralnog dijela opštine se vodom snabdijeva iz

bunara, lokalnih vrela i čatrnja. Izuzetak čini selo Rore gdje je aktivirano „rorsko vrelo“ (cc 50 000 l zaliha vode). Pored postojeća dva vodocrpilišta i dva vodozahvata opština planira da aktivira treće vodocrpilište. Detaljna hidrološka istraživanja nisu vršena, urađena su parcijalna istraživanja na 4 lokaliteta izradom vertikalno bušenih bunara, od kojih su dva uključeni u sistem vodosnabdijevanja grada.

U prvom sistemu, dužina vodoopskrbne mreže (isključujući distributivne cijevi) iznosi 5.000 m. Vodovodna mreža je u lošem stanju i dotrajala, jer je oko 10,5 km vodovodne mreže rađeno od azbestnog cementa i sivog liva.

Pokrivenost uslugom vodosnabdijevanja je 46% domaćinstava što znači da se oko 54% stanovništva vodom snabdijeva alternativno, iz bunara ili čatrnja (prema podacima JP „Komunalac“).

Broj legalnih priključaka na vodovodni sistem iznosi 829, a pretpostavlja se da ima i nelegalnih priključaka. Ukupno 829 priključaka na 1802 evidentirana domaćinstva pokazuje da pokrivenost (promatrajući domaćinstva) iznosi 46%. Od ukupno 829 registrovanih priključaka u 2019. godini na sistem vodosnabdijevanja, samo 77 domaćinstava ima kvalitetno regulirano vodosnabdijevanje pitkom vodom, odnosno priključeni su na novi vodovod, što iznosi 9,28% od ukupnog broja potrošača na javnom vodovodu. Redukcije u snabdijevanju pitkom vodom su prilično rijetke i uglavnom se dešavaju kao posljedica velikih suša u ljetnjem periodu ili prilikom većih kvarova na vodovodnim mrežama. Zadnjih godina primjetna je tendencija smanjenja broja dana redukcije, po par dana tokom dosta toplog i sušnog ljetnog perioda.

Zbog starosti sistema, ratnih djelovanja i prekida rada na održavanju vodovodnih sistema i objekata prisutni su i veliki gubici vode koji, prema podacima JKP „Komunalac“ Glamoč variraju kroz godine (Tabela 6.). Zadnjih godina intenzivno se radi na otklanjanju kvarova, pa i na djelimičnim izmjenama pojedinih dijelova cjevovoda, što je rezultiralo smanjenjem gubitaka vode.

Tabela 6. – Projekcija gubitka vode (Izvor: JKP „Komunalac“ Glamoč)

Opis	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
% gubitka vode	53%	77%	35%	42%	43%

Kontrola ispravnosti vode za piće je dosta neredovna. Na izvorištima se voda hlorige, tako da je prema povremenim mjerenjima količina slobodnog hlora u vodovodnoj mreži od 0,1 do 0,3 mg/L i u granicama je dozvoljenog. Postotak naplate usluge vodoopskrbe u periodu od 2015. do 2019. godine iznosio je 60-65%.

Kanalizacija

Postojeći sistem odvođenja otpadnih voda u Glamoču je ograničen na središnji dio grada. Sistem je kombinovani i služi za otpadne i oborinske vode. Ukupna dužina kanalizacionog sistema je 2.272 m, prema podacima tehničkog osoblja iz Opštine i javnog komunalnog preduzeća. Radi se o mješovitim kolektorima sa prirodnim padom profila od 40-50cm, dok je glavni kolektor profila 50/70 do 80/120cm na zadnjoj dionici prema ispustu. Kao recipijent služi prirodna depresija Rivine gdje se ispuštaju otpadne vode zajedno sa oborinskim. Ukupna dužina postojećih primarnih kolektora je 4.610 m. Postoji 399 priključaka na kanalizacionu mrežu, što odgovara 1.119 stanovnika, a ostalih 381 korisnika (registrovanih na vodovod) koristi septičke jame. Podaci o količinama otpadne vode ne postoje, a kontrola kvaliteta otpadne vode se ne vrši.

Nema postrojenja za preradu otpadnih voda u Glamoču. Iz odvodne mreže otpadne vode ispuštaju se bez prethodnog tretmana direktno u polje (lokva sjeveroistočno od Hasića), a na krajnjoj tački odvodnog kolektora je izgrađena taložnica. Terenskim obilaskom primjećuje se da se mjesto ispuštanja otpadnih voda pretvorilo u malu močvaru, a razgradnja otpadnih materija odvija se prirodnim putem.

U ostalim mjestima pitanje odvođenja otpadnih voda se rješava alternativnim, okolišno neprimjerenim načinima poput direktnog ispuštanja u vodotoke, septičke jame itd. Bitno je napomenuti da je produkcija industrijskih otpadnih voda smanjena, jer ni jedan od prijeratnih industrijskih kapaciteta nije u funkciji. Ovakvo stanje direktno ugrožava podzemne vode u polju, ali i kvalitet voda izvorišta rijeke Sane i Plive te vrela u Livanjskom polju.

U narednom periodu planirana je rekonstrukcija kanalizacione mreže. Trenutni radovi na kanalizacionoj mreži su uglavnom usmjereni na sanaciju postojećih rešetki na saobraćajnicama preko kojih se površinska voda upušta u kolektore (najčešći uzrok oštećenja su bujice, koje donesu veću količinu šljunka i otpada, što zbog oštećenja rešetki ulazi direktno u sistem). U sklopu ovog projekta planira se rekonstrukcija dijela glavnog kolektora koji je oštećen na dužini 50m te ga je potrebno zamjeniti. Takođe je predviđeno snimanje i čišćenje glavnog kolektora. U prvoj fazi je potrebno izvršiti detaljnu analizu postojećeg stanja na osnovu čega će se izraditi studija izvodljivosti. Za realizaciju ove faze projekta je potrebno obezbjediti oko 100.000 KM iz eksternih izvora finansiranja.

Broj kilometara kanalizacijske mreže na području opštine iznosi cca 7 do 8 km. Investicija u izgradnju ili rekonstrukciju kanalizacijske mreže u periodu od 2015. godine do 2019. godine nije bilo. Što se tiče uloženi sredstava za održavanje kanalizacijske infrastrukture za period od 2015. godine do 2019. godine kretala su se od 640 KM do 1.873 KM godišnje.

Broj domaćinstava koji su priključeni na kanalizacionu mrežu je godinama konstantan i za 2019. godinu iznosi 315, dok broj domaćinstava koji nisu priključeni na kanalizacionu mrežu iznosi 789 za 2019. godinu. Prosječna cijena m³ otpadne vode iznosi 0,4 KM jednako za period od 2015. do 2019. godine, a postotak naplate usluga za period 2015. do 2019. godine iznosi između 60-65%.

2.7.1.3. Elektroenergetska mreža

Kompletna elektroenergetska mreža na području opštine Glamoč u ratu je uništena. To je bio i još uvijek jeste jedan od najvećih problema i kočnica održivog povratka u seoskim područjima opštine. U poslijeratnom periodu je rekonstruisan veći dio VN i NN mreže sredstvima Fonda za povratak BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (MLJPI BiH), Ministarstvo za izbjeglice i raseljene lica Republike Srpske (IRL RS) i Opštine Glamoč. Međutim, od 2010. godine viši nivoi vlasti nisu izdvajali sredstva za ovu namjenu. Prema podacima iz EPHZHB u Opštini Glamoč još uvijek ima 4 stalno nastanjenih domaćinstava bez priključka na elektroenergetsku mrežu što je 0,24% stanovništva, te 14 domaćinstva koja su nastanjena privremeno.

Javnom rasvjetom pokriveno je gradsko naselje, kao i sela Vrba, Kamen, Kovačevci, Biličić i Hozici. Ukupan broj rasvjetnih tijela je oko 1000. Godišnje izdvajanje za potrošnju u javnoj rasvjeti bilo je oko 55.000 KM (od 2015. do 2017. godine) te je u 2018. godini taj iznos smanjen na 43.200 KM. Naime, jedan dio rasvjetnih tijela zamjenjen je led rasvjetom (280 led sijalica) tako da je došlo do uštede na godišnjoj razini za preko 10.000 KM.

2.7.1.4. Telekomunikaciona infrastruktura

Broj fiksnih priključaka na telefonsku mrežu na području Općine prema podacima telekom operatera iznosi 650 za 2019. godinu. Stanje pokrivenosti GSM mrežom je 100% u gradskoj zoni, a na ukupnoj površini opštine je 80%. Pokrivenost opštine 3G mrežom je 80% u gradskoj zoni, 60% putne komunikacije i 30% u ruralnom dijelu. Fiksnom telefonijom, ADSL-om i IPTV-om je pokriveno samo gradsko područje i prigradska naselja. TOTAL TV-om je pokriveno cijelo područje opštine. Od zemaljskih kanala pokriveno je 60% opštine signalom BHT1 i FTV.

2.7.1.5. Ustanove Kulture

Od ustanova koje se bave kulturom jedino egzistira Kulturno-obrazovna ustanova "Narodni univerzitet Glamoč", koji broji 2 zaposlena. U okviru Narodnog univerziteta radi gradska biblioteka sa jako malo članova (u prosjeku godišnje 12 članova), te teretana (koja ima oko 50 stalnih članova). Od folklornih društava aktivno je KUD "Budućnost" Glamoč sa oko 60-ak članova. Glamoč ima tri tradicionalne kulturne manifestacije: Dane glamočkog krompira (posjeta koja broji oko 1000 posjetilaca), Kulturno ljeto u Glamoču koje na raznim događajima (turniri, izložbe, pozorišne predstave,...) okupi oko 200 posjetilaca po događaju, te Rok festival Busija koji se organizuje od 2018. godine i okuplja oko par hiljada posjetilaca u dva festivalska dana.

Važno je napomenuti da najpoznatija nematerijalna kulturna baština sa ovih prostora, Glamočko kolo, izvorno je nastala u Glamoču, te se tako (izvorno) i danas izvodi u okviru KUD „Budućnost“.

2.7.1.6. Sportski objekti

U opštini Glamoč aktivan je NK „Šator“ Glamoč koji svoje utakmice igra na Gradskom stadionu u Glamoču. U okviru SŠ „Tin Ujević“ postoji sportska sala, te igrališta za mali fudbal i košarku. U toku je izgradnja sportske dvorane sa kapacitetom od 500 sjedećih mjesta.

Treba napomenuti da su do rata postojali sportski tereni (za košarku, fudbal i odbojku), kao i bazen, u turističko rekreativnoj zoni „Busija“, ali su danas devastirani.

2.7.1.7. Pijace

Na području opštine Glamoč do rata su postojale gradska i stočna pijaca. Danas su u devastiranom stanju.

2.7.1.8. Obrazovanje

Na području opštine Glamoč djeluju tri obrazovne ustanove i to: jedna u oblasti predškolskog obrazovanja - dječiji vrtić "Leptirići", osnovna škola "Glamoč" i srednja škola "Tin Ujević" Glamoč. Osnivač dječjeg vrtića „Leptirić“ i osnovne škole „Glamoč“ je Opština Glamoč, dok je osnivač srednjoškolskog centra "Tin Ujević", Vlada Kantona 10.

Iako je obrazovanje u suštini pod ingerencijom Kantona, opština Glamoč izdvaja znatna sredstva za poboljšanje kvaliteta rada u obrazovnim institucijama i osiguravanje uslova školovanja učenika i studenata financiranjem prevoza učenika osnovnih i srednjih škola i stipendiranjem studenata na javnim univerzitetima (35 studenata 2022. godine). Godišnje subvencioniranje obrazovanja u 2020. godini

iznosilo je 30.000 KM, a 12.400 KM je usmjereno za sufinansiranje prijevoza učenika. Opština Glamoč iz godine u godinu nastavlja trend povećanja broja stipendiranih studenata (30 studenata 2023. godine).

Broj učenika u osnovnoj školi u opštini Glamoč je u konstantnom opadanju dok se broj učenika srednjeg obrazovanja u školskoj 2019/20 lagano povećao. Broj polaznika vrtića lagano raste svake godine u promatranom periodu od 2016/17 do 2019/20. Trenutno (2023) vrtić pohađa 52 djece.

Predškolsko obrazovanje

Vrtić "Leptirići" je kombinacija predškolske ustanove namjenjene za smještaj, njegu, odgoj i obrazovanje djece od 1 – 6 godina starosti. U ustanovi je trenutno zaposleno četiri radnika: dvije vaspitačice, jedna kuvarica i jedna čistačica i vrtić za sada zadovoljava uvjete.

Osnovno obrazovanje

Nastava se u osnovnoj školi "Glamoč" Glamoč, odvija po sistemu devetogodišnjeg obrazovanja. Broj zaposlenih u osnovnoj školi je 27 osoba. U toku 2013. godine izvršena je adaptacija objekta osnovne škole koja je finansirana od strane Američke ambasade. Zamjenjena je kompletna stolarija, saniran krov i fasada, prefarbane učionice, izgrađena nova kotlovnica. Uložena sredstva su se kretala oko 500.000 KM. Objekat osnovne škole je u prilično dobrom stanju i zagrijava se na lož ulje.

Srednje obrazovanje

Srednja škola "Tin Ujević" (gimnazija), zajedno sa šumarskom tehničkom i fizioterapeutskom školom su u nadležnosti Ministarstva znanosti kulture i športa Vlade Kantona 10, i generalno su kompatibilne sa tržištem rada u opštini. Objekt srednje škole, takođe je djelimični renoviran (urađena je fasada objekta), ali su neophodne dodatne investicije u isti (prvenstveno zamjena stolarije).

2.7.1.9. Zdravstvo

Na području opštine Glamoč djeluje JU "Dom zdravlja" koji se nalazi u prostorijama prijeratne bolnice, ali se trenutno koristi samo 10% objekta. U sastavu JU "Dom zdravlja" nalazi se jedna Hitna služba/pomoć i dva tima porodične medicine sa patronažnom službom i fizioterapeutskom službom, stomatološka ambulanta i laboratorija.

Dom zdravlja (DZ) Glamoč vrši elementarne zdravstvene usluge nivoa ambulate sa 19 zaposlenih. Pored toga, jednom mjesečno u DZ Glamoč dolaze specijalisti iz Kantona 10 Livno, i to ginekolog, pedijatar, pneumofiziolog i fizijatar. Radiološka dijagnostika se obavlja u kantonalnoj bolnici. Zdravstvena zaštita nije organizovana na nivou mjesnih zajednica, ali se po potrebi radi i na terenu angažovanjem patronažnog medicinskog tima. Opremljenost Doma zdravlja uključuje vozni park koji je u lošem stanju, od kojih su dvoje sanitetskih vozila hitne pomoći (jedno vozilo je u lošem stanju, dok je drugo vozilo u funkciji). Jedan od problema je i velika udaljenost pojedinih ruralnih područja koja se sa postojećim vovznim parkom ne može adekvatno tretirati medicinskim i psihosocijalnim uslugama.

JU "Dom zdravlja" brine za kompletno stanovništvo Opštine Glamoča, tj. oko 2.500 osiguranika Zavoda Zdravstvenog osiguranja Kantona 10, uključujući jedan dio penzionera iz Republike Srpske o čijem broju nemamo podatke, što čini veliki problem jer je većina te populacije u poodmakloj dobi, narušenog zdravstvenog stanja, slabih ekonomskih mogućnosti, a zahtijevaju vrlo često razne oblike medicinskih usluga, te za jedan broj neosiguranih osoba.

Medicinske usluge se pružaju u prostorijama Doma zdravlja, ali i u kućnim uslovima s obzirom na veliki broj gerijatrijskih pacijenata. Među najučestalijim zarazama i registrovanim oboljenjima u Glamoču značajne su gastrointestinalne infekcije (gastroenterocolitis, crijevna zarazna bolest koja se prenosi fekalno-oralnim putem, a čiji uzročnik može biti i higijenski neispravna voda), te infekcije urinarnog trakta, a statistika pokazuje da se one povećavaju u ljetnim mjesecima. Uzroci ove pojave možda se pronalaze u niskom nivou zdravstvene prosvjećenosti stanovništva. Jedan od problema je i neriješena odvodnja kanalizacionog sadržaja koji se izliva na otvorenom, a u blizini nastanjenog područja gdje se često kreću domaće životinje krave i ovce. Gotovo svake godine jedan period, a većinom u ljetnim mjesecima, dolazi do djelimične ili potpune nestašice vode za piće, što stvara pogodnost za nastanak određenih zdravstvenih i higijenskih problema.

Primjećena je i sve učestalija pojava karcinomnih oboljenja, naročito u starijoj populaciji, a veliko polje rada se uočava na psihosocijalnom području. Prognane i raseljene osobe, kao i povratnička populacija, često su prepušteni sebi samima, lišeni bliskih osoba, adekvatne komunikacije, podrške društvene zajednice, i evidentan je nedostatak organizacije koja bi se bavila psihosocijalnim problemima ove grupacije. Ovakvu problematiku i tvrdnje iznosimo na osnovu sigurnih podataka koji su prikupljeni kroz projekat "Respect rural women" koji je implementirao CARITAS biskupije Banja Luka a financirala EU. Naime, osnovni cilj samog projekta bila je upravo psihosocijalna podrška marginalizovanim grupama. Projekat je trajao od 2017. do marta 2020. godine gdje su zaključci projekta bili upravo takvi da se s aktivnostima psihosocijalne podrške treba nastaviti na području opštine Glamoč jer su se takve aktivnosti pokazale jako korisnima i poželjnima. Veliki je broj osoba koje često nisu u stanju samostalno obavljati osnovne higijenske zahvate ni kućne poslove, a nema se ko brinuti za njih. Postoje porodice koje imaju više djece, čak do devetero djece koja nekad pohađaju a nekad ne osmogodišnje školovanje.

Trenutno je u pripremi laboratorija za kontrolu hrane na kantonalnom nivou. Na opštinskom nivou rade se sanitarni pregledi u ugostiteljskim objektima.

Na prostoru opštine djeluje jedna apoteka u privatnom vlasništvu, čije usluge su dovoljne za broj stanovnika u Glamoču.

2.7.1.10. Prigradski i javni prevoz

Glamoč je međugradskim javnim prevozom povezan sa Livnom i Banjalukom (preko Mrkonjić Grada). Autobuska linija prevoznika „Kole turs“ na relaciji Livno – Glamoč – Mrkonjić Grad – Banjaluka i obrnuto saobraća dva puta dnevno, sa vremenom polaska iz Livna u 9.00h i 14.00 h, te iz Banjaluke u 6.30h i 16.00h.

Prigradski javni prevoz sufinansira Opština Glamoč i organizovan je na tri relacije do kojih se saobraća jednom sedmično i to:

- ponedjeljak: Glamoč – Odžak – Stekerovci,
- srijeda: Glamoč – Šumnjaci – Rore,
- petak: Glamoč – Skucani – Vidimlije.

2.7.1.11. Socijalna zaštita

Socijalna zaštita se provodi putem Centra za socijalni rad Glamoč koji je na opštinskom nivou. Ovaj centar putem namjenskih sredstava, kantonalnih i opštinskih, budžeta pruža pomoć socijalno

najugroženijim kategorijama stanovništva. Taj oblik pomoći nije ni blizu zadovoljenja potreba, naročito kada se govori o starijoj populaciji. Centar radi u zgradi Opštine Glamoč, sa jednom kancelarijom i dva zaposlena radnika.

U Opštini Glamoč 60 lica prima naknadu na ime materijalnog obezbjeđenja od Ministarstva rada zdravstva, socijalne skrbi i prognanih preko strane Centra za socijalni rad. Socijalnu pomoć uglavnom primaju kategorije stara i iznemogla (za rad nesposobna) lica između 60 i 75 godina starosti, izbjegla i raseljena lica, samohrani roditelji i osobe sa invaliditetom.

Zbog velike površine opštine, udaljenosti sela od centra opštine i loše saobraćajne povezanosti navedene podatke treba prihvatiti sa rezervom jer su predstavljeni samo zvanični pokazatelji, dok su potrebe sigurno mnogo veće. Iznos pomoći isplaćene putem Centra za socijalni rad ima trend smanjenja u 2021. i 2022. godini.

U ranjive grupe se mogu ubrojiti odgojno zanemarena i zapuštena djeca kojih u 2022. godini ima 2 te se taj broj smanjio u odnosu na 2019. godinu kada ih je bilo 6. Takođe, u ranjive skupine ljudi se mogu ubrojiti i stare i iznemogle osobe koje se nalaze u ruralnim naseljima, kojima je potrebno osigurati dostupnost usluga, o kojima se ne vodi nikakva službena evidencija, jer ima osoba koje nisu korisnici usluga Centra za socijalni rad Glamoč, tako da ne postoje podaci o broju navedenih osoba.

2.7.1.12. Komunalna javna preduzeća

Javno komunalno preduzeće J.P. „Komunalac“ Glamoč je pravna osoba opštine Glamoč odgovorna za komunalne usluge unutar opštinskih granica. Preduzeće je osnovano od strane opštine i pripada opštini. Komunalno preduzeće je odgovorno za rad i održavanje postojećeg vodovoda i infrastrukture za odvođenja otpadnih voda, laboratorijsku analizu, obračun i naplatu utrošene vode, registraciju potrošača i druge administrativne funkcije. Aktuelno, hidrotehničku infrastrukturu čini snabdijevanje naselja vodom - vodovod, sakupljanje i odvođenje fekalnih otpadnih voda, fekalna kanalizacija, odvođenje površinskih voda od padavina-kišna kanalizacija i vodotoci u naselju. J.P. "Komunalac" Glamoč ima 15 zaposlenih, organiziranih u različitim odjeljenjima. Tehnička opremljenost i stanje mehanizacije ovog preduzeća je na izuzetno niskom nivou i preduzeće nije u mogućnosti da samostalno održava ispravnost vodovodnih instalacija koje su u prilično lošem stanju zbog dotrajalosti. Preduzeće već 20 godina posluje negativno zbog relativno malog broja potrošača, velikih troškova pružanja usluga (elektična energija, gorivo, repromaterijal i sl.) i čestih kvarova na vodovodnoj mreži.

Zbog gore navedenog JP „Komunalac“ Glamoč je pod stečajem od kraja 2022. godine. U planu je osnivanje novog preduzeća koje će se baviti komunalnim djelatnostima u što skorijem roku.

2.7.1.13. Stanje vatrogastva u opštini

Opština Glamoč osnovni je nosilac organizovanja i provođenja zaštite od požara i vatrogastva na području opštine. Za obavljanje tih poslova u Službi za civilnu zaštitu i vatrogastvo osnovana je organizacijska jedinica opšte namjene Odjeljenje za zaštitu od požara. Nakon izvršene nabavke specijalizovanog vatrogasnog vozila, 4 zaposlenika Opštine upućena su na obuku i polaganje ispita iz vatrogastva. Oni će, do formiranja profesionalne vatrogasne jedinice, obavljati poslove vatrogasne djelatnosti. Nakon formiranja profesionalne vatrogasne jedinice, istu će biti potrebno proglasiti Službom za zaštitu i spašavanje od požara, opremiti adekvatnom vatrogasnom opremom i obučiti kako bi bila sposobna samostalno odgovoriti na sve izazove koji budu stavljen pred nju.

Ranije je formirano i UG „Dobrovoljno vatrogasno društvo Glamoč“ koje ima 5-6 certificiranih vatrogasaca, ali ne posjeduje nikakvo vatrogasno vozilo ni opremu, niti ima ovlaštenja za obavljanje vatrogasnih poslova.

Tabela 7: Vatrogasna i ostala vozila dostupna za gašenje požara na području opštine Glamoč.

Vrsta vozila	Marka vozila	Godina proizvodnje	Vlasnik
Specijalizovano vatrogasno vozilo sa cisternom zapremine 2800 l	Teretno vozilo Volvo	2008.	Opština Glamoč
Vozilo sa cisternom zapremine 5000 l i pumpom za punjenje	Teretno vozilo Iveco	2002.	Opština Glamoč
Vozilo sa cisternom zapremine 7000 l	Teretno vozilo Man	2007.	JP „Komunalac“ d.o.o. Glamoč

U slučaju požara na području opštine Glamoč, u zavisnosti od njegovog obima, na raspolaganju su cisterne za gašenje požara Opštine Glamoč, JP „Komunalac“ d.o.o. Glamoč, a po ukazanoj potrebi i vatrogasnih jedinica susjednih opština.

Pored navedenih vatrogasnih snaga postoji mogućnost angažovanja, po posebnim procedurama, snaga i sredstava Štaba civilne zaštite Kantona 10, Federalnog štaba civilne zaštite i Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.

Veliki požari u opštini Glamoč do sada su se pojavljivali uglavnom kao posljedica prirodne nesreće-suše ili tehničko-tehnoloških nesreća izazvanih određenim akcidentnim situacijama s opasnim materijama vezano za građevinske i tehnološke nedostatke i instalacije, kao i za nestručan i nemaran odnos ljudi. Prema podacima o dosadašnjim požarima najugroženija područja su šumski kompleksi Golije, Šatora, Slovinja i Vitoroga, te planinski pašnjaci koji se prostiru iznad seoskih naselja na rubu Glamočkog polja. Ovi požari veoma često ugrožavaju i sama seoska naselja posebno ona u koja se vratio određeni broj stanovnika. Na gašenju požara bile su angažovane Jedinica opšte namjene Odjeljenje za zaštitu od požara Opštine Glamoč, JP „Komunalac“ d.o.o. Glamoč, pripadnici Službe za zaštitu od požara RJ Šumarija Glamoč, a u nekoliko slučajeva pomagali su i službenici Policijske stanice Glamoč. U pojedinim slučajevima bilo je angažovano i vatrogasno vozilo Vatrogasne jedinice iz Livna.

2.8. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povoljni uslovi za razvoj stočarstva i pčelarstva - Velike površine poljoprivrednog zemljišta - Dobra osnova i tradicija u drvo – prerađivačkoj industriji - Dobre osnove za razvoj mljekarstva - Povoljni uslovi za specifične oblike turizma (<i>lovni, sportski, kulturni</i>) - Nezagađen okoliš - Područje bogato ljekobiljem i šumskim plodovima <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prepoznat mogući brend glamočkog krompira <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poznate tri gradske manifestacije (<i>Dani glamočkog krumpira, Glamočko ljeto i Rock festival</i>) - Glamočko kolo na listi nematerijalnog kulturnog naslijeđa/baštine FBiH i na UNESCO-voj listi zaštićene nematerijalne kulturne baštine - Bogatstvo kulturnog i historijskog naslijeđa - Brojno iseljništvo (<i>spona sa turizmom</i>) - Potencijalni vjetroparkovi 	<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Loša lokalna putna infrastruktura koja povezuje sela - Plavljenje dijela poljoprivrednog zemljišta u proljeće i jesen - Nedostatak vode u ljetnjem periodu - Loš efekat privatizacije - Nerazvijena mreža poljskih puteva <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neorganizovanost poljoprivrednih proizvođača - Nepostojanje organizovanog otkupa i prerade poljoprivrednog proizvoda - Nedostatak privrednih investicija - Nepostojanje finalizacije u drvnoprerađivačkom sektoru - Nedovoljna pokrivenost stanovništva komunalnim uslugama (<i>vodovod, prečistač, prikupljanje otpada...</i>) - Nerazvijen nevladin sektor (<i>nevladine organizacije nisu aktivne...</i>) - Depopulacija i negativan prirodni priraštaj - Nepovoljna starosna struktura stanovništva - Još uvijek neobnovljeni stambeni objekti (<i>stvara loš imidž općine...</i>) - Odlazak radno i seksualno produktivnog stanovništva <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mjesne zajednice nisu aktivne - Neusklađenost obrazovne politike s potrebama tržišta rada - Nema instrumenata podrške privatnom sektoru - Nesređeni imovinsko-pravni odnosi - Nedostatak obrazovnog kadra - Opština nema primarnu ulogu u upravljanju poljoprivrednim zemljištem (zakonska regulativa)
PRILIKE	PRIJETNJE
<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Značajne investicije u najavi - auto put Banjaluka-Mliništa-Split - Pojačan interes za ulaganja u obnovljive izvore energije 	<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elementarne nepogode (<i>požari, poplave, potresi</i>) - Dio glamočkog polja podložan poplavama <p>Gospodarstvo</p>

<p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dostupnost IPA i drugih donatorskih programa (<i>Eu4Agri, EU4Energy, EU4Competitiveness...</i>) - Dostupnost fondova s viših razina vlasti (<i>kantonalne, federalne i državne institucije</i>) - Rast potražnje za specifičnim vrstama turizma (<i>ciklo, aktivni, ruralni, lovni</i>) - Rastući trend potražnje za zdravom hranom <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potražnja za autentičnim i mirnim sadržajem <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prekogranična i međuopćinska suradnja - Regionalna saradnja u upravljanju otpadom - Uspostavljen aktivan dijalog sa kantonalnim nivoom vlasti - Donošenje strateških dokumenata na kantonalnoj i entitetskoj razini (<i>ruralni razvoj, turizam, kultura, obrazovanje, promocija ulaganja...</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> - Politička nestabilnost u kantonu, Federaciji, BiH i šire - Nepravedan sistem raspodjele sredstava (Federacija-Kanton-Opština) na račun opština <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pojačan trend iseljavanja stanovništva - Nepovoljna zakonska rješenja na višim nivoima vlasti u kontekstu rješavanja određenih socijalnih, zdravstvenih i drugih pitanja <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neusklađenost zakonske regulative iz oblasti šumarstva sa potrebama lokalne zajednice i evropskom poveljom o pravima lokalne zajednice - Nemaran odnos Kantona prema lokalnim zajednicama - Komplikovan administrativni aparat koji odbija ulagače/investitore
--	--

2.9. Presijek potreba na temelju SWOT analize

Pri sagledavanju SWOT analize nije teško zaključiti sve snage i prilike, odnosno slabosti, koje stoje na putu razvoja opštine Glamoč u budućnosti.

Opština Glamoč ima velike površine poljoprivrednog i šumskog zemljišta, kao i odlične uslove za razvoj pčelarstva i stočarstva, te mljekarske proizvodnje. Glamočki krompir je svojevrsan brend, poznat na prostoru cijelog zapadnog Balkana. Sa nadmorskom visinom od preko 900m, te kulturno-istorijskom tradicijom, potencijal za razvoj turizma je ogroman. Takođe, ulaganja u obnovljive izvore energije je sve prisutnije u našoj opštini.

Politička nestabilnost, kao i loš efekat privatizacije, generalno u BiH, koji i danas ostavlja posljedice, nedostatak investicija, kao i nedostatak adekvatnog kadra jeste nešto što predstavlja vidne prepreke pri razvoju opštine Glamoč.

Neosporno se nameće zaključak da opština Glamoč ima zdravu perspektivu za ruralni razvoj. No, nemoguće je ne primjetiti da, koliko ta perspektiva bila u rukama lokalne zajednice, uloga koju imaju Kanton 10 i Federacija BiH, u odnosu prema lokalnoj zajednici, ne čine mnogo za unaprjeđenje iste.

LISTA POTREBA		
(P)	Opis potrebe	Napomena
P1	Potpora start-up poduzećima, obrtima i poljoprivredi	
P2	Potpora pronatalitetne politike	

P3	Potpora komasaciji i arondaciji _okrupnjavanje	
P4	Potpora kapitalnim ulaganjima za OPG i I fazu prerade (oprema)	
P5	Potpora kapitalnim ulaganjima za preradu drveta (oprema)	
P6	Subvencije javnom prijevozu učenika (osnovna i srednja škola) na relaciji centar Općine Glamoč – ruralna naselja-	
P7	Potpora izgradnji moderne tržnice za poljoprivredno-prehrambene proizvode u centru Općine Glamoč	
P8	Potpora organskoj proizvodnji i certifikaciji po ISO standardima	
P9	Potpora zaštiti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda oznakama PDO, PGI i TSG	
P10	Sufinanciranje premija osiguranja u poljoprivredi	
P11	Potpora poslovnom povezivanju (klasteri, zadruge, proizvođačke organizacije) u svim segmentima gospodarstva	
P12	Potpora osnaživanju ženskoga poduzetništva	
P13	Potpora promociji prirodnih ljepota u svrhu razvoja turizma (planinarski, zdravstveni, biciklistički i drugi)	
P14	Podizanje kvalitete života u ruralnim područjima:	
	<i>Izgradnja kanalizacijske mreže,</i>	
	<i>Nabava modernije mehanizacija za prikupljanje otpada</i>	
	<i>Iznaći stimulatивne mjere za otvaranje pogona u ruralnim naseljima</i>	
	<i>Održavanje protupožarnih putova u šumskim područjima</i>	
	<i>Podrška otvaranju obrta i tradicionalnih zanata i rukotvorina</i>	
	<i>Promocija kulturno-povijesne baštine i turističkih manifestacija</i>	
	<i>Potpورا razvoju ruralnoga turizma (seoski i agrotuizam) – opremanje objekata, promocija, izgradnja smještajnih kapaciteta</i>	
	<i>Promocija tradicionalnih jela i pića</i>	
	<i>Potpura za asfaltiranje neasfaltiranih putova(cca ____ km)</i>	
	<i>Izgradnje vodovodne mreže vodovodne mreže.</i>	
	Postavljanje ulične rasvjete u ruralnim naseljima	
P15	Potpura otvaranju novih radnih mjesta u ruralnim naseljima (stimulativne mjere)	

3. VIZIJA

ruralnog razvoja opštine/općine Glamoč do 2027. godine

Prosperitetno, poželjno mjesto. Mjesto kojem se vraća.

Opština/Općina Glamoč vidi sebe kao opštinu jakog ruralnog karaktera čija turistička ponuda je bazirana na ruralnom razvoju.

Opština Glamoč će biti privlačno i prosperitetno turističko mjesto jer će ljudi željeti posjetiti opštinu i njezine turističke lokacije.

Na osnovu istorijskih, geografskih, kulturoloških referenci, kao i poljoprivrednih proizvoda (naročito Glamočkog krompira) Opština/Općina Glamoč treba biti prepoznatljiva u Bosni i Hercegovini, ali i u širem okruženju.

Glamoč, 30. jun 2023. godine

Načelnik Opštine Glamoč

Nebojša Radivojša

4. Strateški ciljevi ruralnog razvoja općine

Na osnovu prvoga dijela ili situacione analize, utvrđeni su sljedeći strateški ciljevi i prioriteta ruralnog razvoja. U skladu sa zakonskim odrednicama ciljevi i prioriteta su usklađeni sa strateškim dokumentima viših nivoa vlasti (Kanton 10, Federacija BiH).

<i>Strateški ciljevi (SC)</i>	<i>Prioriteta</i>
<i>Pametnan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom (SC 1)</i>	<i>P 1. Podrška (podsticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom</i>
	<i>P 2. Jačanje tržišne orijentisanosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju</i>
	<i>P 3. Unaprjeđenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda</i>
<i>Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena (SC 2)</i>	<i>P 4. Doprinosa ublažavanju i prilagođavanju uticaja klimatskih promjena i veće korištenje održive energije</i>
	<i>P 5. Podrška (podsticanje) održivog razvoja i efikasnijeg upravljanja prirodnim resursima kao što su voda, tlo i vazduh</i>
	<i>P 6. Doprinosa zaštiti biodiverzitetu, poboljšanju usluga ekosistema te očuvanju prirodnih staništa i krajolika</i>
	<i>P 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima</i>
<i>Jačanje socio-ekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja (SC3)</i>	<i>P 8. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoja u ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo</i>
	<i>P 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja</i>

Izvor: Strategija poljoprivrede i ruralnoga razvoja Federacije BiH za period 2023. – 2027.

Napomena: Preuzeto iz navedenoga dokumenta zbog zakonske obveze usklađivanja strateških dokumenta sa višim nivoima vlasti.

Opis ciljeva i prioriteta

1.1. Strateški cilj 1

Prioritet 1. Podrška (podsticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom

P1 – podsticanje proizvodnje hrane u cilju održivoga dohotka te povezivanje i prilagodba poljoprivrednika zahtjevima tržišta (ponude i potražnje). Na drugoj strani potrošačima osigurati sigurnost opskrbe hranom koja je zdravstveno sigurna i hranjiva. Na strani proizvodnje potrebno je osigurati održivu proizvodnju uz smanjenje bacanja hrane. Takođe, prioritet je osigurati upravljanje rizikom putem subvencioniranja premija osiguranja. Poseban prioritet su područja s prirodnim ograničenjima (Area with Natural Constraints – ANC). Plaćanja trebaju osigurati izgublenu dobit koja nastaje uslijed prirodnih ograničenja proizvodnje. Prioritet je uključivanje mladih poljoprivrednika (prvi prioritet – mladi poljoprivrednici do 25 godina i drugi prioritet mladi između 25 i 40 godina. Posebnu pozornost treba posvetiti angažmanu žena. *Potpore dohotku za mlade poljoprivrednike u početnom razdoblju nakon pokretanja poslovanja.*

Prioritet 2. . Jačanje tržišne orijentisanosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju

P2 – svaki OPG sam planira svoju proizvodnju vodeći se kretanjima na tržištu, što znači da trebaju imati vlastitu strategiju za nastup na tržištu. Ponuda i potražnja, pokidani globalni lanci opskrbe, klimatske promjene (učestali ekstremi suše i vlage u zadnjih 5 godina), Covid -19, pojava štetočina i bolesti na biljkama, pojava bolesti na životinjama i drugi čimbenici mogu ugroziti prihode poljoprivrednika. Proizvodnja je rizična jer je to „tvornica pod otvorenim nebom“. Sve pobrojano traži odgovarajuće financijske potpore za ulaganja i pristup obrtnom kapitalu, osposobljavanju, prijenosu znanja i savjetovanju. Pri planiranju i uspostavi savjetodavne službe za poljoprivrednog gospodarstva treba imati u vidu njihovu gospodarsku, okolišnu i socijalnu dimenziju kako bi pored trenutne ekonomske uspješnosti poljoprivrednog gospodarstva pomogle dugoročno održivo upravljanje gospodarstvom ali i dugoročni razvoj ruralnog područja. Poljoprivredna i šumarska savjetodavna služba treba pomoći poljoprivrednim proizvođačima da postanu svjesniji veze između upravljanja poljoprivrednim gospodarstvom sa standardima, zahtjevima i informacijama koje im nameće zakonodavstvo.

Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda

P3 – položaj OPG-a u ukupnom lancu vrijednosti („*farm to fork*“) je uvijek najrizičniji i nedovoljno valoriziran, zbog čega je potrebno urediti tržište poljoprivrednih proizvoda. Na taj način se mogu izbalansirati i staviti u ravnopravan i pošten položaj svi dionici u lancu vrijednosti. Ove intervencije su na višim razinama vlasti, ali se uvijek prelamaju preko jedinica lokalne samouprave (JLS). Ovdje su posebno ranjivi sektori voća i povrća, vina, mlijeka i mesa i drugih proizvoda. Položaj poljoprivrednika u ukupnom lancu vrijednosti moguće je poboljšati potporama u stvaranju organizacija proizvođača, klastera, zadruga i udruženja.

1.2. Strateški cilj 2

Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava utjecaj klimatskih promjena

Prioritet 4. Doprinos ublažavanju i prilagođavanju uticaja klimatskih promjena i veće korištenje održive energije

P-4 – sve proizvodnje mogu doprinijeti zaštiti okoliša i smanjenju stakleničkih plinova. Mjera se posebno razrađuje na višima razinama vlasti, a općina se uključuje u mjeru u skladu sa mogućnostima Budžeta u projektnom razdoblju. Mjera se ostvaruje putem niza uvjetovanja u isplatama u dijelu izravnih plaćanja, potporama investicijama u primarnu poljoprivredu i preradu koja najmanje zagađuje okoliš, zrak i podzemne vode. Veliki doprinos realizaciji ovoga prioriteta se očekuje od proizvodnje energije iz obnovljivih izvora na OPG –u (za vlastitu potrošnju i tržište).

Prioritet 5. Podrška (podsticanje) održivog razvoja i efikasnijeg upravljanja prirodnim resursima kao što su voda, tlo i vazduh

P5 –sve direktne podrške trebaju biti uslovljene ispunjavanjem okolišnih standarda koji su propisani na nacionalnom i EU nivou. Jedna od mjera je uvođenje standarda dobre poljoprivredne prakse (**Good Agricultural Practice** ili **GAP**). Tome treba dodati standarde dobrih poljoprivrednih i okolišnih uslova korištenja zemljišta (GAEC). Navedeni osnovni standardi trebaju pomoći boljem odgovoru na klimatske i okolišne izazove, ali i podizanju svijesti korisnika podrške o potrebi poštovanja tih standarda kako bi se osiguralo održivo bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom.

Prioritet 6. Doprinos zaštiti biodiverziteta, poboljšanju usluga ekosistema te očuvanju prirodnih staništa i krajolika

P6 – ova plaćanja se u velikom dijelu osiguravaju na višim nivoima vlasti, ali se opština uključuje u skladu sa mogućnostima Budžeta u projektnom razdoblju. Prioritet je očuvanje genetske raznolikosti, održiva upotreba i razvoja genetskih resursa. Prioritet je podrška za konverziju ili prelazak sa konvencionalne na ekološku proizvodnju (3 godine) i sama podrška ekološkoj proizvodnji. Mjere za šumarstvo trebaju se dodjeljivati na osnovu programa za šumarstvo i planovima upravljanja šumama koje donose jedinice lokalne samouprave (JLS) te omogućiti razvoj šumarskih područja i održivo upravljanje šumama.

1.3. Strateški cilj 3

Jačanje socioekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja

Područja s prirodnim ograničenjima u proizvodnji (ANC) su po definicije područja sa slabo dostupnim prilikama za zapošljavanje, manjkom znanja i vještina, nedovoljnim ulaganjima u povezanost, infrastrukturu i osnovne usluge, depopulacijom područja i odlaskom mladih i radno sposobnih stanovnika, pa je od najveće važnosti ojačavanje socioekonomske strukture tih područja. Zbog toga treba podstaknuti zapošljavanje i ekonomski rast u ruralnim područjima, promovisati socijalnu uključenost i generacijsku obnovu, podržavati uspostavu novih ruralnih lanaca vrijednosti poput obnovljive energije, novog bio gospodarstva, kružnog gospodarstva i ekoturizma, stvarati povoljno okruženje za dobar rast i stvaranje radnih mjesta u ruralnim sredinama.

Prioritet 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima

P7 – osnovni cilj svih mjera u područjima s prirodnim ograničenjima (ANC) je sprečavanja depopulacije ruralnih prostora i očuvanje privrednih aktivnosti. Za o(p)stanak prije svega mlade populacije potrebna su ulaganja u proizvodne aktivnosti u ANC područjima s posebnim naglaskom na poslovne aktivnosti žena. Poslovne aktivnosti trebaju biti podržane sa viših nivoa vlasti, uz sufinansiranje JLS (opštine) ulaganjima u infrastrukturu: putevi, energetska mreža, Internet, vodosnabdijevanje, škole, primarnu zdravstvenu zaštitu (domovi zdravlja), domove kulture – kino dvorana, sportska igrališta, dječje vrtiće. Prioritet je ujednačavanje uslova življenja u ruralnim i urbanim naseljima. Prioritet je podrška osnivanju obrta, zadruga, d.o.o. ili drugoga oblika poslovnog povezivanja u cilju osiguranja primjerenoga dohotka stanovnicima manje povoljnih područja. JLS nizom mjera i olakšica može podstaknuti ove aktivnosti. Međutim, jedna od učinkovitih mjera za poslovne subjekte u manje povoljnim područjima bi bilo smanjenje poreza na dobit (sa 10% na 5%). Ovo su prihodi kantona te je potrebno donijeti odgovarajuće odluke na osnovu dokaza (karta manje povoljnih područja).

Prioritet 8. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoja u ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo

P-8 - treba omogućiti uspostavu i provedbu saradnje poput uspostave sistema kvalitete, promicanja kratkih lanaca opskrbe i lokalnih tržišta, podršku udruženjima poljoprivrednika, partnerstva poljoprivrednih gospodarstava, aktivnosti u okviru LEADER pristupa, osnivanje proizvođačkih grupa (PG) i proizvođačkih organizacija (PO) ili grupa proizvođača. Prioritet je posvetiti posebnu pažnju ženama i njihovoj ulozi u zadržavanju stanovništva u ruralnim – manje povoljnim područjima. Prioritet je realizacija lokalnih strategija razvoja (LRS) pod vodstvom lokalne zajednice. Rješavanje pitanja zdravstvenog i penzijskog osiguranja nosioca OPG-a od velike je važnosti za sve članove gospodarstva, a za što je potrebna izmjena postojećeg zakonskog okvira. Uvođenje više kategorija poreza na dohodak bi olakšalo OPG-ima sa manjim prihodima prelazak u formu obrta i otvorilo nove poslovne mogućnosti s obzirom na pristup kreditima, investiranje i prodaju na tržištu. Opština se uključuje u skladu sa mogućnostima Budžeta u projektnom razdoblju.

Prioritet 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja.

P-9 –u cijelosti se odnosi na više nivoe vlasti, a opština se svakako aktivno uključuje u provođenje donesenih pravnih akata uz sufinansiranje. Potrebno je osigurati da i niži nivoi vlasti u Federaciji BiH svoje intervencije provode poštujući navedene međunarodne obveze.

5. Prioriteti i mjere

MJERE¹

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1 Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom		
<i>Prioritet</i>	Prioritet 1: Podrška (podsticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom		
<i>Naziv mjere</i>	1.1.1. Podrška poslovanju poljoprivrednih gospodarstava na područjima sa prirodnim ograničenjima (ANC)		
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	<p>Mjera je namijenjena poljoprivrednim gospodarstvima koja se nalaze u područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima koja nepovoljno utječu na odvijanje poljoprivredne proizvodnje. To su prije svega planinska područja koja zbog velike nadmorske visine ili zbog strmih padina na nižim visinama odnosno zbog niske produktivnosti prirodnog okoliša i udaljenosti od većih centara imaju za posljedicu nisku gustoću naseljenosti i sve manji broj stanovnika koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom.</p> <p>Podrška se isplaćuje u obliku godišnjeg proizvodno nevezanog plaćanja po hektaru korištene zemljišne površine kojim raspolaže poljoprivredno gospodarstvo, osim pašnjaka. Za livade bi plaćanje bilo uslovljeno brojem uslovnih grla stoke kojim raspolaže određeni PG (0,33 UG/ha). Podrška bi trebala pokriti prosječan gubitak prihoda koji je posljedica prirodnih ograničenja područja na kojem se nalazi poljoprivredno gospodarstvo. U uslovima Federacije BiH iznos od 200 KM/ha osigurao bi dovoljnu kompenzaciju za PG-ove koja se nalaze na takvim područjima, a površina za koju se mjera dodjeljuje planirana je na nivou od najviše 12.000 ha.</p> <p>Opština se uključuje u sufinansiranje do 20% ili do 40,00 KM/ha u ANC područjima.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) - Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu; Članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima, Članci 48. i 49. Plaćanja povezana s područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima, Članak 32., Određivanje područja s prirodnim ograničenjima i ostalim posebnim ograničenjima. Mjera je usklađena SDG² 2030 (SDG 1,2,3,5,8,11,15 i 16)</p>		
<i>Strateški projekti</i>			
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>
	✓ <i>Broj poljoprivrednih gospodarstava iz područja sa prirodnim ograničenjima koja su korisnici mjere</i>	0	10
	✓ <i>Površina u hektarima za koje se isplaćuje Potpora za područja sa prirodnim ograničenjima</i>	100	17.500

¹ Sve pobrojane mjere su usklađene s važećim Uredbama (EU) i to Uredbe: 1303/2013, 1305/2013 i 1307/2013 i

² SDG = Sustainable Development Goals – Ciljevi održivoga razvoja

<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<i>Kako bi se osigurao pravedan dohodak i otporan poljoprivredni sektor na cijelom području Federacije BiH, potrebno je dodjeljivati potporu poljoprivrednicima koji žive na područjima sa prirodnim i drugim posebnim ograničenjima. Mjerom se doprinosi ostvarenju Prioriteta 1. budući da doprinosi ublažavaju pojave nižih prihoda koji nastaju kao posljedica prirodnih ograničenja područja, što omogućava opstanak PG-a i održavanje ruralnog stanovništva na vrlo rijetko naseljenim područjima.</i>				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>	<i>12.000</i>	<i>15.000</i>	<i>11.500</i>	<i>15.000</i>
	<i>Vanjski izvori</i>	<i>57.000</i>	<i>57.000</i>	<i>57.000</i>	<i>57.000</i>
	<i>Ukupno:</i>	<i>69.000</i>	<i>72.000</i>	<i>68.500</i>	<i>72.000</i>
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	<i>2024.-2027.</i>				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	<i>Opština Glamoč</i>				
<i>Nositelji mjere</i>	<i>Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove</i>				
<i>Ciljne grupe</i>	<i>Poljoprivrednici čija je osnova djelatnost poljoprivrede, a poljoprivredna gospodarstva im se nalaze na područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima</i>				

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	<i>Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom</i>
<i>Prioritet</i>	<i>Prioritet 1: Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom</i>
<i>Naziv mjere</i>	<i>1.1.2. Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivredne proizvođače koji preuzimaju upravljanje OPG-om</i>
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	<i>Mjera se odnosi na mlade poljoprivrednike koji su po prvi put osnovali poljoprivredno gospodarstvo ili preuzeli upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom, a imaju ulogu nositelja poljoprivrednog gospodarstva i mlađi su od 40 godina. Isplata potpora vršit će se po prihvatljivom hektaru površine što će biti regulirano novim Zakonom o novčanim potporama u poljoprivredi i ruralnom razvoju. Mjera se treba početi primjenjivati od 2024. godine. U uvjetima FBiH planirana je dodatna potpora od 100 KM/ha u prve tri (3) godine od preuzimanja uloge nositelja PG-a. Mjera planira obuhvatiti 100 PG-a sa prosječnom površinom od 1,00 ha, odnosno ukupno 100 ha. Opština se uključuje u sufinansiranje do 20% ili do 40,00 KM/ha u ANC</i>

	područjima. Mjera usklađena s Uredbom (EU) br. 1307/2013, članci 50. i 51. sufinanciranje do 20% ili do 40,00 KM/ha u ANC područjima. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,7,8,9,10)				
<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>		<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>	
	✓ Broj mladih poljoprivrednika koji upravljaju OPG-om		0	100	
	✓ Površina u hektarima za koje se isplaćuje potpora u		0	100	
	✓				
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<p>Starosna struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstva upisanih u Federalni RPG je vrlonepovoljna i prevladavaju nositelji PG-a prosječne starosti između 50 i 60 godina. Mjera doprinosi ostvarivanju Prioriteta 1. na način da podržava snažnije uključivanje mladih poljoprivrednika u razvoj gospodarske djelatnosti na poljoprivrednim gospodarstvima u početnom razdoblju nakon pokretanja odnosno preuzimanja uloge nositelja PG-a.</p> <p>Mjera doprinosi i ostvarivanju Prioriteta 7. vezano za privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima kroz jačanje socio-ekonomske strukture kao važnog predujeta za održivi razvoj ruralnih područja.</p>				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.
	<i>Budžet</i>	4.000	4.000	4.000	4.000
	<i>Vanjski izvori</i>	10.000	10.000	10.000	10.000
	<i>Ukupno:</i>	14.000	14.000	14.000	14.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	2024.-2027.				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	Opština Glamoč				
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
<i>Ciljne grupe</i>	Mladi poljoprivrednici (prvi prioritet: mladi do 25 godina i drugi prioritet: mladi 25 do 40 godina. Posebno ciljna grupa žene na područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima				

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena				
Prioritet	Prioritet 6: Doprinos zaštiti biodiverziteta, poboljšanje usluga ekosistema te očuvanje prirodnih staništa i krajolika				
Naziv mjere	1.1.3. Podrška za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjera se odnosi na dodatno godišnje plaćanje po hektaru pod organskom proizvodnjom, odnosno za nadoknadu troškova i gubitka prihoda za organsku proizvodnju koja se nalazi u fazi konverzije. Iznos potpore zasniva se na razlici prihoda po jedinici površine zbog nižih prinosa nastalih kao posljedica primjene principa organske proizvodnje. Podrška za prelazak (konverziju) iz klasične poljoprivredne proizvodnje u organsku proizvodnju vršila bi se kroz razdoblje od pet (5) godina. Planirana je dodatna podrška sa razine FBiH od 250 KM/ha, a površina bi se povećavala sa početnih 1.750 ha do očekivanih 3.500 ha pod organskom proizvodnjom, odnosno pod proizvodnjom u konverziji u organsku proizvodnju. Opština sufinansira mjeru u planiranom obuhvatu od 100 PG-a sa prosječnom površinom od 1,00 ha, odnosno ukupno 100 ha. Opština se uključuje u sufinansiranje do 20% ili do 50,00 KM/ha u ANC područjima .</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) - Članak 29. Ekološki uzgoj, članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu ; članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima, Članak 27. Uspostavljanje skupina i organizacija proizvođača – Local Action Groups (LAG), članak 28. Poljoprivreda, okoliš i klimatski uvjeti,. Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1307/2013 o izravnim plaćanjima, članci 36. – do 47. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5, 8,9,10,12,15,16)</p>				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjera	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>		
	✓ Broj PG koja su obuhvaćena potporom organskoj i proizvodnji u konverziji	0	100		
	✓ Površina pod hektarima obuhvaćena potporom organskoj i proizvodnji u konverziji	0	100		
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Dodjela plaćanja za ekološki uzgoj, odnosno prelazak na ekološki uzgoj, doprinosi ostvarenju Prioriteta 6. odnosno zaštiti i poboljšanju cjelokupnog ekosistema, osigurava održivost poljoprivredne proizvodnje i očuvanje tla, vode i zraka, te daje zdrave i				
Indikativna financijska konstrukcija sa izvorima Finansiranja (KM)	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.
	<i>Budžet</i>	5.000	5.000	5.000	5.000
	<i>Vanjski izvori</i>	25.000	25.000	25.000	25.000
	<i>Ukupno:</i>	30.000	30.000	30.000	30.000

Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Glamoč
Nositelji mjere	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove
Ciljne grupe	Poljoprivrednici koji se bave organskom proizvodnjom ili proizvodnjom u prelasku (konverziji) na organsku

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom		
Prioritet	Prioritet 1: Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom		
Naziv mjere	1.1.4. Dodatna podrška dohotku – za osnovno plaćanje po hektaru obradive površine		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjera se odnosi na jedinstveno plaćanje po hektaru zajedničko je za sve poljoprivredne proizvodnje a osnovica za obračun je prihvatljivi hektar biljne proizvodnje koji se definira u Zakonu o poljoprivredi ili Zakonu o novčanim potporama FBiH Potpora sa razine općine ej dodatni prihod i motivacija poljoprivrednika za implementaciju ove mjere koja je usklađena sa mjerama EU (2023-2027.) U našim uvjetima to može biti hektar oranice, voćnjaka i vinograda, ili hektar obradivog poljoprivrednog zemljišta koje koristi OPG u opštini.</p> <p>Planirana podrška FMPVŠ iznosi 500 KM/ha. Opština se uključuje do 10% od iznosa potpore na federalnoj razini ili do 50,00 KM/ha. Uslov za ovu mjeru je primjena mjere na razini FBiH.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR), <i>Članak 17.</i> - Ulaganja u fizičku imovinu ; <i>Članak 20.</i> - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima, Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1307/2013 o izravnim plaćanjima, članci 32. – do 40. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5, 8,9,10,12,15,16)</p>		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjera	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>
	✓ Površina u hektarima za koje se isplaćuje potpora u	0	100
	✓ <i>Iznos isplaćen za potporu</i>	0	5.000

<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost I ukupne razine dohotka. Podrška se dodjeljuje samo za površine definirane kao prihvatljivi hektari				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>	5.000	5.000	5.000	5.000
	<i>Vanjski izvori</i>	50.000	50.000	50.000	50.000
	<i>Ukupno:</i>	55.000	55.000	55.000	55.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	2024.-2027.				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	Opština Glamoč				
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
<i>Ciljne grupe</i>	Poljoprivrednici u području biljne proizvodnje				

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom
<i>Prioritet</i>	Prioritet 1: Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom
<i>Naziv mjere</i>	1.1.5. Dodatna ppodrška dohotku – za uvjetno grlo
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	<p>Mjera se odnosi na jedinstveno plaćanje za sve animalne proizvodnje prema utvrđenom obrascu obračuna broja uvjetnih grla (UG) Potpora sa razine općine dodatni prihod i motivacija poljoprivrednika za implementaciju ove mjere koja je usklađena sa mjerama EU (2023-2027.) Planirana podrška FMPVŠ iznosi 500 KM/grlu. Opština se uključuje sa do 10% od iznosa potpore na federalnoj razini ili do 50,00 KM/ha. Uslov za ovu mjeru je primjena mjere na razini FBiH.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR), <i>Članak 17.</i> - Ulaganja u fizičku imovinu ; <i>Članak 20.</i> - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima. „ Mjera je usklađena s Uredbom (EU)1307/2013 o izravnim plaćanjima, članci 32. – do 40. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,7,8,9,10,12)</p>

<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>		<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>	
	✓ Površina u hektarima za koje se isplaćuje potpora u		0	100	
	✓ <i>Iznos isplaćen za mjeru (KM)</i>		0	5.000	
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost I ukupne razine dohotka. Podrška se dodjeljuje samo za površine definirane kao prihvatljivi hektari i broj uvjetnih grla (UG)				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.
	<i>Budžet</i>	5.000	5.000	5.000	5.000
	<i>Vanjski izvori</i>	50.000	50.000	50.000	50.000
	<i>Ukupno:</i>	55.000	55.000	55.000	55.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	2024.-2027.				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	Opština Glamoč				
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
<i>Ciljne grupe</i>	Poljoprivrednici u području animalne proizvodnje				

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom
<i>Prioritet</i>	Prioritet 1: Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom
<i>Naziv mjere</i>	1.1.6. Dodatna podrška za strateške proizvodnje od posebnog interesa za Opštinu
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	Mjera se odnosi na jedinstveno plaćanje za sve animalne i biljne proizvodnje na području s prirodnim ograničenjima na kojemu se tradicionalno proizvodi Glamočki kravliji sir i sir iz mijeha . Područja općine će biti posebno definirana u Odluci koju donosi Opštinsko vijeće Glamoč. Predviđena je mjera do 50 KM/grlu .

	<p>Druga važna mjera je proizvodnja Glamočkoga krompira i zaštita njegova geografskog porijekla (PGI – Protected of Geographical Indication). Ovo je niži nivo zaštite, jer se sjeme ne proizvodi na teritoriji opštine Glamoč. Nositelj zaštite treba biti udruženje/udruga proizvođača krumpira u opštini Glamoč, uz podršku Opštine.</p> <p>Ovo su tradicionalne proizvodnje koja predstavljaju istorijsko/ povijesno i kulturno nasljeđe opštine. Takođe, interes Opštine je da se aktivira/pokrene novi prerađivački kapaciteti kako krompira, tako i mlijeka, ljekovitog bilja). Ovi prerađivački kapaciteti trebaju biti usmjereni na industrijsku zonu Suhopolje.</p> <p>Treća važna mjera: razvoj ruralnog turizma u opštini Glamoč</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013 <u>o potpori ruralnom razvoju</u> iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005- <i>Članak 28.</i> Poljoprivreda, okoliš i klimatski uvjeti, <i>Članak 29.</i> Ekološki uzgoj, <i>Članak 31.</i> Plaćanja povezana s područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima, <i>Članak 32.</i> određivanje područja s prirodnim ograničenjima i ostalim posebnim ograničenjima. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,7,8,9,10,11, 15 i 16)</p>				
Strateški projekti	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacija manifestacija i događaja kao što su Dani Opštine Glamoč, Dani krompira – Krompirijada, Rok fest „Busija“ i dr. • Promocija turističke ponude opštine Glamoč • Mapiranje turističkih potencijala i uspostavljanje turističke signalizacije • Izgradnja Glamočke etno kuće • Uređenje (revitalizacija) izletišta Busija i Homar • Sređivanje brane/plaže na jezeru Zmajevac • Uređenje vikend naselja Ćirići-Brusnice • Izgradnja planinarskih domova (dvije lokacije) • Uređenje i označavanje staza na ruti Via Dinarica 				
Indikatori za praćenje rezultata mjera	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>		
	✓ Broj grla (ovaca) obuhvaćenih potporom	0	1.000		
	✓ <i>Iznos isplaćen za mjeru (KM)</i>	0	5.000		
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost I ukupne razine dohotka. Podrška se dodjeljuje u cilju očuvanja tradicionalne proizvodnje koja u narednim godinama može postati vrlo važan i prepoznatljiv proizvod turističke potrošnje				
Indikativna finansijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.
	<i>Budžet</i>	5.000	5.000	5.000	5.000
	<i>Vanjski izvori</i>	5.000	5.000	5.000	5.000
	<i>Ukupno:</i>	10.000	10.000	10.000	10.000
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Glamoč
Nositelji mjere	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove
Ciljne grupe	Poljoprivrednici u području animalne i biljne proizvodnje – ANC područje

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom		
Prioritet	Prioritet 1 Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom		
Naziv mjere	1.1.7. Dodatna podrška za pčelarstvo		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Na području Opštine Glamoč pčelarstvo ima dugu tradiciju. Jedno od najmedonosnijih područja u BiH je područje sela Rore, koje se nalazi na sjeverozapadnom dijelu opštine. Velike površine livada i pašnjaka predstavljaju idealno stanište za razvoj pčelarstva na području naše opštine. Broj košnica u zadnje tri godine iznosio je 487 košnica i ukupna proizvodnja meda je 2.932 kg. Jedan od ključnih problema pčelarstva je nepostojanje aktivnih udruženja pčelara, te neovlašteno dovoženje pčelinjih društava pčelara iz drugih opština koje je nemoguće iskontrolisati. Cilj ove mjere je povećati konkurentnost i količinu proizvedenog meda.</p> <p>Opšta korisna funkcija pčela je oprašivanje bilja³. Potpora sa razine opštine dodatni prihod i motivacija pčelarima za o(p)stanak u ovoj proizvodnji. Planirana podrška FMPVŠ iznosi 35,00 KM/košnica. Opština do 5,00 KM/kosnici. Uslov za ovu mjeru je primjena mjere na razini FBiH. Mjera ima za cilj povećanje broja košnica i proizvodnje meda.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005- Članak 28. Poljoprivreda, okoliš i klimatski uslovi.</p> <p>Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,7,8,9,10,11, 15 i 16).</p>		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjera	✓ Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti
	✓ Broj košnica obuhvaćenih potporom	100	1.000

³ Albert Einstein: Ukoliko nestane pčela na Zemlji život će se ugasiti za 4 godine

	✓ Iznos isplaćen za mjeru (KM)	500	5.000		
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost I ukupne razine dohotka. Podrška se dodjeljuje u cilju očuvanja tradicionalne proizvodnje koja u narednim godinama može postati vrlo važan I prepoznatljiv proizvod turističke potrošnje				
Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)	Izvor/Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Budžet	500	750	1.500	3.000
	Vanjski izvori	3.500	3.750	7.500	15.000
	Ukupno:	4.000	4.500	9.000	18.000
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Glamoč				
Nositelji mjere	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
Ciljne grupe	Pčelari iz opštine				

Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom
Prioritet	Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti poljoprivrednih proizvoda Prioritet 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja
Naziv mjere	1.1.8. Dodatna podrška za pilot šemu voća, povrća i mlijeka u školama i predškolskim ustanovama
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Potpoma sa razine opštine dodatni prihod proizvođačima voća, povrća i mlijeka. S obzirom da je BiH dobila kandidatski status, a većina zemalja kandidata i posebice stalnih članica EU ima ovu mjeru, potrebno je početi s uvođenjem ove mjere u

	škole. Mjera ima za cilj promociju zdravstveno sigurne prehrane, očuvanja zdravlja djece. U Federaciji BiH je predviđena ov mjera . Za početak bi išlo mlijeko i voće, dok bi se kasnije mogli uključiti i mliječni proizvodi, povrće te drugi proizvodi. Kao korisnike mjera obuhvaća djecu od vrtičke do srednjoškolske dobi. Uvjet za ovu mjeru je primjena mjere na razini FBiH. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5, 8,9,10)				
<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>		<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>	
	✓ Broj podržanih shema		0	10	
	✓ <i>Isplaćen iznos za mjeru (KM)</i>		0	1.000	
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost i ukupne razine dohotka OPG-a. Ovom mjerom se podupire potrošnja navedenih proizvoda a sve u cilju očuvanja zdravlja ciljnih skupina za ovu mjeru. Provedbom ove mjere postiže se akcija iz prioriteta P3 i P).				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>				10.000
	<i>Vanjski izvori</i>				40.000
	<i>Ukupno:</i>				50.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	2024.-2027.				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	Opština Glamoč				
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
<i>Ciljne grupe</i>	Djeca od vrtičke do srednjoškolske dobi.				

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom
<i>Prioritet</i>	Prioritet 3. Unapređenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancu vrijednosti

	poljoprivrednih proizvoda				
	P 9. Poboljšanje odgovora poljoprivrede na društvene zahtjeve u pogledu hrane i zdravlja, uključujući sigurnu, nutritivnu i održivu hranu, rasipanje hrane te dobrobit životinja				
Naziv mjere	1.1.9. Dodatna podrška radu proizvođačkih organizacija				
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Potporna se odnosi na sufinanciranje programa Proizvođačkih organizacija koje se utemelje na razini općine ili pak županije. Operativne programe provode isključivo organizacije proizvođača ili njihova udruženja. U operativni program mogu ući samo one intervencije koje su odabrane u okviru Strategije FBiH. Operativni programi traju najmanje tri, a najviše sedam godina. Njima se nastoji potaknuti razvoj ili npr. okolišno prihvatljive uzgojne prakse. Financiranje implementacije operativnih programa udruženja organizacija proizvođača će se djelomično vršiti od strane FMPVŠ, županija ili opština, a djelomično iz doprinosa organizacija koje čine udruženje. Uslov za ovu mjeru je primjena mjere na nivou FBiH.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 Članak 27. Uspostavljanje skupina i organizacija proizvođača – Local Action Groups (LAG), Članak 42. Lokalne akcijske skupine u okviru inicijative LEADER. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,8,9,10,11, 15 i 16)</p>				
Strateški projekti					
Indikatori za praćenje rezultata mjera	✓ Indikatori		Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti	
	✓ Broj utemeljenih proizvođačkih organizacija (PO)		0	1	
	✓ Isplaćen iznos za mjeru (KM)		0	10.000	
Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost i ukupne razine dohotka OPG-. Poljoprivrednici putem PO imaju snagu nastupati prema prerađivačima/otkupljivačima i vlasti. Svrha mjere je postizanje boljšega statusa i ostvarivanja povoljnih cijena svojih proizvoda kod prerađivača, države i potrošača. Putem ovih organizacija Provedbom ove mjere postiže se akcija iz prioriteta P3 i P9).				
Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)	Izvor/Godina	2024.	2025.	2026.	2027.
	Budžet				10.000
	Vanjski izvori				40.000
	Ukupno:				50.000
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				

<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	<i>Opština Glamoč</i>
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspekcijske poslove
<i>Ciljne grupe</i>	Poljoprivredni proizvođači u svim sektorima

5.1. Mjere u području ruralnog razvoja

5.1.1. Upravljanje prirodnim resursima i ublažavanje utjecaja klimatskih promjena

5.1.2. Upravljanje prirodnim resursima

Poljoprivreda je djelatnost sa dvojakim odnosom prema prirodnim resursima, životnoj sredini i biodiverzitetu. Može im dati pozitivne doprinose, ali, posebno u sistemima intenzivne poljoprivrede, može biti i prvorazredan faktor njihovog ugrožavanja. Poljoprivreda i s njom uže vezane djelatnosti u visokoj su zavisnosti od obima i kvaliteta prirodnih resursa kojima je, zbog njihove ograničenosti i obaveze da ih se u dobrom stanju ostavi na raspolaganje budućim generacijama, potrebno upravljati na održiv način. Održivi razvoj sa svojim kontradiktornim motom "više (koristi) od manje (resursa)" uz zahtjeve za očuvanje resursa i zaštitu prirode nije lako postići posebno u zemljama u razvoju, ali mu treba težiti ili barem prestati sa djelatnostima koje pogoršavaju trenutno stanje. Multifunkcionalni karakter poljoprivrede postaje sve izraženiji čime i poljoprivreda zahtijeva nove politike podrške. Državne institucije svojim autoritetom treba da pomognu aktivnim akterima sektora da reagiraju na klimatske promjene, da odgovorno upravljaju poljoprivrednim zemljištem, da smanjuju emisije stakleničkih gasova, da štite biodiverzitet i tradicionalne pejzaže, da racionalno koriste vodne resurse i šume, itd.

Održivo upravljanje prirodnim resursima uvjet je i garancija dugoročnog razvoja poljoprivrede i ruralnih područja. U razvijenim zemljama modeli razvoja poljoprivrede sve su više modeli održive poljoprivrede s maksimalnom brigom za životnu sredinu i biodiverzitet. Praktično usvajanje ekološkog pristupa neminovno će biti prioritetni strateški smjer razvoja sektora u narednom razdoblju, a poljoprivredna gazdinstva će se u sve većoj mjeri morati baviti „zelenom“ poljoprivredom".

5.1.3. Održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem

Poljoprivredno zemljište je osnovni i ograničeni resurs za bavljenje poljoprivredom i proizvodnjom hrane. Sadašnje generacije su ga naslijedile i trebale bi ga u ne manjem obimu i u ne lošijem stanju ostaviti generacijama koje dolaze. Pitanje poljoprivrednog zemljišta je inače jedno od najtežih pitanja svake poljoprivredne politike, a iznalaženje optimalnih modela upravljanja zemljišnim resursima traži dugotrajna društvena usuglašavanja i, u pravilu, zahtjevne reforme zemljišne politike. Zemljište u državnom vlasništvu i neobrađeno poljoprivredno zemljište u privatnom vlasništvu su važna pitanja upravljanja zemljišnim resursima. U narednom periodu bi administrativno-legislativnim mjerama trebalo omogućiti olakšavanje dostupnosti državnog poljoprivrednog zemljišta tržišno orijentiranim poljoprivrednim proizvođačima kroz institucije zakupa.

5.1.4. Zaštita i održiva upotreba vodnih resursa

Imajući u vidu vrlo skromne dosadašnje rezultate, očigledno je da će dugoročno budžetske investicione intervencija morati biti usmjeravane na povećanje poljoprivrednih površina sa osiguranim *navodnjavanjem*, što je jedan od prvih, najčešćih i najefikasnijih načina borbe poljoprivrede sa klimatskim promjenama izraženim kroz sve češća i sve duža sušna razdoblja. Pored toga, osiguravanje navodnjavanja u pravilu dovodi i do povećanja prinosa, odnosno do povećanja fizičkog obima proizvodnje. Budući da je, inače skromna, stara infrastruktura za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta zapuštena i da traži visoke troškove za eventualnu rekonstrukciju, u perspektivi bi se trebalo koncentrirati na izgradnju nove i u smislu korištenja vodnih resursa efikasnije infrastrukture. Kod

kreiranja instrumenata i mjera za upravljanje vodnim resursima treba voditi računa o potrebi da se, pored osiguranja vode za poljoprivredne kulture, maksimalno vodi računa kako o ograničenosti vodnih resursa, tako i o potrebi da se oni održavaju u najboljem mogućem ekološkom stanju.

5.1.5. Povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u poljoprivredi

Opšti trendovi povećanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora imaju znatnog prostora i u poljoprivredi. Proizvodnja energije iz obnovljivih izvora na poljoprivrednom gazdinstvu ili farmi, pored smanjenja troškova za nabavku energije iz sistema njenim snabdijevanjem, u potpunosti je u skladu sa pristupima ozelenjivanja poljoprivrede. Biomasa iz žetvenih i sličnih ostataka i otpadaka te bio-gas na farmama za uzgoj životinja najčešće su korišteni izvori za proizvodnju energije za potrebe gazdinstava, ali i za njenu eventualnu prodaju sistemima za distribuciju energije. Pored ohrabriranja, bilo bi višestruko korisno da se i u okvirima poljoprivrednog budžeta ili njegovih linija za ruralni razvoj osiguraju sredstva za sufinansiranje investicija za proizvodnju energije iz biomase i bio-gasa na poljoprivredni gazdinstvima.

5.1.6. Čuvanje i održivo upravljanje genetskim resursima

Kroz međunarodne projekte su uspostavljeni elementi za funkcioniranje gen-banke poljoprivrednih biljaka, ali se od efektivnog završetka ovih projekata nije mnogo uradilo na daljem povećanju tada prikupljenog gen-fonda. Čuvanje i održivo upravljanje genetskim resursima u ovom kontekstu za cilj ima prije svega zaštitu i očuvanje autohtonih sorti biljaka i rasa domaćih životinja. Poljoprivrednicima koji na svojim gazdinstvima uzgajaju i čuvaju autohtone sorte i rase potrebno je osigurati makar simbolične budžetske stimulacije. Osim toga, potrebno je podržati i posebne istraživačke projekte na inventarizaciji i karakterizaciji zanimljivih, prije svega autohtonih, rasa domaćih životinja i poljoprivrednih biljaka. Projekti se realiziraju na višim razinama vlasti, a općina se uključuje putom sufinansiranja.

5.1.7. Unapređenje upravljanja otpadom iz poljoprivrede

Upravljanju svim vrstama otpada u BiH se, uglavnom zbog pritiska institucija EU, ozbiljnije pristupilo tek tokom nekoliko posljednjih godina. Ne treba široko elaborirati sve posljedice koje još uvijek široko rasprostranjeno nekontrolirano odlaganje neselecioniranog otpada svih vrsta ima po stanje životne sredine, ugrožavanje prirodnih resursa, zdravlje stanovništva pa i na opšti kulturno-civilizacijski nivo. Problemima upravljanja otpadom u ruralnim područjima (gdje, u pravilu, nema rada javnih komunalnih službi) se još uvijek posvećuje vrlo malo pažnje, polazeći od pretpostavki da je u ovakvim područjima produkcija otpada mala zbog niže gustoće naseljenosti. Međutim, sama poljoprivreda je značajan generator različitog neopasnog, ali i opasnog otpada koji, nezbrinut i netretiran, može predstavljati opasnost po životnu sredinu i zdravlje ljudi, životinja i biljaka. Mnogo puta je isticana potreba i za izgradnjom i opremanjem regionalnih spalionica za uginule životinje, klaonički otpad i posebno opasan organski otpad iz industrije hrane životinjskog porijekla. Projekti se realiziraju na višim razinama vlasti, a općina se uključuje putom sufinansiranja.

5.1.8. Prilagođavanje klimatskim promjenama i borba protiv klimatskih promjena

Poljoprivredna proizvodnja je neraskidivo povezana s vanjskim vremenskim utjecajima koji poljoprivredu, čine najosjetljivijom na aktuelne globalne klimatske promjene među svim ekonomskim djelatnostima. Poljoprivreda je djelatnost kojom se u osnovi bavi stanovništvo u ruralnim područjima pa se može očekivati da će negativni utjecaji klimatskih promjena posebno pogoditi ovo stanovništvo, ali i dijelove stanovništva ukupne populacije iz kategorija ranjivih kategorija i kategorija sa nižim primanjima. Pored toga, poljoprivreda se smatra jednim od važnih izvora stakleničkih gasova, pri

čemu je stočarska proizvodnja najznačajniji svjetski emiter metana. Projekti se realiziraju na višim razinama vlasti, a općina se uključuje putom sufinanciranja.

5.2. Indikativni finansijski okvir

5.2.1. Podrška ulaganjima

Ulaganja u fizičku imovinu poboljšavaju ukupne rezultate i održivost poljoprivrednih gospodarstava i unapređuju obradu, plasiranje na tržište i razvoj novih proizvoda ili proizvodnih postupaka. Njima je obuhvaćena i infrastruktura vezana za razvoj, modernizaciju i prilagodbu poljoprivrede i šumarstva uključujući pristup poljoprivrednom gospodarstvu i šumskom zemljištu, konsolidaciju i poboljšanje zemljišta, opskrbu energijom i vodom ili njihovu uštedu. Mogu biti podržana i neproduktivna ulaganja koja se odnose na poljoprivredu, okoliš i klimu, uključujući zaštitu bioraznolikosti vrsta i staništa i jačanje vrijednosti javnog prostora.

Potpota u okviru ove mjere može biti dodijeljena i mladim poljoprivrednicima koji po prvi put uspostavljaju poljoprivredno gospodarstvo kao upravitelji gospodarstva u pogledu ulaganja namijenjenih usklađivanju sa EU standardima koji se primjenjuju u poljoprivrednoj proizvodnji.

U zemljama EU ulaganja se mogu odnositi i na obnavljanje poljoprivrednog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima što kod nas za sada nije moguće provoditi.

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom Strateški cilj 2: Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena
<i>Prioritet</i>	Prioritet 2. Jačanje tržišne orijentisanosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju Prioritet 4: . Doprinos ublažavanju i prilagođavanju uticaja klimatskih promjenai veće korištenje održive energije;
<i>Naziv mjere</i>	1.1.10. Dodatna potpora ULAGANJIMA
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	Ova mjera odnosi se na intervencije u vidu dodjele potpore za materijalna i nematerijalna ulaganja na ruralnom prostoru koja doprinose rastu konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije, podizanju kvaliteta života i životnog standarda stanovnika na ruralnom području, te osigurava zaštitu bioraznolikosti ruralnih područja. Podmjera vezana za ulaganja na PG i prehrambenoj industriji izravno doprinosi povećanju konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava i prehrambene industrije, a može biti dodijeljena i sektoru šumarstva (privatne šume) na temelju plana upravljanja šumama. U opštini Glamoč je registrirano vrlo malo gospodarskih subjekata. U 2020. godini je samo 48 poslovnih subjekata predalo završne račun, a koji imaju 248 zaposlenih. S obzirom da opština Glamoč posjeduje potencijale za rast prerađivačke industrije

zasnovane na prirodnim resursima (poput drvnih sortimenata, plodnog polja, raznoliko zdravo bilje i sl.) postoji potreba privlačenja i promocije novih ulaganja u opštinu. Cilj ove mjere je stvoriti pretpostavke za nova ulaganja u opštinu.

Materijalna i nematerijalna ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju odnose se na sve vrste ulaganja na PG koja se odnose na proizvodnu infrastrukturu, ali i na nematerijalnu imovinu (softver, standardi kvaliteta, zaštićene oznake izvornosti i geografskog porijekla) koji doprinose povećanju konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda ali i otpornosti, održivosti i tržišnom položaju samog PG-a.

Udio javnih sredstava treba biti ograničen na 50% vrijednosti prihvatljivih ulaganja, s tim da nositeljima PG-a mlađim od 40 godina i ženama nositeljicama PG-a ta potpora može biti uvećana za dodatnih 5% vrijednosti prihvatljivih ulaganja. Za PG koji se nalaze na područjima sa prirodnim ograničenjima potpora treba biti povećana za dodatnih 10% iznosa prihvatljivih ulaganja.

Materijalna i nematerijalna ulaganja u preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda odnose se na sve vrste ulaganja u pogonima za doradu, preradu, pakiranje, čuvanje prerađenih proizvoda, kao i ulaganja u nematerijalnu imovinu (softver, standardi kvaliteta, zaštićene oznake geografskog porijekla i izvornosti) koji doprinose povećanju kvalitete, sigurnosti hrane, cijene koštanja i prepoznatljivosti prerađenih proizvoda, ali i otpornosti i održivosti subjekata koji se bave preradom. Potpora za ulaganja u preradu treba biti ograničena na 40% vrijednosti prihvatljivih ulaganja. U slučaju da investicija sadrži i ulaganje u tretman otpadnih voda intenzitet potpore može se povećati za dodatnih 10% vrijednosti prihvatljivih ulaganja.

Prihvatljivi troškovi za ovu mjeru su:

Troškovi kupovine poljoprivrednih strojeva, priključnih uređaja i opreme do tržišne vrijednosti imovine, uključujući troškove njihove montaže/ugradnje;

Troškovi izgradnje, adaptacije i rekonstrukcije građevinskih objekata i to troškovi nabavke građevinskog materijala ili gotovih montažnih elemenata;

Troškovi izvođenja radova, uključujući pripremne, građevinske i instalaterske radove, troškove montaže na objektu ili troškove izvođenja radova na licu mjesta;

Troškovi transporta nabavljenih poljoprivrednih strojeva, priključnih uređaja, opreme i materijala;

Troškovi podizanja višegodišnjih nasada,

Troškovi priključka električne energije, vode i PTT;

Troškovi izgradnje i opremanja pogona za proizvodnju obnovljive energije za potrebe PG-a odnosno pogona za preradu;

Opći troškovi vezani za angažman arhitekata, inženjera i konzultantskih naknada koji se odnose na savjete vezane za okolišnu i ekonomsku održivost projekata,

uključujući studije izvodljivosti (prihvatljivi troškovi ne veći od 12% vrijednosti investicije);

Troškovi za pripremu i provođenje obuka korisnika;

U slučaju investiranja u objekte za proizvodnju obnovljive energije, podrška će ići samo onim projektima čiji kapacitet proizvodnje na godišnjoj razini ne prelazi samo potrošnju korisnika.

U okviru ulaganja kao posebna podmjera podržana su ulaganja u diversifikaciju ekonomskih aktivnosti na ruralnom prostoru. Diversifikacija (pokretanje raznolikih ekonomskih aktivnosti) radi stvaranja dodatnih izvora prihoda može biti provedena u okviru PG-a, ali se može odnositi i na druge poduzetnike i obrtnike koji su svoju djelatnost registrirali na ruralnim područjima, ili su im investicije, odnosno aktivnosti koncentrirane na ruralna područja. Prednost u dodjeli sredstava trebaju imati projekti sa područja koja imaju prirodna ograničenja, poljoprivrednici nositelji PG mlađi od 40 godina i žene nositeljice PG-a, odnosno projekti koji imaju pismo podrške LAG-ova.

Primjeri mogućih ulaganja:

Ulaganje u alternativne poljoprivredne proizvodnje (sakupljanja i proizvodnja medicinskog, začinskog i šumskog bilja, proizvodnja ukrasnog bilja i drveća, sakupljanja i uzgoj gljiva, uzgoj puževa, proizvodnja lumbrihumusa, pčelarstvo, mali obiteljski ribnjaci i sl.);

Ulaganje u pogone za preradu i doradu na PG;

Ulaganje u direktni marketing i prodaju (prerada poljoprivrednih proizvoda na PG-u, izravna prodaja na PG-u, prodaja na pijaci);

Ulaganje za pružanje usluga poljoprivrednim proizvođačima;

Ulaganja u pružanje opštih usluga za ruralnu populaciju (dječji vrtići, starački domovi, PG za edukaciju, IT centri, transportne usluge, dječje igraonice, sportsko-rekreacijski centri);

Ulaganje u tradicionalno zanatstvo, (tipični poljoprivredni proizvodi, tradicionalna hrana, suveniri od drveta i sl.);

Ulaganje u ruralni turizam (smještaj i prehrana turista na OPG-u, jahanje, lov, ribolov, i sl.);

Ulaganje u proizvodnju obnovljive energije za prodaju na tržištu.

Ulaganje u obrte vezane za poljoprivredu i šumarstvo (radionice za popravak mehanizacije, iskorištavanje sekundarnih šumskih proizvoda, upravljanje otpadom i

sl.)

Udio javnih sredstava za potporu ulaganja u diversifikaciju ekonomskih aktivnosti na ruralnom prostoru treba biti do 50% prihvatljivih troškova ulaganja, s tim da mladi poljoprivrednici i žene nositelji PG-a trebaju ostvariti pravo na dodatnih 5%, a PG-i sa područja s prirodnim ograničenjima na dodatnih 10% prihvatljivih troškova ulaganja.

Ulaganja u zaštitu bioraznolikosti je podmjera koja u našim uvjetima treba biti usmjerena na zaštitu autohtonih vrsta biljaka (povrtlarske i voćarske kulture) i domaćih životinja (pramenka, kokoši, domaći magarac, bosanski brdski konj, domaća buša, pas tornjak) u cilju očuvanja i zaštite njihovog genoma od smanjenja frekvencije gena ili od prijetnje potpunog izumiranja. Potpora treba biti dodijeljena kao i za aktivnosti ulaganja na drugim PG-ima s tim da se ovo ulaganje odnosi na autohtone biljne i životinjske vrste. Udio javnih sredstava treba biti do 75% iznosa prihvatljivih troškova ulaganja.

Ulaganja koja nisu prihvatljiva:

- ✓ ulaganje u kupovinu zemljišta osim u slučajevima posebnih programa za mlade poljoprivrednike koji po prvi put osnivaju PG ili preuzimaju upravljanje kao nositelj PG-a,
- ✓ kupovina životinja i jednogodišnjih biljaka i njihova sadnja osim ako ne služe za obnovu poljoprivrednog i šumskog potencijala nakon elementarnih nepogoda i katastrofalnih događaja,
- ✓ kamate na dug, s izuzetkom onih na bespovratna sredstva dana u obliku subvencija kamatne stope ili subvencija naknada za izdavanje jamstva,
- ✓ ulaganja u navodnjavanje koja nisu u skladu s postizanjem dobrog stanja vodnih tijela uključujući širenje navodnjavanja na vodna tijela čije je stanje definirano kao manje dobro u relevantnom planu upravljanja riječnim slivom,
- ✓ ulaganja u veliku infrastrukturu koja nisu dio strategija lokalnog razvoja,
- ✓ ulaganja u pošumljavanje koja nisu u skladu s ciljevima u području klime i okoliša u skladu s održivim načelima upravljanja šumama kako je navedeno u paneuropskim smjernicama za pošumljavanje.

Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) - *Članak 17.*-Ulaganja u fizičku imovinu; *Članak 19.* Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja, *Članak 31.* Plaćanja povezana s područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima, *Članak 32.* Određivanje područja s prirodnim ograničenjima i ostalim posebnim ograničenjima, *Članak 42.* Lokalne akcijske skupine u okviru inicijative LEADER

<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>		<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>	
	✓ Broj podržanih projekata ulaganja na PG	0		100	
	✓ Iznos isplaćene podrške investicijama na PG	0		1	
	✓ Broj podržanih projekata ulaganja u preradu	0		1	
	✓ Iznos isplaćene podrške prerađivačkim kapacitetima	0		1	
	✓ Broj podržanih projekata ulaganja u diversifikaciju na PG	0		1	
	✓ Ukupne investicije projekata diversifikacije	0		1	
	✓ Broj projekata ulaganja u proizvodnju obnovljive energije	0		1	
✓ Broj podržanih projekata ulaganja u zaštitu bioraznolikosti	0		1		
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<p>Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnost i ukupne razine dohotka stanovnika u ruralnim područjima (posebice u ANC područjima. Svrha mjere je zaustavljanje depopulacije ruralnih ANC područja opštine. Mjerom osiguravamo financijski instrument za stimuliranje i podršku ulaganja na PG i pogonima za preradu posebice u ANC područjima, što uključuje i korištenje suvremenih IT sustava vezanih za poljoprivrednu proizvodnju i njihovu preradu čime doprinosimo ispunjavanju Prioriteta 2. ove Strategije. Na taj način podržavamo rast konkurentnost domaćih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Također su podržane investicije koje doprinose ostvarenju Prioriteta 4. kroz podršku ulaganja u neškodljivo uklanjanje, zbrinjavanje ili preradu okolišno štetnih nusproizvoda poljoprivredne proizvodnje i njihove prerade. Pored toga u okviru mjere stimulirana je proizvodnja energije iz obnovljivih izvora što osigurava dugoročno i održivo korištenje prirodnih resursa i smanjenje zagađenja okoliša. Mjera s razine opštine je sufinansiranje do maksimalne razine 20% ulaganja podržanih sa razine Federacije BiH. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1 do16)</p>				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>	<i>100.000</i>	<i>150.00</i> <i>0</i>	<i>200.000</i>	<i>300.000</i>
	<i>Vanjski izvori</i>	<i>500.000</i>	<i>700.00</i> <i>0</i>	<i>850.000</i>	<i>1.000.00</i> <i>0</i>
	<i>Ukupno:</i>	<i>600.000</i>	<i>850.00</i> <i>0</i>	<i>1.050.000</i>	<i>1.300.00</i> <i>0</i>

Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Glamoč
Nositelji mjere	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove
Ciljne grupe	Preduzeća, obrti, PG u ANC području općine koja vrše ulaganja u infrastrukturu za primarnu poljoprivrednu proizvodnju, obrti, zadruge i poduzeća koja ulažu u infrastrukturu za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda, PG koji ulažu u diversifikaciju, obrti i poduzeća iz područja poljoprivrede i šumarstva, PG koji ulažu u infrastrukturu za potrebe držanja autohtonih biljnih i životinjskih vrsta.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Jačanje socioekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja		
Prioritet	Prioritet 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima		
Naziv mjere	1.1.11. Dodatna podrška pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru općine i ANC područjima		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Ova mjera za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru teži jačanju socioekonomske strukture i olakšavanju procesa otvaranja novih radnih mjesta na ruralnom ANC području. Podmjera namijenjena pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika osigurava sredstva za financiranje projekata na PG-ima u kojima je mladi poljoprivrednik preuzeo status nositelja. Mladi poljoprivrednici koji su preuzeli upravljanje PG-om kandidiraju svoje projekte za unaprjeđenje poslovanja PG-a u prvih pet(5) godina od dana kada su u RPG upisani kao nositelji PG-a. Osnova za dodjelu sredstava je Poslovni plan, a podrška se dodjeljuje u jednokratnom iznosu do 30.000 KM sa razine Federacije BiH. Opština se uključuje sufinansiranjem na razini do 20 %. Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1307/2013, članci: 50., 51.</p> <p>Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,8,9,10,11, 15 i 16)</p>		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje	✓ Indikatori	Polazne vrijednosti	Ciljne vrijednosti

<i>rezultata mjera</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Broj PG koji su koristili mjeru za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika ✓ Iznos sredstava dodijeljen za pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika ✓ Broj novoosnovanih ruralnih poduzeća povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom podržanih u okviru mjere ✓ Iznos sredstava dodijeljen za podršku osnivanju ruralnih poduzeća povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom (KM) ✓ Broj novoosnovanih ruralnih poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti podržanih u okviru mjere ✓ Iznos sredstava dodijeljen za podršku osnivanju ruralnih poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti (KM) 	<p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p> <p style="text-align: center;">0</p>	<p>25</p>		
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<p>Mjera se provodi u cilju podizanja konkurentnosti i ukupne razine dohotka stanovnika u ruralnim područjima (posebice u ANC područjima). Svrha mjere je zaustavljanje depopulacije ruralnih ANC područja općine. Mjerom osiguravamo finansijski instrument za stimuliranje i podršku ulaganja na PG i pogonima za preradu posebice u ANC područjima, što uključuje i korištenje suvremenih IT sustava vezanih za poljoprivrednu proizvodnju i njihovu preradu čime doprinosimo ispunjavanju Prioriteta 2. ove Strategije. Na taj način podržavamo rast konkurentnosti domaćih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Također su podržane investicije koje doprinose ostvarenju Prioriteta 4. kroz podršku ulaganja u neškodljivo uklanjanje, zbrinjavanje ili preradu okolišno štetnih nusproizvoda poljoprivredne proizvodnje i njihove prerade. Pored toga u okviru mjere stimulirana je proizvodnja energije iz obnovljivih izvora što osigurava dugoročno i održivo korištenje prirodnih resursa i smanjenje zagađenja okoliša. Mjera s razine opštine je sufinansiranje do maksimalne razine 20% ulaganja podržanih sa razine Federacije BiH.</p>				
<i>Indikativna finansijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.
	<i>Budžet</i>				75.000
	<i>Vanjski izvori</i>				750.000
	<i>Ukupno:</i>				825.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	<p>2024.-2027.</p>				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije</i>	<p>Opština Glamoč</p>				

<i>ije mjere</i>	
<i>Nositelji mjere</i>	<i>Ured načelnika i Odsjek za gospodarstvo</i>
<i>Ciljne grupe</i>	Poduzeća, obrti, PG u ANC području općine u vlasništvu roditelja mladih poljoprivrednika koji po prvi put preuzimaju PG, osnivači obrta i drugih poduzeća na ruralnom prostoru povezanih sa poljoprivredom i šumarstvom, osnivači obrta i drugih poduzeća za nepoljoprivredne aktivnosti na ruralnom prostoru koji imaju preporuku LAG-a.

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom		
<i>Prioritet</i>	Prioritet 1: Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom		
<i>Naziv mjere</i>	1.1.12. Dodatna podrška Opštine za osiguranje poljoprivredne proizvodnje		
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	<p>Mjera je namijenjena poljoprivrednim gospodarstvima koja se nalaze u područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima koja nepovoljno utječu na odvijanje poljoprivredne proizvodnje. Mjera se odnosi na pomoć poljoprivrednicima da upravljaju proizvodnjom i dohodovnim rizicima povezanim sa njihovom poljoprivrednom djelatnošću, a koji su izvan njihove kontrole. Mjera sa razine Federacije BiH je također sufinanciranje, te se očekuje da ista mjera bude primijenjena na razini Županije Zapadno hercegovačke.</p> <p>Opština se uključuje sa maksimalnim iznosom do 10% iznosa premija za osiguranje poljoprivredne proizvodnje koje poljoprivrednici sklapaju s osiguravajućim društvima. Sufinanciranje premija osiguranja odnosi se na osiguranje od štete nastale zbog prirodnih nepogoda (grad, poplave, suše, mraz, erozija tla), kao i drugih uzroka koji nisu pod kontrolom poljoprivrednika (štete zbog pojave bolesti, uginuća i sl.), a za njih postoji mogućnost sklapanja police osiguranja.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013, članci: 36,37., 38. i 39. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,8,9,10,11, 15 i 16)</p>		
<i>Strateški projekti</i>			
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>
	✓ <i>Broj poljoprivrednih gospodarstava iz područjasa prirodnim ograničenjima koja su korisnici mjere</i>	0	50

	✓ Iznos sredstava isplaćen za sufinansiranje premije osiguranja (KM)		0	10.000	
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<i>Mjera povećava sigurnost ostvarivanja očekivanog dohotka i povećava otpornost PG-a na gubitak prihoda koji je posljedica prirodnih i drugih nepogoda što doprinosi ostvarenju Prioriteta 1. To povećava izgleda za opstanak, uspješno poslovanje i razvoj PG-a u situacijama kada nastupe nepovoljni događaji po poljoprivrednu proizvodnju za koje je moguće pribaviti policu osiguranja. Povećano preživljavanje poljoprivrednih gospodarstava u okolnostima velikog gubitka prihoda povećava opseg poljoprivrednih proizvoda iz domaćih izvora, što izravno utječe i na sigurnost snabdijevanja hranom domaćeg stanovništva</i>				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>				50.000
	<i>Vanjski izvori</i>				100.000
	<i>Ukupno:</i>				150.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	2024.-2027.				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	Opština Glamoč				
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
<i>Ciljne grupe</i>	<i>Poljoprivrednici čija je osnova djelatnost poljoprivrede, a poljoprivredna gospodarstva im se nalaze na područjima sa prirodnim i ostalim ograničenjima, a koji osiguravaju poljoprivrednu proizvodnju kod osiguravajućih društava</i>				

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom Strateški cilj 2: Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava utjecaj klimatskih promjena
<i>Prioritet</i>	Prioritet 2. . Jačanje tržišne orijentisanosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju Prioritet 3: Unaprjeđenje položaja poljoprivrednih proizvođača u lancuvrijednosti poljoprivrednih proizvoda Prioritet 8: . Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoju

	<i>ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo;</i>		
<i>Naziv mjere</i>	1.1.13. Dodatna podrška saradnji od interesa za poljoprivredu i ruralni razvoj		
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	<p>Ova mjera se odnosi i na promicanje oblika suradnje između najmanje dvije strane koje su subjekti u poljoprivrednom, šumarskom sektoru, te lancu opskrbe hranom i ostalim subjektima koji doprinose ostvarivanju ciljeva i prioriteta ruralnog razvoja uključujući proizvođačke grupe, zadruge i međusektorske organizacije, stvaranje klastera i mreža. Saradnja se može odnositi na pilot-projekte, razvoj novih proizvoda, praksi, procesa i tehnologija u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru, suradnju u uspostavljanju zajedničkih radnih procesa, zajedničko korištenje objekata i resursa, horizontalnu i vertikalnu suradnju sudionika u lancima opskrbe, promotivne aktivnosti povezane za kratke lance opskrbe i lokalna tržišta i zajedničke projekte vezane za očuvanje okoliša. Mjera može obuhvaćati horizontalnu i vertikalnu suradnju među subjektima u lancu opskrbe vezanu uz održivu opskrbu biomasom koja se koristi u pripremi hrane, za proizvodnju energije ili u industrijskim procesima, provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS), uspostavu i rad Lokalnih akcijskih grupa (LAG) diversifikaciju poljoprivrednih djelatnosti koje se odnose na zdravstvenu zaštitu, društvenu integraciju i obrazovanje o okolišu i hrani.</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013, članak 20., članci 40. do 42. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,8,9,10,11, 15 i 16))</p>		
<i>Strateški projekti</i>			
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Broj uspostavljenih proizvođačkih grupa ✓ Broj OPG-a uključenih u proizvođačke grupe ✓ Broj izrađenih LRS ✓ Broj podržanih LAG-ova ✓ Broj podržanih organizacija proizvođača ✓ Broj podržanih nastupa na sajmovima 	<p>0</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p>	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Podmjera za povezivanje malih poljoprivrednih proizvođača s organizatorima otkupa i prerađivačima kroz uspostavu i rad <u>proizvođačkih grupa</u> povećava stupanj integriranosti unutar lanaca vrijednosti, usklađuje ponudu s potražnjom tržišta, osigurava unificiranje tehnologije proizvodnje i podizanje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda sa malih farmi, olakšava plansko uvođenje standarda kvaliteta, osigurava adekvatno istraživanje tržišta i brzo prilagođavanje promjenama u zahtjevima kupaca. ✓ Potpore se dodjeljuje za administrativne troškove uspostave i rada proizvođačke grupe (između 1% i 2% vrijednosti ostvarene godišnje proizvodnje) i troškove realiziranja Poslovnog plana proizvođačke grupe. U slučaju kada je organizator proizvođačke grupe zadruga, postotak potpore za administrativne troškove uspostave i rada proizvođačke grupe dodatno se 		

	<p>povećava sukladno porastu broja zadrugara uključenih u zadrugu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Poslovni plan se donosi na razdoblje do pet (5) godina, a treba se odnositi na poboljšanja kvalitete proizvoda, uvođenje sustava sljedivosti, smanjenje upotrebe pesticida, mineralnih gnojiva i drugih kemijskih sredstava, zbrinjavanje otpada i sl.. Poslovni plan izrađuje nositelj proizvođačke grupe (obrt, zadruga odnosno drugo poduzeće koje se bavi otkupom ili preradom). ✓ Udio javnih sredstava za realizaciju aktivnosti iz Poslovnog plana je do 60% iznosa prihvatljivih troškova, a svake naredne godine smanjuje se za 10% tako da u zadnjoj godini realizacije iznosi 20% iznosa prihvatljivih troškova. Kada Plan odobri Federalno ministarstvo poljoprivrede sklapa se ugovor sa nositeljem proizvođačke grupe. Potpora ne može prelaziti 10% vrijednosti godišnje proizvodnje koju su ostvarili članovi proizvođačke grupe u godini prije njene uspostave, a godišnji iznos dodijeljenih sredstava ne može prelaziti 100.000 KM po proizvođačkoj grupi. ✓ <u>Opština sufinansira podmjera u iznosu maksimalno do 20%.</u> ✓ Podmjera vezana za potporu izradi Lokalnih razvojnih strategija (LRS) odnosi se na troškove njihove izrade, a što je preduvjet za funkcioniranje LAG-ova. Udio javnih sredstava je do 100% prihvatljivih troškova izrade LRS, dodjeljuje se samo jednom za razdoblje važenja LRS, i ne može prelaziti iznos od 50.000 KM. ✓ proizvođačkoj grupi. ✓ <u>Opština sufinansira podmjera u iznosu maksimalno do 10% (5.000 KM)</u> ✓ Podmjera za potporu radu LAG-ova odnosi se na troškove funkcioniranja LAG-ova, a dodjeljuje se svake godine svakom aktivnom LAG-u. 				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>				<i>10.000</i>
	<i>Vanjski izvori</i>				<i>100.000</i>
	<i>Ukupno:</i>				<i>110.000</i>
<i>Razdoblje implementac ije mjere</i>	<i>2024.-2027.</i>				
<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementac ije</i>	<i>Opština Glamoč</i>				

<i>mjere</i>	
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove
<i>Ciljne grupe</i>	Preduzeća, obrti, PG i agregatori u ANC području opštine uključeni u proizvođačke grupe, Lokalne zajednice koje izrađuju LRS, LAG-ovi, udruženja poljoprivrednih proizvođača koja su organizirala sajam ili nastupila na sajmu, PG i poduzeća koja se bave preradom primarnih poljoprivrednih proizvoda koji su nastupili na sajmovima.

<i>Veza sa strateškim ciljem</i>	Strateški cilj 1: Pametan, otporan i diversificiran sektor poljoprivrede sa garantiranom povećanom sigurnošću snabdjevanja hranom Strateški cilj 2 Jačanje primjene ekoloških praksi u proizvodnji kojima se prilagođava i ublažava uticaj klimatskih promjena
<i>Prioritet</i>	Prioritet 1. Podrška (poticanje) održivog dohotka i otpornosti poljoprivrednih gazdinstava kako bi se poboljšala sigurnost snabdjevenosti hranom Prioritet 2: Jačanje tržišne orijentisanosti i povećanje konkurentnosti, uključujući stavljanje većeg naglaska na istraživanje, tehnologiju i digitalizaciju Prioritet 5. Podrška (poticanje) održivog razvoja i efikasnijeg upravljanja prirodnim resursima kao što su voda, tlo i vazduh
<i>Naziv mjere</i>	1.1.14. Dodatna podrška razmjeni znanja i informacija
<i>Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja</i>	Ovom mjerom se podržavaju aktivnosti koje potiču razmjenu znanja i informacija među sudionicima u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije, što treba izravno povećati održivost i učinkovitost poslovanja PG-a i poduzeća za preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda. Podmjera za uspostavu sistema AKIS za stvaranje i prijenos inovacija i informacija u poljoprivredi i prehrambenoj industriji treba omogućiti sustavno upravljanje procesom stvaranja i korištenja inovacija i prijenosa znanja na krajnje korisnike odnosno PG i poduzeća koja se bave preradom. Mjera treba podržati troškove rada koordinacijskog tijela i njegovih aktivnosti usmjerenih za suradnju između znanstvenih, obrazovnih i stručnih institucija, savjetodavne službe i krajnjih korisnika u cilju stvaranja inovacija i prijenosa najnovijih znanja izravno u proizvodnju. Udio javnih sredstava za ovu mjeru može biti do 100% prihvatljivih troškova aktivnosti. Podmjera koja se odnosi na uspostavu i rad tačaka izvrsnosti na najboljim PG-ima sa izvanrednim rezultatima u proizvodnji i prodaji svojih proizvoda. Točke izvrsnosti primjenjuju nove tehnologije ili imaju inovacije koje mogu poslužiti kao

	<p>primjer drugim PG-ima za povećanje njihove učinkovitosti, podizanje kvalitete proizvoda ili smanjenju negativnih utjecaja proizvodnje po okoliš. Potpora se dodjeljuje PG-u koje je dobilo status točke izvrsnosti na temelju višegodišnjeg ugovora u okviru kojega se vlasnik, u suradnji sa poljoprivrednom savjetodavnom službom, obvezuje pružati sve potrebne informacije poljoprivrednicima zainteresiranim za preuzimanje praktičnih znanja koju nudi točka izvrsnosti. Udio javnih sredstava je do 100% prihvatljivih troškova, a ne može prelaziti iznos od 15.000 KM godišnje.</p> <p>Opština podržava mjeru u maksimalnom iznosu do 20% ili do 3.000 KM. Mjera je usklađena s Uredom (EU) br. 1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) -Član 14. - Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja; Član 15. - Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,8,9,10,11, 15 i 16))</p>				
<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>	<i>Polazne vrijednosti</i>	<i>Ciljne vrijednosti</i>		
	✓ Iznos sredstava dodijeljen za aktivnosti vezane za AKIS	0	1		
	✓ Broj uspostavljenih točaka izvrsnosti	0	1		
	✓ Broj nositelja PG-a koji su posjetili točke izvrsnosti	0	10		
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<p>✓ Ovom mjerom poljoprivrednicima se osigurava pomoć u prilagođavanju njihove proizvodnje zahtjevima tržišta i potrošača što doprinosi ostvarenju Prioriteta 1., uz istovremeno povećanje izgleda za postizanje dugoročne održivosti proizvodnje i podizanja razine dobrobiti životinja. Ova mjera treba pomoći PG-ima kod stvaranja vlastite vizije i strategije za nastup na tržištu, odnosno svijesti o vlastitoj odgovornosti kod donošenja najvažnijih poslovnih odluka čime se doprinosi ostvarenju Prioriteta 2.</p> <p>✓ Primjena dobrih proizvodnih i okolišnih praksi čime doprinosimo ostvarenju Prioriteta 5. treba pomoći boljem odgovoru na klimatske i okolišne izazove, ali i svijesti poljoprivrednika o potrebi poštivanja standarda kako bi se osiguralo održivo bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom i očuvao prirodni okoliš.</p> <p><u>Opština sufinansira podmjeru u iznosu maksimalno 20% (3.000 KM)</u></p>				
<i>Indikativna financijska konstrukcija saizvorima financiranja</i>	<i>Izvor/Godina</i>	<i>2024.</i>	<i>2025.</i>	<i>2026.</i>	<i>2027.</i>
	<i>Budžet</i>				30.000
	<i>Vanjski izvori</i>				100.000

(KM)	Ukupno:				130.000
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Općina Glamoč				
Nositelji mjere	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
Ciljne grupe	poljoprivredne savjetodavne službe, fakulteti, instituti i PG uključeni u AKIS, PG-i koji imaju status točke izvrsnosti				

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Jačanje socio-ekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja
Prioritet	Prioritet 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijentau ruralnim područjima
Naziv mjere	1.1.15. Dodatna podrška razvoju ruralne infrastrukture
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	<p>Mjera je namijenjena potpori izgradnji ruralne infrastrukture od važnosti za stanovništvo ruralnih ANC područja općine. Prihvatljiva su ulaganja u izgradnju i opremanje objekata kanalizacije i pročišćavanja otpadnih voda, izgradnju i opremanje toplana i izgradnju lokalne cestovne infrastrukture (ne kategorizirane ceste, sa pripadajućim mostovima).</p> <p>Podmjera vezana za potporu izgradnji strateške ruralne infrastrukture odnosi se na projekte navodnjavanja i odvodnje, odnosno projekte komasacije poljoprivrednog zemljišta, a obuhvaćaju područja pogodna za provođenje navedenih vrste zahvata, i čije provođenje neće utjecati na pogoršanje stanja okoliša ili ugroziti vrijedne prirodne ekosustave.</p> <p>Projekte prema FMPVŠ kandidiraju i provode jedinice lokalne samouprave a na temelju LRS-a ili druge lokalne razvojne strategije, odnosno svojih odgovarajućih godišnjih programa.</p> <p>Projekte strateške ruralne infrastrukture realiziraju jedinice lokalne samouprave u suradnji s Federalnim ministarstvom poljoprivrede, a financiraju se iz sredstava kreditnog zaduženja na međunarodnom tržištu kapitala.</p> <p>Ulaganja u ruralnu infrastrukturu podržavaju se u naseljenim mjestima ispod</p>

	<p>10.000 stanovnika prema podacima posljednjeg popisa stanovništva. Kandidirani projekt ulaganja u ruralnu infrastrukturu mora biti u skladu sa prostornim planom jedinice lokalne samouprave, imati idejni projekt, građevinsku dozvolu, odnosno rješenje za izvođenje radova.</p> <p>Udio javnih sredstava je do 100% vrijednosti ulaganja s tim da udio sredstava iz Budžeta Federalnog ministarstva ne može prelaziti 25% vrijednosti ulaganja, odnosno iznos od 100.000 KM.</p> <p><u>Opština se uključuje sufinanciranjem koje ne može prelaziti 10% vrijednosti ulaganja, odnosno iznos 40.000 KM</u></p> <p>Za ulaganje u projekte strateške ruralne infrastrukture udio javnih sredstava je do 100% vrijednosti ulaganja uključujući i PDV, a snosi ga federalna razina vlasti.</p> <p><i>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1305/2013 o potpori ruralnom razvoju iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, Član 17. - Ulaganja u fizičku imovinu; Član 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima; Član 21. - Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje isplativosti šuma; Članovi 22.-26. - Pošumljavanje i stvaranje šumskih područja ; Član 46. - Ulaganja u navodnjavanje. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11, 15 i 16)</i></p>				
<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>		<i>Polazne vrijednosti</i>		<i>Ciljne vrijednosti</i>
	✓ Broj podržanih projekata izgradnje kanalizacije i prečišćavanja otpadnih voda		0		25
	✓ Broj podržanih projekata izgradnje i opremanja utoljavanja objekata		0		25
	✓ Broj podržanih projekata izgradnje lokalne cestovne infrastrukture		0		25
	✓ Površina zemljišta obuhvaćena sistemima za navodnjavanje i odvodnju		0		25
	✓ Površina zemljišta obuhvaćena komasacijom (hektara)		0		25
<i>Razvojni efekt i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	<p>Mjera se provodi u cilju olakšavanje poslovnog razvoja čvrsto je povezano sa postojanjem infrastrukture neophodne za nesmetano funkcioniranje PG-a i drugih gospodarskih subjekata, ali i zadovoljavanja potreba i standarda ruralnog stanovništva. Dodjela potpore produktivnim i neproduktivnim ulaganjima na PG-ima i izvan njih, poput ulaganja u infrastrukturu povezanu sa razvojem dio je napora za stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta na ruralnom prostoru što doprinosi ostvarenu Prioriteta 7.</p>				
<i>Indikativna</i>	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.

financijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)	Budžet				500.000
	Vanjski izvori				2.500.000
	Ukupno:				3.000.000
Razdoblje implementacije mjere	2024.-2027.				
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Opština Glamoč				
Nositelji mjere	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove				
Ciljne grupe	Jedinice lokalne samouprave, PG-i i drugi vlasnici poljoprivrednog zemljišta				

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Jačanje socio-ekonomske strukture (održivog razvoja) ruralnih područja
Prioriteti	Prioritet 7. Privlačenje mladih poljoprivrednika i stvaranje poslovnog ambijenta u ruralnim područjima
	P 8. Promocija zapošljavanja, rasta socijalne inkluzije i lokalnog razvoju ruralnim područjima uključujući bio-ekonomiju i održivo šumarstvo
Naziv mjere	1.1.16. Unaprijeđenje kvaliteta javnih usluga (zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, demografska potpora za rađanje djece, obrazovanje, sport i kultura, javnog prijevoza učenika i drugo) i smanjenje depopulacije ruralnih područja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja	Opština Glamoč pripada u ANC područja, rijetko naseljena te je nedostupna kvalitetna zdravstvena zaštita . Također, u ruralnim područjima većinom živi stanovništvo starije starosne dobi koje nije u mogućnosti da jednostavno ostvari svoje osnovne životne potrebe (kupovina, lječnički pregledi i sl.) Cilj ove mjere je omogućiti dostupnost zdravstvenih usluga na cijelom prostoru opštine uspostavom mobilnih timova liječnika i organizacijom patronažne službe. Socijalna zaštita u opštini Glamoč se isplaćuje za 85 lica od strane Centra za socijalni rad. Socijalnu pomoć uglavnom primaju kategorije starih i iznemoglih (za rad nesposobna) lica između 50 i 65 godina starosti, izbjegla i raseljena lica, samohrani roditelji i osobe sa invaliditetom. Takođe, u analizi stanja su idnentifikovane dvije kategorije ranjivih grupa: odgojno

zanemarena i zapuštena djeca, te stare i iznemogle osobe koje se nalaze u ruralnim naseljima, kojima je potrebno osigurati dostupnost usluga, o kojima se ne vodi nikakva službena evidencija. U tom kontekstu problem predstavlja i velika udaljenost pojedinih naselja od centra opštine što otežava brigu o ovim kategorijama stanovništva. Ovakvo stanje nužno dovodi i do određenih pojava nasilja u porodicama što može dovesti do stvaranja još jedne kategorije ranjivih grupa a to su osobe ugrožene zbog nasilja u porodici. Stoga je cilj ove mjere pokrenuti aktivnosti kako bi se ovim kategorijama stanovništva obezbjedila odgovarajuća briga i socijalna pomoć.

Demografska potpora za rađanje djece. Uvodi se u skladu s mogućnostima budžeta opštine podrška za rađanje prvoga djeteta do 500 KM/jednokratno, za rađanje drugoga djeteta do 1.000 KM/jednokratno i za rađanje trećeg ili većega broja djece do 2.000 KM/jednokratno. Također, postoji realna mogućnost uvođenja mjesečnih plaćanja za svako dijete do sedme godine u iznosu do 100KM/djetetu.

Obrazovanje, sport, kultura, dječji vrtići i domovi za starije i nemoćne osobe

Obrazovanje je od ključnog značaja za Opštinu i njene stanovnike. Broj učenika konstantno opada, a nedostaje i odgovarajuće opreme za kvalitetno izvođenje nastave (npr. broj računara, nabavka fiskulturne opreme). Isto tako, od ključnog značaja je i održavanje dobrih uslova u dječijem vrtiću (nabavka didaktičke opreme, uređenje dvorišta vrtića). Cilj ove mjere je stvoriti materijalne pretpostavke za kvalitetnije izvođenje nastavnih i odgojnih aktivnosti. Kroz mjeru ulaganja moguće je postići nivo opremljenosti, obrazovnih ustanova, sportskih objekata, dječjih vrtića, domova kulture i domova za stare i nemoćne osobe.

Upis "Glamočkog kola" u listu nematerijalnog kulturnog naslijeđa/baštine FBiH. Nakon toga upis u UNESCO**

Kratak opis projekta

Glamočko kolo je igra bez muzičke pratnje. U kolu nema ni pjesme, ni melodije. Ono govori pokretom, izrazom lica, struganjem opanka po podu, zveketom nakita, duhom igrača. Po načinu igranja, kolo je izraz snažnog gorštačkog duha, njegove snage, duhovnosti i mašte. Igra sadrži dosta promjena u pokretu igrača, u figurama, u komandama koje izgovara kolovođa. Do Drugog svjetskog rata, kolo se igralo mahom po selima glamočkog kraja, a od pedesetih godina igra se u izvornom obliku jedino u KUD "Budućnost", gdje se generacijski održavalo i čuvalo od zaborava, kao autentična baština ovog kraja. Gore izloženo dovoljno svjedoči o kulturnom i duhovnom značaju Glamočkog kola ne samo za Glamoč, već i za kulturu BiH, a i Evrope.

Ovaj ključni strateški projekat je direktno vezan za Strateški cilj br. 2. "Unapređena opšta kvaliteta života stvaranjem uslova za zadržavanje stanovništva u ruralnim/seoskim područjima, posebno mladih".

	<p>Očekivani razvojni efekat</p> <p>Upisom „Glamočkog kola“ u Preliminarnu otvorenu listu nematerijalnog kulturnog naslijeđa/baštine FBiH postiglo bi se da lokalna zajednica bude prepoznatljiva kako na regionalnom tako i na međunarodnom nivou, a sve u cilju očuvanja, zaštite i popularizacije kulturno-istorijskih vrijednosti glamočkog kraja, što predstavlja potencijalno ekonomski lako iskoristivo kulturno dobro u smislu turističke atrakcije, a samim tim i održivog razvoja. Ovo bi doprinijelo ruralnom razvoju opštine Glamoč</p> <p>Podmjera za besplatan prijevoz učenika iz centra opštine Glamoč do mjesta stanovanja i obrnuto. Uvođenje besplatnog prevoza za učenike osnovnih i srednjih škola u opštini Glamoč. Uz ovu mjeru je usko vezana mjera podjele besplatnih udžbenika za osnovno obrazovanje</p> <p>Mjera je usklađena s Uredbom (EU) br. 1307/2013, članci: 50., 51. Mjera usklađena sa SDG 2030 (SDG 1,2,3,5,8,9,10,11, 15 i 16)</p>				
<i>Strateški projekti</i>					
<i>Indikatori za praćenje rezultata mjera</i>	✓ <i>Indikatori</i>		<i>Polazne vrijednosti</i>		<i>Ciljne vrijednosti</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Broj mobilnih liječničkih timova ✓ Broj korisnika socijalne pomoći ✓ Broje djece obuhvaćene demogarfskom potporom ✓ Broj djece u sonovnim školama ✓ Broj djece u srednjim školama ✓ Broj djece u vrtićima ✓ Besplatan prijevoz učenika 		0 85		
<i>Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta</i>	Mjera se provodi u cilju očuvanja ruralnih područja s sprječavanja depopulacije odnosno iseljavanja				
<i>Indikativna finansijska konstrukcija saizvorima Financiranja (KM)</i>	<i>Izvor/Godina</i>	2024.	2025.	2026.	2027.
	<i>Budžet</i>				500.000
	<i>Vanjski izvori</i>				2.500.000
	<i>Ukupno:</i>				3.000.000
<i>Razdoblje implementacije mjere</i>	2024.-2027.				

<i>Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere</i>	<i>Opština Glamoč</i>
<i>Nositelji mjere</i>	Načelnik i Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove
<i>Ciljne grupe</i>	Korisnici zadrvestvene i socijalne zaštite, učenici osnovnih i srednjih škola

**

UNESCO-ova **Svjetska baština** sastoji se od **Svjetske kulturne baštine** i **Svjetske prirodne baštine**. Popis sadrži ukupno 936 spomenika u 153 države, od čega 725 spomenika kulture, 183 spomenika prirode, te 28 spomenika koji su istovremeno obuhvaćeni u oba popisa. Od rujna 2006. godine svjetska baština UNESCO-a postala je i nematerijalna baština o čijemu popisu i upravljanju vodi računa Međudržavni odbor za očuvanje nematerijalne svjetske baštine. Nematerijalnu svjetsku baštinu čini nematerijalna kulturna baština kao što je: usmena tradicija, umjetničke izvedbe, društveni običaji, rituali, festivali, znanja i običaji vezani za prirodu i svemir, te znanja i umijeća tradicionalnih obrta

6. Ključni strateški projekti – Ulaganja

1. Turizam (agroturizam i ruralni turizam) i promocija općine Glamoč
  - Formiranje sektora za turizam u okviru Opštine Glamoč,
  - Registar i mapiranje turističkih potencijala i uspostavljanje turističke signalizacije
  - Izgradnja Glamočke etno kuće –
  - Uređenje (revitalizacija) izletišta Busija i Homar
  - Sređivanje brane/plaže na jezeru Zmajevac
  - Uređenje vikend naselja Ćirići-Brusnice
  - Izgradnja planinarskih domova (dvije lokacije)
  - Uređenje i označavanje staza na ruti Via Dinarica
  - Organizacija seminara i treninga u turizmu,
  - Organizacija manifestacija i događaja kao što su Dani Opštine Glamoč, Dani krompira – Krompirijada, Rok fest „Busija“ i dr.
  - Izrada promotivnog materijala opštine Glamoč kao što su vodiči i mape
  - Sudjelovanje opštine na vanjskim manifestacijama i sajmovima
  - Promocija opštine kroz društvene mreže
  - Snimanje promotivnog video materijala (kratki klipovi i fotografije)
  - Organizacija promotivnih posjeta novinara, blogera i agencija u opštinu Glamoč
2. Ulaganja u poljoprivredu, preradu i povezivanje proizvođača s tržištem
  - Povećanje obradivih površina u opštinskom vlasništvu
  - Organizovanje seminara vezanih za poljoprivrednu proizvodnju - mjera
  - Promocija zadružnog i klasterskog udruživanja
  - Finansijska podrška Opštine Glamoč organizovanju poljoprivrednih proizvođača
  - Potpora udruživanju poljoprivrednika zbog zaštite geografskog porijekla (PGI-Protected of Geographical Indication) - Glamočkog krompira
  - Rekonstrukcija i stavljanje u rad gradske pijace
  - Finansijska podrška projektima za nabavku ratarske opreme
  - Podrška proizvodnji organske hrane -
  - Izgradnja mini mljekare -
  - Uređivanje stočne pijace-
  - Izgradnja mini mljekare
  - Uređivanje stočne pijace-
3. Ulaganja u infrastrukturu, javne ustanove i ukupan održivi ruralni razvoj
  - Izrada prostorno-planske dokumentacije;
  - Uređenje užeg centra grada (izrada investiciono-tehničke dokumentacije, ishodovanje dozvola, izvođenje radova);
  - Rekonstrukcija tri devastirane zgrade u I. Zoni u ulicama Ive Lole Ribara i Dušana Ćubića (izrada investiciono-tehničke dokumentacije, ishodovanje dozvola, izvođenje radova);
  - Izgradnja trotoara u I. gradskoj zoni u ulicama Dušana Ćubića , dr. Ivana Ribara i Omladinska.
  - Rekonstrukcija objekta u kojem će se nalaziti Opština Glamoč;

- Izgradnja i rekonstrukcija dječijih igrališta (tri lokacije);
- Razvoj programa podrške projektima nevladinog sektora.
- Osiguranje materijalne i tehničke podrške obrazovnim ustanovama;
- Opremanje i uređenje predškolske ustanove;
- Rekonstrukcija gradskog stadiona
- Izgradnja sportske dvorane
- Pripremljena projektna dokumentacija za izradu sportskih terena
- Organizacija kulturnih događanja i manifestacija
- Izgradnja elektro, vodovodne i kanalizacione mreže.
- Izgradnja i asfaltiranje puteva na cijelom području općine
- Lociranje i izgradnja autobuskih stajališta;
- Plan upravljanja otpadom-prilagođavanje regionalnoj deponiji „Korićina“;
- Nabavka komunalne opreme (kamioni, kontejneri); –
- Zatvaranje divlje deponije „Suhopolje“.
- Postavljanje led rasvjete;
- Utopljavanje javnih zgrada uz primjenu EE (vrtić, Dom zdravlja i sl.)

7. Opis unutrašnje i međusobne usklađenosti strateškog dokumenta

Strategija ruralnog razvoja Opštine Glamoč za 2023-2027 usklađena je sa Strategijom razvoja Hercegbosanske županije za razdoblje 2021.-2027. godine, kao i sa Strategijom poljoprivrede ruralnog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021-2027 kao i s Ciljevima održivog razvoja u Bosni i Hercegovini.

8. Okvirni finansijski plan i izvori finansiranja (višegodišnji finansijski okvir- VFO)

U skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH, na osnovu situacijske analize i projekcije, kao i definiranih mjera, izrađuje se indikativni finansijski okvir za cjelokupno razdoblje važenja strateškog dokumenta. U njemu je prikazana procjena potrebnih finansijskih sredstava po strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama iz Budžeta Opštine Glamoč, ali i ostalih izvora finansiranja kao što su kreditna sredstva, sredstva Europske unije i donacije domaćih i stranih organizacija, institucija i poduzeća.

INDIKATIVNI FINANCIJSKI OKVIR ZA RAZDOBLJE VAŽENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA					
Redni broj i oznaka/SC	Struktura finansiranja (u %)	Ukupno (KM)	Budžet institucije (KM)	Ostali izvori	
				(KM)	Naziv potencijalnog izvora
1.1.1. Potpora poslovanju poljoprivrednih gospodarstava na područjima sa prirodnim	3.10%	281.500	53.500	228.000	FBIH I EU FONDOVI

ograničenjima /SC1					
1.1.2. Dodatna potpora dohotku za mlade poljoprivredne proizvođače koji preuzimaju upravljanju OPG-om /SC1	0,62%	56.000	16.000	40.000	FBIH I EU FONDOVI
1.1.3. Potpora za organsku proizvodnju i proizvodnju u konverziji /SC2	1,32%	120.000	20.000	100.000	FBIH I EU FONDOVI
1.1.4. Dodatna potpora dohotku – za osnovnu plaćanje po hektaru obradive površine /SC1	2,42%	220.000	20.000	200.000	FBIH I EU FONDOVI
1.1.5. Dodatna potpora dohotku – za uvjetno grlo/SC1	2,42%	220.000	20.000	200.000	FBIH I EU FONDOVI
1.1.6. Dodatna potpora za strateške proizvodnje od posebnog interesa za općinu/SC1	0,44%	40.000	20.000	20.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.7. Dodatna potpora za pčelarstvo/SC1	0,39%	35.500	5.750	29.750	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.8. Dodatna potpora za pilot šemu voća, povrća i mlijeka u školama i predškolskim ustanovama/SC1	0,66%	60.000	10.000	50.000	FBIH I EU FONDOVI
1.1.9. Dodatna potpora radu proizvođačkih organizacija, /SC1	0,55%	50.000	10.000	40.000	FBIH I EU FONDOVI

1.1.10. Dodatna potpora ulaganjima/SC1	35,87%	3.260.000	750.000	2.510.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.11. Dodatna potpora pokretanju poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje poduzeća na ruralnom prostoru općine i ANC područjima/SC1	9,08%	825.000	75.000	750.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.12. Dodatna potpora općine za osiguranje poljoprivredne proizvodnje/SC1	1,65%	150.000	50.000	100.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.13. Dodatna potpora suradnji od interesa za poljoprivredu i ruralni razvoj/SC1,SC2	1,21%	110.000	10.000	100.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.14. Dodatna potpora razmjeni znanja i informacija/SC1,SC2	1,43%	130.000	30.000	100.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
1.1.15. Dodatna potpora razvoju ruralne infrastrukture/SC3	33,01%	3.000.000	500.000	2.500.000	FBIH, K10 I EU FONDOVI
UKUPNO	100%	9.088.000	1.590.250	7.497.750	

9. Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i vrednovanje strateškog dokumenta

Realizacija Strategije ruralnog razvoja je veliki izazov za jedinicu lokalne samouprave. Stepem i kvalitet realizacije strategije, kao zbir svih pojedinačno realizovanih projekata i mjera, jasno će pokazati koliko je jedinica lokalne samouprave koja se treba uspostaviti unutar organa uprave blizu ili daleko od ostvarenja definisanih strateških ciljeva i vizije ruralnog razvoja opštine. Za uspješnu realizaciju Strategije ruralnog razvoja potrebno je prilagoditi postojeće ili uspostaviti nove organizacione strukture i obezbijediti

odgovarajuće ljudske kapacitete, te jasno definisati ključni operativni mehanizam za upravljanje ruralnim razvojem. Zadatak tog mehanizma je svakodnevno staranje o realizaciji strategije, kao cjeline i svakog projekta pojedinačno.

Strategija ruralnog razvoja opštine Glamoč objedinjuje sve sektore koji su u nadležnosti Opštine, kao i sve aktere i zainteresovane strane na koordiniran način. Važno je navesti da je, pored djelotvorne uspostave i funkcioniranja struktura za planiranje razvoja, kao i struktura koje će pratiti provođenje strateških dokumenata, veoma značajno jačanje sveukupne koordinacije unutar opštinske administracije u procesu implementacije Strategije.

Trenutno u Opštini ne postoji organizacijski struktuiran pristup izradi i imlementaciji strategije razvoja niti postoji osoba zadužena za koordinaciju i organizaciju implementacije razvojne strategije, Koordinacija opštinskih službi u implementaciji prethodne strategije je sporadična. S tim u vezi, nužno je uspostaviti i osnažiti djelotvorne opštinske strukture za implementaciju strategije, prilagođene potrebama opštine, te precizirati dužnosti i odgovornosti. Naročito je važno osnažiti kapacitete za pripremu i djelotvornu implementaciju projekata domaćih i međunarodnih donatora sa naglaskom na fondove EU.

Takođe, u pogledu prikupljanja, obrade i ažuriranja podataka za planiranje i praćenje razvoja, Opština ne posjeduje sveobuhvatnu bazu podataka već je samo dio podataka u elektronskoj formi što u narednom periodu predstavlja jedan od prioriteta.

Izgradnju kapaciteta neophodno je izvršiti u sljedećim poljima:

- Upravljanje projektnim ciklusom (PCM)
- Međupštinska suradnja
- Privatno-javno partnerstvo
- EU i nacionalne nabavke: zakonski i praktični aspekti
- EU IPA finansijski aspekti: politika i praksa
- Engleski jezik

U narednim aktivnostima ključni koraci obuhvataju sljedeće:

- Jačanje struktura u opštinskoj administraciji za upravljanje i koordinaciju implementacije kako razvojne Strategije tako i Strategije ruralnog razvoja, te uspostavljanje mehanizma za kontinuirano praćenje, ocjenjivanje i izvještavanje,
- Kontinuirano proaktivno učešće Opštinskog načelnika u operacionalizaciji i implementaciji strategije razvoja putem delagiranja jasnih zadataka odgovornim službama, te redovno dobijanje informacija o napretku Strategije ruralnog razvoja,
- Uspostavljanje i stručno usavršavanje jedinice/tijela za planiranje i praćenje Strategije ruralnog razvoja i priprema projekata za njenu implementaciju uz osiguranje učešća aktera u procesu implementacije, praćenja i izvještavanja, te dorade opisa posla i pojedinačnih odgovornosti uposlenika u opštinskoj administraciji koji bi se bavili implementacijom i ažuriranjem strategije,
- Kontinuirana uključenost i podrška Opštinskog vijeća i Partnerske grupe u implementaciji strategije putem dostavljanja redovnih izvještaja, te usklađivanje opštinskih politika sa prioritetima strategije razvoja,
- Uspostavljanje jedinstvenog sistema i elektronske baze za praćenje i ocjenjivanje napretka razvojne strategije koja će omogućiti sveobuhvatnu analizu podataka o implementaciji projekata.

Stvarni rezultati ruralnog razvoja, koji proizilaze iz implementacije Strategije ruralnog razvoja, mogu biti vidljivi i mjerljivi jedino ukoliko Opština Glamoč, kao najodgovornija za implementaciju Strategije, bude sistematski provodila praćenje i vrednovanje realizacije Strategije.

U donjoj tabeli dat je kratak pregled ključnih uloga i odgovornosti u pogledu koordinacije, implementacije, monitoringa i evaluacije lokalne razvojne strategije:

Tablica Pregled aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja Opštine Glamoč

Osnovne aktivnosti i odgovornosti za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strategije razvoja	
Aktivnosti^(*)	Nadležnost (ko?)
Priprema mehanizama i alata za praćenje i izvještavanje o ostvarenju strategije razvoja (uključujući lokalizirane ciljeve održivog razvoja BIH)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika iz drugih službi
Definisanje prioriteta na osnovu strateško-programskih dokumenata za naredni 1+2 planski ciklus	Nosilac procesa: Pomoćnici načelnika službi na čelu sa Načelnikom Učesnici u procesu: ostali službenici
Priprema trogodišnjih i godišnjih planova rada službi, uključujući projekte iz strategije razvoja i vezane redovne aktivnosti	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika službi sa ostalim ključnim službenicima
Izrada Trogodišnjeg i Godišnjeg plana rada JLS (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnici načelnika službi na čelu sa Načelnikom Učesnici procesa: ostali službenici
Uključivanje ključnih strateških projekata i aktivnosti u plan Budžeta (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika službi
Usklađivanje godišnjih planova rada službi/odjeljenja i Godišnjeg plana rada JLS sa usvojenim Budžetom (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika službi
Usvajanje Godišnjeg plana rada JLS (za narednu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Opštinsko vijeće
Razrada projekata iz Godišnjeg plana rada JLS	Nosilac procesa: Stručni saradnik za pripremu i implementaciju projekata i stručni suradnik za poljoprivredu Učesnici procesa: Ostali službenici
Praćenje i privlačenje eksternih izvora finansiranja projekata	Nosilac procesa: Stručni saradnik za pripremu i implementaciju projekata i stručni suradnik za poljoprivredu Učesnici procesa: Ostali službenici
Praćenje provođenja Godišnjeg plana rada JLS i ostvarenja strateških ciljeva	Nosilac procesa: Pomoćnici načelnika službi Učesnici procesa: Ostali službenici zajedno sa službenicima koji

	vode poslove finansija
Izrada godišnjih izvještaja o radu službi/odjeljenja	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika službi
Uključivanje javnosti/ Partnerske grupe u praćenje provođenja strategije razvoja ^(**)	Nosilac procesa: Stručni saradnik za pripremu i implementaciju projekata i stručni suradnik za poljoprivredu Učesnici procesa: Ostali službenici; Članovi Partnerske grupe
Priprema i razmatranje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Pomoćnik načelnika Službe za privredu, finansije i inspeksijske poslove Učesnici procesa: Ostali službenici sa Načelnikom
Priprema i razmatranje Godišnjeg izvještaja o radu JLS (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Pomoćnici načelnika službi
Usvajanje i objavljivanje Izvještaja o razvoju (za prethodnu godinu)	Nosilac Inicijator i vlasnik procesa: Načelnik Učesnici procesa: Opštinsko vijeće
Usvajanje i objavljivanje Godišnjeg izvještaja o radu JLS (za prethodnu godinu)	Nosilac procesa: Načelnik Učesnici procesa: Opštinsko vijeće
Ostale važne aktivnosti: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostavljanje i unapređenje međuopštinske saradnje ▪ Pokretanje procesa evaluacije strategije razvoja 	Nosilac procesa: Stručni saradnik za poljoprivredu Učesnici procesa: Ostali službenici

9.1. Monitoring i evaluacija

Monitoring predstavlja sustavno i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Strategije ruralnog razvoja, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima. Uz provedbu strateških dokumenata Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH, kao i Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH definirani su procesi monitoringa i izvještavanja kao i nositelji navedenih aktivnosti. Kako bi se na adekvatan način vršio monitoring provedbe strateških dokumenata, nužno je da svi općinski organi uprave uspostave i redovito ažuriraju elektroničke evidencije o provedbi strategije kao i osiguranje pravodobnog i kvalitetnog praćenja indikatora ostvarenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera iz Strategije ruralnog razvoja, kao i indikatora iz godišnjih planova rada. Navedeni sistem monitoringa temelj je za izradu izvještaja o radu kao i Izvještaja o razvoju. Navedeni zakonski okvir propisuje obvezu izrade godišnjih izvještaja rada i Izvještaja o razvoju. Godišnji izvještaj o radu priprema se radi praćenja provođenja planiranih aktivnosti i ocjene doprinosa u ostvarivanju programa odnosno mjera općinskih organa uprave. U godišnjem izvještaju o radu precizno se navodi jesu li i u kojoj mjeri izvršene planirane aktivnosti iz godišnjih programa rada, ostvareni očekivani rezultati, utrošena planirana sredstva za izvršenje aktivnosti, utvrđuje se je li došlo do eventualnog neizvršavanja planiranih aktivnosti, navode se razlozi za neizvršenje kao i objašnjenje za djelomično izvršenje. Rukovodeći državni službenici (pomoćnici

načelnika), uz pomoć glavnog savjetnika, izrađuju godišnji izvještaj o radu u skladu s unutarnjom organizacijom i nadležnostima. U jedinici lokalne samouprave, konkretno u opštini Glamoč, tajnik u suradnji s rukovodećim državnim službenicima (pomoćnici načelnika), objedinjava godišnji izvještaj o radu gradskih organa uprave (odjela) u jedinstveni izvještaj o radu Opštine Glamoč, koji se dostavlja načelniku najkasnije do kraja ožujka tekuće godine. Opštinsko vijeće Glamoč usvaja Godišnji izvještaj o radu Opštine Glamoč najkasnije do kraja travnja tekuće godine te se objavljuje na mrežnoj stranici Opštine Glamoč.

Izvještaj o razvoju je implementacijski dokument kojim se sagledavaju opći razvojni trendovi kao i napredak u ostvarenju strateških ciljeva iz strateških dokumenata. Izvještaj o razvoju Opštine Glamoč izrađuje Jedinica za lokalni ekonomski razvoj opštine Glamoč. Izvještaj o razvoju načelnik Opštine Glamoč dostavlja Opštinskom vijeću radi informiranja i objavljuje se na mrežnoj stranici Općinske uprave. Osim navedenog, Jedinica za lokalni ekonomski razvoj vrši koordinaciju procesa monitoringa, evaluacije i izvještavanja o realizaciji Strategije, što podrazumijeva aktivnu suradnju sa svim općinskim organima uprave kao i institucijama nositeljima provedbe i monitoringa.

9.1. Evaluacija

Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH uspostavljen je proces evaluacije strateških dokumenata. Evaluacija je proces kojim se određuju vrijednost i značaj intervencije, odnosno programa, projekta ili sveukupne strategije razvoja, prema unaprijed definiranim kriterijima. U skladu s navedenim regulatornim okvirom za strateške dokumente na razini JLS-a obvezna je evaluacija u tijeku. Evaluacija u toku provodi se u cilju utvrđivanja stepena provedbe strateških dokumenata, ostvarivanja te efektivnosti i učinkovitosti planiranih mjera i izravnih rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguravanja ulaznih elemenata za sljedeće strateške dokumente. Evaluacija u tijeku na razini Opštine Glamoč realizovaće će se u predzadnjoj godini provedbe Strategije razvoja (2026. godine) i provešće je nezavisni evaluator kojega će izabrati Opštinska uprava Glamoč.

9.2. Implementacija

Provođenje Strategije razvoja propisana je Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/17), kao i Uredbom o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19). Navedenim regulatornim okvirom propisano je da su implementacijski dokumenti trogodišnji i godišnji planovi rada tijela gradskog organa uprave pri čemu proces trogodišnjeg planiranja rada počinje izradom smjernica za trogodišnje planiranje koje priprema Načelnik Opštine Glamoč u suradnji s Jedinicom za lokalni ekonomski razvoj. Proces izrade i usvajanja Smjernica usklađen je s izradom Akcijskog plana za provedbu Strategije razvoja Općine Glamoč čiju izradu koordinira Jedinica za lokalni ekonomski razvoj svake planske godine po principu 1 + 2. Trogodišnji plan rada općinskog organa uprave je implementacijski dokument koji operacionalizira strateške ciljeve, prioritete i mjere iz Strategije razvoja Opštine Glamoč u skladu s nadležnostima opštinskih organa uprave te predstavlja temelj za izradu Dokumenta okvirnog Budžeta (DOB) i Programa javnih investicija (PJI). Pri izradi trogodišnjeg plana rada, gradski organi uprave (gradski odjeli, službe i dr.) imaju obvezu preuzeti relevantne mjere iz

Strategije razvoja s pripadajućim indikatorima, kao i polazne i ciljne vrijednosti indikatora za svaku godinu trogodišnjeg razdoblja. Trogodišnji se plan rada ne usvaja, ali služi kao osnova za izradu DOB-a kao i Godišnjeg plana rada. Uredbom je predviđeno da se mjere iz Strategije razvoja unose kao programi u trogodišnjem planu rada, dok se svaki program u trogodišnjem planu rada utvrđuje i kao program u Dokumentu okvirnog Budžeta (DOB-u) s dodijeljenom lozinkom. To znači da je mjera iz Strategije razvoja jednaka programu u trogodišnjem planu rada i DOB-u, zbog čega je bilo značajno da svi odjeli i službe Opštine Glamoč definiraju mjere unutar Strategije ruralnog razvoja. U odnosu na svaku utvrđenu mjeru ili program utvrđuju se aktivnosti/projekti čija realizacija u trogodišnjem razdoblju doprinosi ostvarenju mjere, prioriteta i strateškog cilja iz Strategije ruralnog razvoja. Prema Uredbi, koordinaciju u procesu planiranja, monitoringa i izvještavanja u općinskom organu uprave vrše rukovodeći državni službenici (pomoćnici načelnika) uz pomoć tajnika, svako u skladu sa svojim nadležnostima, koji osiguravaju dosljedno provođenje internih uloga i odgovornosti u skladu s unutrašnjom organizacijom i nadležnostima te sudjelovanjem različitih subjekata.

Okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i vrednovanje strateškog dokumenta

Prilog 1. Lista potreba utvrđena na temelju SWOT analize

LISTA POTREBA		
(P)	Opis potrebe	MJERA
P1	Potpورا start-up poduzećima, obrtima i poljoprivredi	
P2	Potpورا pronatalitetne politike	
P3	Potpورا komasaciji i arondaciji _okrupnjavanje	
P4	Potpورا kapitalnim ulaganjima za OPG i fazu prerade (oprema)	
P5	Potpورا kapitalnim ulaganjima za preradu drveta (oprema)	
P6	Subvencije javnom prijevozu učenika (osnovna i srednja škola) na relaciji centar Općine Glamoč – ruralna naselja-	
P7	Potpورا izgradnji moderne tržnice za poljoprivredno-prehrambene proizvode u centru Općine Glamoč	
P8	Potpورا organskoj proizvodnji i certifikaciji po ISO standardima	
P9	Potpورا zaštiti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda oznakama PDO, PGI i TSG	
P10	Sufinanciranje premija osiguranja u poljoprivredi	
P11	Potpورا poslovnom povezivanju (klasteri, zadruge, proizvođačke organizacije) u svim segmentima gospodarstva	
P12	Potpورا osnaživanju ženskoga poduzetništva	
P13	Potpورا promociji prirodnih ljepota u svrhu razvoja turizma (planinarski, zdravstveni,	

	<i>biciklistički, golf i drugi)</i>	
<i>P14</i>	<i>Podizanje kvalitete života u ruralnim područjima:</i>	
	<i>Izgradnja kanalizacijske mreže,</i>	
	<i>Nabava modernije mehanizacija za prikupljanje otpada</i>	
	<i>Iznaći stimulativne mjere za otvaranje pogona u ruralnim naseljima</i>	
	<i>Održavanje protupožarnih putova u šumskim područjima</i>	
	<i>Podrška otvaranju obrta i tradicionalnih zanata i rukotvorina</i>	
	<i>Promocija kulturno-istorijske baštine i turističkih manifestacija</i>	
	<i>Potpoma razvoju ruralnoga turizma (seoski i agrotuizam) – opremanje objekata, promocija, izgradnja smještajnih kapaciteta</i>	
	<i>Promocija tradicionalnih jela i pića</i>	
	<i>Potpoma za 50 km neasfaltiranih putova</i>	
	<i>Završetak izgradnje vodovodne mreže vodovodne mreže (oko 5 km) i pročištača pitke vode (Senjakovina).</i>	
	<i>Postavljanje ulične rasvjete u ruralnim naseljima</i>	
<i>P15</i>	<i>Podrška otvaranju novih radnih mjesta u ruralnim naseljima (stimulativne mjere)</i>	

Prilog II. SDG- Ciljevi održivoga razvoja

Globalni ciljevi za održivi razvoj

- Cilj 1. Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima
- Cilj 2. Iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu
- Cilj 3. Zdravlje – Osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija
- Cilj 4. Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja
- Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke
- Cilj 6. Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve
- Cilj 7. Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve
- Cilj 8. Promovisati uključiv i održiv gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve
- Cilj 9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovisati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost
- Cilj 10. Smanjiti nejednakost unutar i između država
- Cilj 11. Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim
- Cilj 12. Osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje
- Cilj 13. Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica
- Cilj 14. Očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održiv razvoj
- Cilj 15. Zaštititi, uspostaviti i promovisati održivo korištenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti
- Cilj 16. Promovisati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama
- Cilj 17. Ojačati načine prođenja te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj

Napomena: SDG (1,2,3,4,5,7,11 i16) – društveni, SDG(8,9,10 i 12) –ekonomski, SDG(6,13,14 i15) – bioraznolikost i SDG 17- Ojačati načine provođenja te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj